

Herrefolket okkuperer

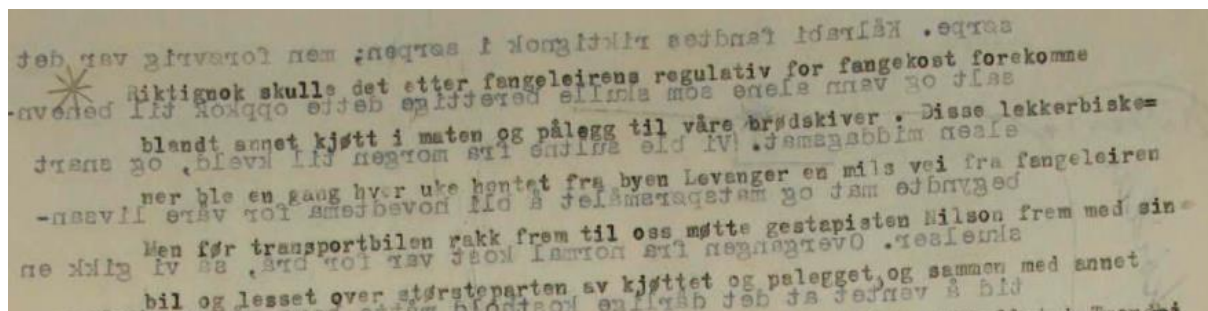
av ingeniør Gunnar Hofstad

Innhold

Forord	1
Okkupasjon	2
Trondheimsgislene	3
Eknefolket	8
På Falstad Skoleheim	9
Misjonshotellet og Vollar	20
Til Grini eller Tyskland?	35
Grini	37
Sykehusopphold på Grini og brakkeliv	41
Det lakker mot vår og frihet	43
Appendix	45
Resymé om fangenskapet i Gunnars dagbok	45
Dagboknotater fra Gunnars besøk i Tyskland 1950	47
Håndarbeid fra Falstad	58
Historien gjentar seg	58

Forord

Denne historien begynner med invasjonen av Norge i 1940. Gunnar er blitt 52 år. Han skrev denne rapporten som sannhetsvitne en gang mellom 8. mai 1945 og 29. september 1946 – altså mens han hadde det hele friskt i minne. Rapporten er skrevet med skrivemaskin på tynt papir – av og til på begge sider og da ser det slik ut etter ca. 78 år:

Allikevel har det vært mye lettere å tolke maskinteksten nå enn 78-år gammel, falmet håndskrift i dagbøkene. Han hadde tanker om å publisere manuskriptet (se appendix «Fra Gunnars dagbok») men det ble det ikke noe av – uten at jeg vet hvorfor.

Bestefar fortalte meg aldri om opplevelsene sine som krigsfange. Det var svært sterk opplevelse å lese dette for første gang nå etter så mange år. Han skriver godt og er et viktig tidsvitne.

Jeg har ikke endret noe på språket, men har tillatt meg å legge inn noen klammer [...] med spørsmålstegn eller en forklaring hvis noe, f.eks. et utdatert ord, gjør teksten litt uklar.

Geir Hoff

Skien, 15. april 2024

Okkupasjon

Den 9. april 1940 ble Trondhjem i likhet med andre steder overrasket med at tyskere hadde besatt landet vårt. Hjemme hos meg våknet vi ved femtiden om morgenen ved at flyene surret over hustaket, og da vi stakk nesen utenom vinduet, fikk vi se soldater av fremmed nasjonalitet patruljere med stålhjelmer på hodet ute på gaten. Det utrolige var hendt. Som en tyv om natten tok de oss på sengen, uten noen krigserklæring, men heller dekket av falske forsikringer om at fra det hold hadde vi da intet å frykte. Med forakt leste vi store plakater, som var klistret opp på forskjellige steder, om at «herrefolket» kom som venner og befriere. En blindfødt måtte kunne lese at her forelå kanskje verdens største bedrag og rekord på falsk forestillingsevne. Det gikk et sjokk igjennom oss nordmenn. Aldri har vel det norske folk følt seg så flat. Vi ante en vei av lidelse for fremtiden, men i samme øyeblikk våknet også en trass i oss. Koste hva det koste ville, kort eller lang tid, dette kunne umulig være begynnelsen til enden på vår frihet. Mange av oss visste nok at vårt land var vårt kjæreste eie, men da vi sto foran muligheten for å miste det helt, forsto vi først hvor herlig vårt kjære fedreland var, det vakreste land i hele verden og hvor inderlig vi elsket det.

Så kom de lange årene, knuget under en fremmed stormakt som etter hvert åpenbarte seg å være inkarnasjonen av all djevleskap som kan fremkalles av menneskelig ondskap og hovmot.

Det ble kjempet en del i Norge rent militært, men overrumplingen var for frekk og overmakten for stor, og til slutt reiste vår konge og regjering til England, hvorfra da kampen skulle fortsette utenfor landets grenser. Men vi som var igjen skulle også fortsette en kamp med det for øye, aldri å miste troen på sannheten og rettens seier over løgn og bedrag. Det gjaldt å stålsette seg selv og også hjelpe mer vaklende sjeler til å holde ut. Vi måtte gå inn for den passive motstand.

En og annen dro på smilebåndet når vi optimister mente at vi har da noe å by tyskerne av motstand selv om vi ikke direkte kan stri med militære våpen. Da den passive motstand etter hvert utviklet seg til den faste borg som de fleste nordmenn søkte dekning bak, dro den etterhvert flere med seg.

Allerede i 1940 begynte tyskerne å arrestere en del av sivilbefolkningen, men det ble ikke noe fart i arrestasjonene før tyskerne fikk ordnet seg med konsentrasjonsleire. Vårt vanlige fengsel i Trondheim, Vollan, ble for smått. Herrefolket så seg om etter mere laglig plass og større saker, passende til de fremtidsperspektiver som stemte med Hitlers planer og hans håndgangne forbryterbande. Høsten 1941 tok de så Falstad Skoleheims anlegg på Ekne, og snart begynte de

å fylle husene der. Konsentrasjonsleiren Lager Falstad var en realitet. Gestapo tok til å arbeide for alvor og en kunne ikke føle seg trygg fra den tid. Også jeg skulle komme til å stifte bekjentskap både med Lager Falstad og andre slike steder før befrielsens stund endelig sto for oss den 8. mai 1945.

Det var om opplevelsen fra disse steder og den tid jeg satt inne jeg vil berette i det følgende.

Trondheimsgislene.

En vinterdag 9. mars ringte det fra Politikammeret til min forretning og forespurte om jeg hadde anledning til å møte på politikammeret klokken 2 ettermiddag. «Javel, det skal bli», var mitt svar, og intetanende om noe galt var på ferde, kom jeg et kvarter før tiden dit for at jeg kunne være så tidlig ferdig at min middag ikke skulle bli forsinket.

Jeg meldte meg til vakthavende og spurte hva min innkallelse gjaldt. De elskverdige ansikter som jeg ellers alltid hadde møtt på politikammerets vaktstue, var denne gang ikke å kjenne igjen. De så sørgmodige ut, og det var ikke noe rede å få på hva saken gjaldt, så jeg i utålmodighet tilslutt måtte spørre om det kanskje var feil at jeg var innkalt. Imidlertid kom da en politibetjent Skavdal til stede, og han syntes å vite bedre.

På forespørsel om han hadde noe rede på hva det gjaldt, fikk jeg det svar at «han måtte vel vite det, han som hadde lista». Takk skjebne, der satt jeg altså i saksen, eller gleksa, som vi sier i Trøndelag om den slags revestreker.

Men politibetjent Skavdal var en av de meget få av politiet som var landssvikere og nazist.

Snart kom det flere som også var innkalt, og vi skulle samles i en sal i andre etasje. Det manglet ikke på spørsmål oss imellom hvorfor vi var innkalt. Jeg la snart merke til at det overhodet ikke fantes forbrytere blant oss. Det kommer advokater, professorer, doktorer, ingeniører, grossister, brave borgere fra de forskjelligeste ervervsgrener, men alle var like desorientert. Til slutt kom vår populære Riksmeglingsmann som vi visste var arrestert for noen dager siden, og da måtte vi vel få løsningen. Men han visste like så lite som vi andre. Situasjonen begynte å bli komisk. Allikevel kan jeg nok ikke si annet enn at hver og en hadde en anelse om at her stod nok «herrefolket» bakom, selv om humøret tilsynelatende var høyt hevet og ga anledning til mangen god vits blant forsamlingen som nu tellet 50 mann. Noen hadde spist middag, men de fleste gikk ennå med bare frokosten i maven. En del av oss ba om å få telefonere hjem og varsle om at vi ble litt forsinket til middag, men vi ble foreholdt at det var nok ikke tillatt å telefonere. Stemningen ble mer og mer lummer. Vi fikk spesiell ledsagelse til avtredet o.s.v.. Etter å ha levet i denne uvissheten omtrent 3 timer, ble vi delt i 2 puljer, hver på 25 mann. En klokere hjerne bemerket at det ble akkurat til 2 tyske politibiler, og snart skulle det vise seg at han hadde rett. Ventetiden var også benyttet til å sette våre navn på en liste som, tross politiets forsiktighetforanstaltninger, ble smuglet ut til våre kjære, så de straks skulle få rede på hvordan vi hadde det. Etter 5 timers opphold ble vi ganske riktig stuert inn i 2 tyske politibiler som ble kjørt av de grønnkledte S.S.-menn og ledsaget av et par avskum av det norske folk, de som meldte seg til den såkalte Norske Legion.

Snart skulle vi lære hva det vil si å miste den siste rest av frihet. Kanskje det kom til å gå på livet løs. Noen så i den grad betenkte ut at de regnet med muligheten av skytning. Andre var ved godt humør, kanskje noen viste fram sitt galgenhumør. En av oss bemerket mens vi satt og frøs i bilen på vei til Lager Falstad, at en skal huske på at en blir skutt bare én gang og at en fikk ta den

risikoen fremfor å fornede seg til å bøye kne for røverpakket som trodde de kunne kue et frihetselskende folk med den rå terror.

Lager Falstad. [Falstad Fangeleir \(1945\) | Format: 120 mm sort/hvitt negativ... | Flickr](#)

Det var full vinter og kaldt å sitte i de åpne bilene den syv mil lange vei til Lager Falstad. Mottagelsen på interneringsleiren var ikke særlig hjertelig. For første gang fikk vi da høre skrikene og ropene fra de grønnkledte, rop som vi senere ble sløve for, men som til en begynnelse skar disharmonisk og gruoppvekkende inn i vår sjel. De bjeffet som sinte schäferhunder disse tyskerne når det snerret sitt «Los -los – Mensch!»

Vi ble stuert inn i den tidligere brukte gymnastikksal, hvor vi gikk i gang med å sette opp senger som vi dro ned fra loftet. Av sengetøy fikk vi utlevert madrass av treull og et ullteppe. Det var jo ikke meget å berge seg med mot kulden. Gymnastikksalen var tidligere bebodd av ca. 80 utlendinger fra arbeidsplasser i Norge, og var blitt stående med alle vinduer åpne for at utlendingenes etterlatenskaper av lus skulle fryse ihjel til det nye belegg skulle komme. Og lusene var virkelig frosset i hjel. I ethvert fall ble ingen av oss befengt med utøyet ved den anledning. Vi var sultne som skrubber alle sammen, for de fleste hadde ikke smakt mat på 17 timer, da endelig en av oss dristet seg til å spørre kommandanten Hauptscharführer Schoening om vi ikke skulle få oss mat. Med den for tyskerne vanlige evne til å skyve skylden over på andre uttalte kommandanten sin forbauselse over at det norske politi kunne sende oss av gårde uten å sørge for mat. To tørre brødsiver med en halv spekesild ble da det mottakelsesmåltid som skulle stille vår hunger. De fleste trodde nok at måltidets enkelhet og dårlige kvalitet var en følge av at vi gikk til bords på en så ubeleilig tid som kl. 1 om natten. Tiden fremover kunne fortelle oss at så ikke var tilfellet. Det første måltid var nok det normale, bare det at den halve silden var ekstra-forpleining som senere ikke viste seg på matbordet.

Hva var så grunnen til vårt ufrivillige opphold innenfor piggråden? Ja, det spekulerte vi også lenge på. Neste dag fikk vi da de første informasjonen om hvordan vi hadde å forholde oss.

Kommandant Schoening besatt ganske sikkert talegaver, og om hans hjerne hadde fungert noe mer normalt ville han nok kunne være blitt et bra og nyttig menneske. Her i leiren var den første forutsetning at vi lystret absolutt det leirreglement som til enhver tid var gjeldende. Vi 50 mann, som nu var ankommet, var å betrakte som gisler, men vi skulle behandles som fanger, og av fanger fordret han en absolutt militær disiplin. Hva dette gikk ut på fikk vi da etter hvert rede på. Og for at vi skulle vite hvorfor vi var satt inn som fanger, var årsaken den, som vi forøvrig selv måtte vite, at der et sted var slitt av en elektrisk ledning for tyskerne. «Es ist Sweinerei» som han uttrykte seg. Men hvor eller når denne avslitningen var forekommet, fikk vi ikke rede på. Ingen av oss reflekterte større over beskyldningen, for vi hadde allerede for lenge siden gjennomskuet hulheten i enhver påstand fra okkupasjonsmaktens side gjennom den tid den allerede hadde grassert [grassere=herje] i vårt land.

Under de videre informasjoner fikk vi forståelsen av at den militære disiplin bestod i å lære seg til, så snart en eller annen av disse «opphovnede» grønnkledde viste seg, å brøle «Achtung», og dernest, om vi var nødt til å passere de samme, å rive luen av, gjør holdt og front og skrike «Häftling Pettersen bittet vorbeigehen zu dürfen», hvilket i oversettelse skal bety at den stakkars fangen Pettersen ber om tillatelse til å tørre å gå forbi en narrifas [fjols] av en påkledd tysk pøbel av en fiende. Aldri glemmer jeg første gang jeg passerte noen av disse foraktede plageåndene og måtte frem med et «bittet vorbeigehen zu dürfen». Det føltes som å spy ullfiller. Når en eller annen av oss forsøkte å rope med en stemme så lav at den passer inn under begrepet av det vi kaller dannet tone, ble offeret nødt til å gjenta det høyere og høyere inntil tyskeren var tilfredsstilt, hvis fangen da ikke forut var blitt slått i «dørken» eller pumpet helt tom for krefter med disse bestialske straffer «hinlegen», en øvelse som består i uavlatelig å kaste seg pladask på maven ned for herrefolkets representant og til slutt ta armbøyninger ved å støtte tærne til grunnen og bøye armene så meget at brystet berører den. Den siste del av øvelsen kaltes for «pumpen». Når stakkaren var pumpet så lenge at kreftene var ebbet ut, hjalp svinepelsen på med å sparke. Som regel gikk bevissthetsen først etter et par ribben var sparket av, eller at nyrene var løsnet. Da var stakkaren fri, og ble båret inn på «Revier», et slags sykehuslignende rom. Overdrivelse? Ikke tale om. Jeg medgir at jeg personlig aldri fikk den behandling, men hundreder av oss kan bekrefte sannheten, for vi levde med i dette helvete og så det som vi ikke hadde lov til å se og det som vi ikke hadde lov til å fortelle noen.

Imidlertid forsto vi 50 gisler fra Trondheims by at vi ble stillet i en særklasse. Vi var strengt forbudt å snakke til noen av de andre fanger, og hadde å holde oss for oss selv. Det var ikke så helt greit å oppfylle herrefolkets ønske i så henseende. Et sted var vi jo i hvert fall nødt til å møte disse våre andre medfanger, nemlig på WC. Der var det da også vi straks fikk de første vink om hvordan vi skulle kunne lure våre foraktede tyske plageånd. Det var strengt forbudt å røke, ja, hva var forresten ikke forbudt? På WC fikk vi da rede på hvor beste røykeplassen var. Et par feieluker i kjelleren egnert seg godt, for disse trakk røken bort, og de ble da også flittig benyttet, så sant en hadde noen tobakksgryn til rådighet.

Imidlertid var denne konsentrasjonsleir en arbeidsleir, og kommandanten fordret også arbeide. Som lokkemat var det derfor malt med store bokstaver over innkjørselen til eieren: «Arbeit macht frei». Som den rene ironi er dette «maleri» kranst med masser av piggtråd, og formodentlig for ytterligere påminnelse hadde vi på innersiden av innkjørselsporten fått det samme malt på norsk: «Arbeidet gjør fri». På meg personlig, og de fleste med meg, gjorde vel oppfordringen stikk motsatt virkning. Jeg måtte være enig med reven som tenkte da han så på den blanke fullmånen: «Av hjertet skjen du» [?]. Å nei, her ble en nok ikke snarere fri, om en arbeidet aldri så meget.

Vi gikk tilfældighetene i vold. Kommandanten, denne narrifas, holdt formaningsprekener for oss, ikke om at vi måtte la være å rive ned elektriske kabler, men at vi måtte lære oss å forstå tyskernes ærlige vilje til å redde vårt land for den såkalte nyordning. Det var ikke verdt å legge skjul på at vi 50 gisler jo hørte til de mer intellektuelle, sa han, og da skulle vi sette oss inn i Nasjonal Samlings program og lære dette, for at vi formodentlig senere kunne påvirke det øvrige norske folk. Som en slags Nordens apostler formodentlig. Vi ble som kommandanten uttrykte det «militärisch angezogen», fikk utlevert fangedrakt bestående av grå bukse og trøye og lue av samme sort som de øvrige fanger. Snart ble vi satt inn i arbeidet. Det var sprettende kaldt og sterkt snefall. Hele den indre gårdsplass skulle ryddes for sne, og all denne sneen ble båret ut i bærebårer. Tempoet skulle være springmarsj, og dette tempo ble overvåket av vaktmestrene som var bevæpnet med rifler, revolvere eller maskingeværer. For hver gang en passerte en av disse «Herrens utvalgte folk» var det å stramme seg opp og hilse med luen hånd og be om at «Pettersen måtte få lov å gå forbi». Tillatelsen ble i regelen uttrykt med et vræl: «Aber, los - los - Mensch».

Snart måtte vi ut i skogen for å sørge for brenselssforsyning til leiren. Kaldt som det var det året med temperaturer på omkring -20 grader celsius, gikk det utrolig meget brensel til leiren. Tørr ved fantes ikke, så ofte brente vi i ovnene den ved som samme dag vokste i skogen. Men den arbeidsytelse som krevdes sto ikke på noen som helst måte i forhold til den kost vi fikk. To brødsiver til frokost med kaffesurrogat, en tallerken potetsuppe eller rettere sagt potetsørpe til middag og 2 brødsiver til aftens med den samme kaffesurrogat, var kostholdet. Hvis en fikk smør på brød om morgenen, var det en selvfølge at det ikke var smør på de 2 brødsiver til aftens. Potetene var frosset og hadde derved tapt sin velsmak, og når da også kjøttet, som skulle vært i potetsørpen, hadde gjort forsvinningsnummer, er det ikke så underlig at middagsmaten som på papiret sto anført som lapskaus, måtte nøye seg med den simplere betegnelse, potetsørpe. Kålrabi fantes riktignok i sørpen, men forøvrig var det salt og vann alene som skulle berettigede dette oppkok til betegnelsen middagsmat.

Riktignok skulle det etter fangeleirens regulativ for fangekost forekomme blant annet kjøtt i maten og pålegg til våre brødsiver. Disse lekerbiskener ble en gang hver uke hentet fra byen Levanger en mils vei fra fangeleiren. Men før transportbilen rakk frem til oss, møtte gestapisten Nilson frem med sin bil og lesset over størsteparten av kjøttet og pålegget og sammen med annet tyvegods ble det kjørt til gestapistenes hovedkvarter, Misjonshotellet i Trondheim. Og tyven Nilson ble feitere og feitere, mens vi som skulle hatt maten ble magrere etter hvert som tiden gikk. Av og til kunne det hende at en bitte liten kjøttbit hadde forvillet seg nedi potetsørpen. En slik kjøttbit kunne sette vitsene i sving. Mange mente det var et sansebedrag, mens andre helst trodde at biten ved et uhell var falt ut av tyskernes kjøttgryter og at den ærlige finner hadde å avlevere den til tyskkjøkkenet, såkalt Kleinküche [betyr egentlig bare «liten kake»].

Vi ble sultne fra morgen til kveld, og snart begynte mat og matspørsmålet å bli hovedtema for våre livsanskuelser. Overgangen fra normal kost var for brå, så vi gikk en tid og ventet at det dårlige kosthold måtte bero på en misforståelse, og at det er snart ville rette på seg. Men vi var nok kommet inn på det kosthold som skulle bli normalt for oss. Middagsmaten varierte mellom et sammensurium av potet, kålrabi og kål til klippfisk. Den siste hang i uanede mengder på loftet og var sekunda vare med midd og uhumskheter. Etter diverse måneders opphold lignet da klippfiskmiddagen mere på kokte manillatrosse enn den ellers velsmakende norske klippfisk. Før vi lærte å finne kanaler for å smugle inn mat, gnog sulten temmelig sterkt på fysikken og kanskje en del på humøret også. Imidlertid holdt kommandanten oss gisler med gode løfter om bedre tider, hvis vi viste en daddelløs oppførsel og utførte vårt arbeid slik at han var fornøyd, så

han igjen kunne glede sin sjef kommandør Flesch, øverstbefalende for det tyske sikkerhetspoliti i Nord Norge!

Så en dag kom da dette vesenet Flesch på inspeksjon av leiren. Så snart det ryktes at han var ventendes sto hele leiren på «høykant». Tyskerne rente att og fram, skrek og huserte om de forandringer som måtte gjøres her og der. Jeg fikk fra første øyeblikk forståelsen av at det gjaldt om å dekke over syndernes mangfoldigheter. Det gjaldt å ha fasaden i orden. Uta blank og inna krank. Vi som jo på forhånd visste hva slags udyr denne ulv av et menneske iført fåreklær var, følte oss beklemmt over den måte som hans lakeier reagerte på ved tanken på det «høye» besøk.

Fra første øyeblikk sto denne Flesch for meg som inkarnasjonen på selve djevelen. Hans sadisme kunne holde seg skjult bak et ansikt som kunne virke sjarmerende. Han kunne da smile, og åpenbarte en rad pene tenner. Smilet var selvfølgelig nedlatende overbærende. Men når han kastet denne innstuderte masken og hans sanne natur viste seg, lynte hans øyne av eiter og galle og spilte i hodet på ham, så han lignet grangivelig en huggorm ferdig til hugg. Det lot til at vi i 50 gisler fra Trondheim interesserte ham i høy grad. Det lot også til at han hadde øvet seg til besøket. Etter hvert som han passerte forbi oss der vi sto i givakt eller «Achtung» som tyskerne kaller det, måtte vi si frem våre navn. Jeg hadde den tvilsomme ære å være en av de utvalgte som skulle ha en bemerkning om at han kjente meg. «Ich kenne Ihnen, Ich kenne Ihnen». Da kom huggormøynene frem og åpenbarte et hav av sadisme og gru. Personlig gjorde han nok ikke grusomhetene, dertil var han for slesk og beregnende. Han var en banditt utkledd som offiser og opplært i flatterende manerer. Dette umennesket pinte, og plaget og lå som en mare over Nord-Norge. Han hadde en forstillingsevne som narret en del mennesker til å tro at grusomhetene som ble begått i okkupasjonstiden mot våre landsmenn ikke kom fra ham, men at han heller var en mann som søkte å mildne på presset fra sikkerhetspolitiet. Vi som kjente ham, vet å fortelle at det motsatte var tilfellet. Han forsto å velge sine medhjelpere, som ville utførte det grufulle sadistiske håndverk, han var mester for. Imidlertid fikk vi mer og mer forståelse av at det skulle legges arbeide på å kaste oss gisler blår i øynene. Kommandanten spanderte meget tid på å holde hele foredrag for oss gislene for å vinne oss for tyskerne. Vi måtte lære å forstå den nye verdensinnstilling, vi var arier vi som tyskerne, og det var godt slag i det norske nasjon, han hadde vært med i krigen i Norge, sa han, og nordmennene sloss som løver, men hva kunne det hjelpe mot en nasjon som den tyske med alle sine fremragende gode egenskaper. De norske piker var pene, syntes han. I Oslo brukte en del riktignok lebestift og da han senere kom andre steder, så han til sin forferdelse at kvinnene også der brukte lebestift. «Es ist ein Skandal» og en skam for den norske kvinnen, skrek han så en skulle nesten tro at selveste Hitler stod og freste foran oss i gymnastikksalen. Ja, sa han, tro meg mine herrer, disse kvinnene er farlige. Han var jo gift og bodde i Berlin. Han hadde tatt det løfte av sin kone at hun skulle være ham tro mens han var borte og stred for «dass liebe Vaterland». Og da mente han at det var en plikt også for ham å oppfylle det samme ønske fra sin kone. Ja, ja, meine Herren, tro meg - jeg har hatt mange tilbud, ja av virkelige damer altså, ikke disse bemalede altså, men virkelige damer ---.

Det var ikke så godt for oss gisler heller å holde oss alvorlige å se på kommandanten som var falt ut av rollen og plutselig var kommet over på gemyttlighetens side. Vi måtte jo dra på smilebåndet. Og så ble han så forunderlig rar i fjeset også, snakketøyet fortrakk seg til siden så trynet på ham lignet grangivelig en flyndretrut. Til slutt gikk det visstnok også opp for ham at han hadde tapt tråden, det var jo meningen at han skulle være bråkjekk og sint. Det var jo som fanger vi skulle behandles, og dermed dumpet han direkte opp i jødespørsmålet. Disse verdensfordervere, som han uttrykte det, de hadde da i hvert fall ingen eksistensberettigelse. Så

fikk han straks mere «schwung» på talen sin, og så skummet det rent over for ham i den andre retning.

Den pene store lua si hadde han med forkjærlighet på hele tiden, så vi rent lurte på hva slags hår mannen hadde. Men i jøderaseriet hadde han snakket seg så varm at han måtte tørre svetten. Under denne akt fikk vi se hva hår han hadde. Det var absolutt intet under lua! Neste etasje var også dårlig møblert, mellometasjen bestod av en meget overdimensjonert mage, og underetasjen, stolpeverket, syntes ikke å tåle belastningen, men svaiet ut til sterk hjulbenthet. I sine klær var han en «thadellos» [=impeccable - upåklagelig] gestapist med blanke skaftestøvler og ballong ridebukse. For å være overbevisende herre hadde han alltid hansker på nevene, og forsto å bruke disse som den gode representant han var for «herrefolket» ved til stadighet å gå og klippe med nevene. Når han kom til inspeksjon ved appellene, lignet han en spotsk hane, brisket seg urolig frem og tilbake foran geledene og flakset med armene og ropte «heil Hitler» hit og «heil Hitler» dit. Så forsvant han og overlot grovbehandlingen av fangene til vaktkompaniet.

Og så begynte sirkuset. Undervaktmestere, vaktmestere, overvaktmestere, zugvaktmestere og hauptvaktmestere ropte og skrek i kjeften på hverandre så det hele lignet et galehus. De forskjellige arbeidskommandoer ble tatt ut, noen til skogshugst, andre til vedhugging og atter andre til snebæring, plankebæring og transportarbeide.

Av og til merket en at noe galt var på ferde, og dristet en seg til å undersøke nærmere, drev i regelen da en vaktmester på med «hinlegen» på et offer han hadde sett seg ut. Disse straffeeksesiser var ikke kommet riktig på moten før vi hadde vært i leiren et par måneders tid. Senere ble det mere plan og system i straffeeksesisen og ut på sommeren 1942 grasserte tyskerne verre og red fangeleiren som en mare.

Belegget på Falstad steg etter hvert utover våren og skulle stige ytterligere. Vi gisler ble så overført til Falstad Skoleheims internatbygning den 29. april. Der skulle vi bo uten å ha det tyske vaktmannskap hengende over oss til stadighet. Vi ble engasjert til forskjellig arbeid under Falstad Skolehjems landbruk og forskjellig annet. Uaktet vi var strengt forbudt å snakke med folk på bygda, kunne jo ikke et slikt forbud håndheves, og vi kom da etterhvert i kontakt med Ekne-folket som hjalp oss overalt på en slik måte at det aldri må bli glemt i historien om de tunge år vårt land og folk gjennomlevet under tyskernes herredømme.

Eknefolket

Det var tross alt et hell at tyskernes interneringsleir ble liggende i bygda Ekne, ikke så heldig for Eknefolket, men for oss fanger som ble sittende der. Den forholdsvis bortgjemte bygd ligger så vakkert og fredelig til. Og det som er enda vakrere - den har en befolkning som har hjertevarme og som har mot til å ta den risikoen som fulgte ved å gjøre alt for å hjelpe fangebelegget over de verste vansker. Uten et slikt Eknefolk vet jeg ikke hvordan det ville ha gått når tiden for fangene var på det verste. Bøndene i bygda, og personalet ved Falstad Skoleheim, poståpneren, telefonsentralen, handelsmannen, bakeren og andre som bor i Ekne, gikk som en familie inn for å få smuglet til fangeleiren livsfornødenheter. Ikke som et enkelt skippertak, men dag etter dag, uke etter uke, år etter år. Ære være folket der for alt de gjorde i uegennyttig oppofrelse for oss.

Og denne hjelpsomhet trakk seg også ut over selve Ekne-området. Det ble opprettet samlesteder for mat til oss i bygda Skogn og i Levanger. Vi følte, og vi fikk syn for denne hjelpsomheten, ikke bare direkte mot oss, men også mot våre pårørende som reiste innover for å forsøke å besøke oss der inne. Alltid denne samme hjelpsomhet med den hesteskyss fra

jernbanestasjon frem til Falstad, et veistykke på ca. en mil. Jeg vet at bøndene mangen gang, selv om de sto oppe i våronnarbeidet eller slåttonna, tok hesten ut av gårdsarbeidet og ofret tiden for å hjelpe besøkende fram til oss i stedet. Og spurte en om hva skyssen kostet, så fikk en det svar: «Nei det kostet ikke noe». De stilte oftest sine hjem åpne for de tilreisende, og det er ikke små mengder av mat disse hjem har gitt våre pårørende, som mange ganger måtte vente i dagevis på besøkstillatelse til fangeleiren. Og husrom fikk en der på bygda, fordi det var stort hjerterom. Så vidt jeg vet var det på Ekne et minimum av nasjonalsosialister. På en mindre gård som heter Sellien var mannen nazist. Det ble da også tydelig avmerket, for på mannens uthus var det i hele husets lengde malt med store bokstaver «Heil og Sellien» [«Heil og Sæl» (for øvrig gammelnordisk hilsen) var nazistenes forsøk på innføring av tyskernes «Sieg Heil» i norsk drakt]. Bygdens ungdom hadde nok i nattens mulm og mørke besørget denne inskripsjon helt gratis og uoppfordret for hr. Sellien. Likedan fortelles det med et krav på pålitelighet at nabobygdens nyvalgte ordfører en morgen fant sin hest malt stripet da han skulle hente den fra havningen [havnehage, beitemark].

Da vi gisler hadde holdt til en 3 ukers tid innenfor piggrådsperringen, fikk vi en særbegunstigelse ved at vi fikk ta en luftetur ut i det fri, men med tysk vaktmannskap. Ryktet om den forestående spasertur var kommet ut på bygda, og ved en hemmelig kanal var det blitt underrettet om at vi måtte se vel etter på venstre side av veien etter at vi var passert en grind. Der skulle vi finne smørbrødpakker i sneen, som vi da måtte stikke til oss uten at vakten oppdaget det. Og ganske riktig. Der var pakkene. Etter hvert som vi passerte stedet nappet vi til oss matpakkene, og jeg skal si det smakte oss. Det var en underlig fornemmelse å kunne få synke tennene gjennom ferskt brød og kjenne at det var virkelig smør på kaka og til og med sylte som pålegg. Og det som var ennå bedre: å ha et skinnbarlige bevis for at det var folk som tenkte på oss og hjalp oss. En ble fylt av takknemlighet så jeg fikk klump i halsen.

På Falstad Skoleheim

Etter en måneds opphold innenfor interneringsleiren kom en større overraskelse for oss Trondheimsgislene. Vi ble som før nevnt flyttet over til Falstad Skoleheims internatbygning, eller til godset som tyskerne kalte det. Der skulle vi ha våre køyeplasser, og vi skulle spise vår frokost og aftensmat der, men middagsmat skulle vi som før spise i selve konsentrasjonsleiren. Det beste var at vi slapp å være under stadig kontroll. Kontrollen fra tyskerne ble bare tilfeldig, bortsett fra at de hver aften kontrollerte at vi fantes i våre køyer. Noen av oss arbeidet med tømmerhugst, andre på gårdsbruket og noen som gartnere. Det gjaldt om å skaffe seg jobber som passet best mulig for ens interesse. Snart kom vi i kontakt med bygdas folk og, tross forbudet, fikk mange av oss anledning til å se sine pårørende på besøk. Vi lærte oss snart å lure tyskerne på alle måter. Tobakken var vår største trøst. Den smuglet vi inn sammen med pakker hjemmefra. Disse innsmuglede matpakker hjalp slik at vi rent følte oss som forbrytere, fordi vi mangen gang måtte vite at de som satt hjemme kanskje led større savn i matveien enn vi. Men det ble mere enn nok bruk for vår ekstraforpleining. Våre kamerater inne i leiren, som ikke nød de samme lettelser som oss, manglet mat og ble kjørt temmelig hardt med tungt arbeide og med tyskernes umenneskelige tyranni. Vi måtte selvfølgelig ta risikoen med å hjelpe disse våre kamerater, med innsmugling av mat tross strenge forbud fra tyskernes side. Skolehjemmets funksjonærer var her enestående hjelpsomme. Det ble satt i gang systematisk oppsmøring av matpakker, og det kom matforsendelser fra nær og fjern, men mest fra bygdefolket. Det ble laget til en slags normalpakke. Den måtte i regelen ikke være større enn at vi kunne ha den i lommen, men mannfolkdresser er jo i regelen rikelig utstyrt med lommer så selv om pakkene var små,

monnet det godt når en tok en pakke i hver lomme. Og det gikk bra. Vi hadde stadig «flaks». Mange av oss hadde spist før vi dro inn til «Lager» til middag og kunne da overlate også sin middagsporsjon til sine sultne kamerater. Vi så fremtiden forsåvidt fortrøstningsfullt i møte, inntil vi etter en måneds opphold på godset plutselig fikk ordre om å samle sammen vårt pikk-pakk og flytte tilbake til «Lager» igjen. Alt skulle dras med på en gang; sengeklær, spiseklar, koffert og rekvisita. Som et fantefølge dro vi da tilbake til Lager ut fra det «paradis» som vi omsider hadde levet oss inn i. Og vi begynte igjen å grue for fremtiden. Vi som hadde levd så godt sammen i kameratslig forståelse, vi som hadde hatt en relativt hyggelig påske sammen, med orgelmusikk og salmesang og hvor vi uten å forstyrres av tysk disharmoni hadde kunnet lese påskeevangeliet sammen. Og hvordan skulle det nu gå med den nødvendige ekstraforpleining i matveien til våre hardt trengte medfanger? Som sagt, vi så ikke lyst på situasjonen der vi slet oss frem etter landeveien med vårt jordiske gods. Vi lignet grangivelig et fantefølge overlesset med madrasser, ryggsekker, og soveposer og annet sengetøy. Det forbudt å gå i 2 vendinger som fornuftige mennesker ville ha gjort. Uavlatelig falt våre forskjellige ting ned i sølen så vi så temmelig møkkete ut da vi endelig nådde frem til vårt gamle oppholdssted, gymnastikksalen.

Noen av oss ble løslatt. Fri! Vi som ble igjen, var glade på de løslates vegne. Men for mange av oss tror jeg nok at skuffelsen over selv ikke å være av de heldige tok sterkt på. Det er så rart med det. En lenges jo fremfor alt etter å komme hjem igjen til sine kjære, vekk fra skriket og skrålet som alltid følger med dette «storgermanske» folket.

Så ble det igjen å lure seg til denne tobakksrøyken på do eller ved skorsteinspipen i kjelleren eller oppe på mørkeloftet i en eller annen bortgjemt avkrok. Og tarmene begynte igjen å skrike etter mat.

Mens vi var på «Godset» hadde tyskerne foretatt de store arrestasjoner av lærerne. Det var nok derfor vi fikk flytte ut, for å skaffe plass til lærerfronten som her skulle få sin første ilddåp. Det var en spennende tid å gå der og vente på hvordan lærerfronten ville klare vanskelighetene. Staute, trauste karer fra by og bygd østes innenfor piggrådhegnet. Kommandant Schoening gasset seg i sin maktbrynde og måtte en og annen gang luften sine tankers meninger for oss gisler. Han hadde nok ikke oppnådd å få lærerne til å forstå sitt «eget beste». Og slikt noe kunne man her i Norge virkelig bruke som lærere for ungdommen, skrek han ut til oss under et av sine foredrag. I Berlin ville en slik kar som en norsk lærer ikke en gang bli godtatt som gatefeier. Og hit kom de disse lærerne og dro med seg mat hjemmefra som om de trodde at det her var et hotell- eller et sanatorieopphold det gjaldt. Det var forresten ikke tyskerne som hadde arrestert lærerne, sa han, det var de norske nasjonalsosialister, men de hadde ikke fengsler store nok for sine fanger, og derfor hadde tyskerne bare gjort nordmennene en tjeneste ved å hjelpe dem med sine utmerket organiserte fengsler! Det var revnende likegyldig for tyskerne hvordan utfallet av lærerstriden ble. Det var utelukkende en norsk sak. Men lærerne skulle få gå i skole her på Lager Falstad. I den anledning skulle blant andre fylkesfører Henrik Rogstad komme hit og holde foredrag. - Vi gisler og lærerne skulle da «få den ære» å være tilhørere til dette storslagne foredrag av denne jypningen Rogstad.

Tilfeldigvis ble jeg stående omtrent en meter fra foredragsholderen. Jeg la merke til at Rogstads manuskript var stemplet med det tyske sikkerhetspolitiets stempel, og i rød farve. Sensurert altså av S.D. [Sicherheit Dienst] . Uaktet jo foredragsholderen søkte å hjelpe på sitt barnefjes ved å slå rynker i pannen og se morsk ut, hevet foredraget seg ikke ut over den sump av tanker som var runden av fylkesførerens hjerne. Anmodningen om å komme med spørsmål om ting som muligens noen ikke hadde forstått, førte tross flere gjentakelser ikke til noe resultat. Øverstkommanderende for S.D., Flesh, som også var til stede, syntes å se skuffet og irritert ut, og

for å få et bedre resultat, tok han så selv ledelsen av «diskusjonen». Det syntes som om Rogstads trussel om å sette makt bak sine ord hvis ikke lærerne bøyet seg inn under N.S.'s krav allerede skulle effektueres.

Etter at tyskeren Flesh forgjeves hadde forsøkt seg enkeltvis på lærerne for å få i gang en diskusjon, sprakk hans besindighet, og i de sedvanlige snerrende, bryske tyske ordelag lot han da lærerne forstå at her var det ikke et norsk anliggende det gjaldt, men det var okkupasjonsmakten som krevet at læreren lojalt godtok de krav tyskerne stilte. Nu var det slutt med hans tålmodighet. De måtte forstå hva de utsatte seg for hvis de fortsatt ville arbeide mot Tyskland og nektet å gå inn i det nye norske lærersamband.

Dette var nok et skremmeskudd for baugen for mange av lærerne.

Vi kjenner utfallet av lærernes kamp mot bandittene. De ble på Falstad nødt til å undertegne et dokument, riktignok i en noget endret skikkelse enn det tyskerne først fordret. Forsåvidt en seier, men allikevel en halv seier for lærerstanden. Noen få lærere holdt seg steinharde og nektet å skrive under dokumentet, uaktet de flere ganger ble truet, ja til og med foreholdt at de måtte vite at straffen for den slags oppsetsighet var døden, idet de satte seg opp mot landets regjerende myndigheter. Jeg vil aldri glemme da en av de staute lærerne svarte at han aldri har skrevet under på noe som stred mot det som hans samvittighet sa ham var rett. Og da får Vår Herre gjøre resten, la han til. - Og Vårherre gjorde resten. - Slike karer var med å stålsette de svakere så vi i dag kan være stolte over vår lærerstand. Senere oppførte kommandant Schoening en spansk hanedans for oss gisler og beklaget at det i lærerfronten nu var blitt slått en bresje. Var det først skutt en bresje i festningsvollen, var det lett å ta resten, sa han, dette var jo noe som tyskerne ikke hadde noe med uaktet han selv var tilhører da Flesh forsikret det motsatte - at det var tyskerne som med alle midler ville sørge for at lærerne uavkortet underkastet seg tyskernes krav.

Imidlertid var det utstedt pakkeforbud og brevforbud i 2 måneder angivelig fordi lærerne hadde fått sendt så altfor meget mat fra hjemstedene sine. Lærerne ble fri og vi andre satt igjen med brevforbudet og pakkeforbudet.

Men fangeleiren komplettertes stadig med nye fanger fra forskjellige kanter av landet. Byene Ålesund, Molde og Kristiansund fylte ut hullene etter at lærerne forlot oss. 10 nye gisler fra Bodø ankom den 11. mai og flyttet sammen med oss gisler fra Trondheim.

En del av straffen bestod i at tyskerne gikk og lovet oss fri ganske snart. Skuffelsene var derfor følsomme for mange som hadde fått utsagn om å bli løslatt en bestemt dag, men som allikevel fortsatte å sitte inne som fange uten å få forklaring på hva som var i veien for oppfyllelse av kommandantens løfte.

Jeg var ikke av de heldige som fikk den såkalte «Entlassen», hva nu grunnen kan være for det. Kanskje jeg var av dem som lettest tålte skuffelser. Fra naturen av er jeg utstyrt med et godt humør, det har jeg i hvert fall hørt mangel gang mine medfanger si. Om så er, da har jeg fått mitt humør som en kostelig gave fra ham som gir slike uforskyldt.

Det begynte en slitsom tid for fangeleiren omkring midten av mai. De tyske vaktkompanier avløstes med nye for hver fjerde eller femte uke. Vi gruet for hver gang det ble skiftet vaktkompani, for erfaringene hadde vist oss at de nye kluter også her skulle skure bedre enn de gamle. Djevelskapen florerte bestandig verst når nye vaktmannskaper overtok. Det ble til at slike karer fikk sine spesielle økenavn som passet for hver enkelt. «Slakteren», «Gråbeinet», «Pølsa» er

uttrykk som vil huskes av oss alle og mest av dem som fikk føle Slakterens slag eller Gråbeinets herjing og glefsing under de umenneskelige straffeeksesiser. Økenavnet «Skomakeren» høres mere uskyldig ut, men ikke desto mindre var denne Skomakeren et udyr i likhet med Gråbeinet. Skomakeren fikk navnet fordi han fortrinnsvis drev straffeeksesis inne på soverommene etter at vi var gått til køys. Som påskudd til å foreta straffeeksesis fant han frem noen par sko som han påsto ikke var pusset. Fant han ikke noe av smuss annet sted på skoene, så fant han i ethvert fall under gelenken på skoen. Så måtte «synderen» opp av senga, selv om han var sovnet, og frem på gulvet og gjøre minst 25 knebøyninger med skoene tredd utenpå nevene. Sko og tannbørste var Skomakerens hobby. En av oss fikk diktert straffeeksesis fordi hans tannbørste ikke var ren nok. Nu ville tilfellet at vedkommende som eide tannbørsten, og som visste om dette med tannbørstevistasjonen, hadde anskaffet seg en ny tannbørste utelukkende for å brukes som visitasjonstannbørste. Men det hjalp altså ikke. Skomakeren fant at det lå tannkrem igjen på den nye ubrukte tannbørsten.

Hver mandag var det visitasjon av lommetørklær og undertøy. Det skulle liksom være så overlag med rensligheten. Men å la fangene kripe på magen gjennom skitt og lort, så en ikke kunne se hva en stakkars var gjort da, det var renslighet. Imidlertid, et lommetørkle som hadde det minste flekk på seg, var nok til at eieren av lommetørkleet fikk jeg en time straffeeksesis etter endt arbeidsdag. For å unngå disse plageåndene utstyrte vi oss alltid med 2 lommetørklær, det ene til det bruk det er bestemt for, og det andre rent og strøket innpakket i papir for å ha til visitasjonssnytefille. Ja, den tyske mentaliteten! Forstå den de som kan.

Utover sommeren 1942 ble forholdene ved Lager Falstad verre og verre. Det kom nye kommandanter. Narrifasen Schoening ble skiftet ut med andre. De fungerte bare kortere tid, men til gjengjeld med pøbelaktig og brutal hånd. Schoening som til oss gisler lenge hadde fortalt om at han skulle ha permisjon – «Urlaub» - kom tilbake den 6. juni. I mellomtiden regjerte noen forferdelige fyrer ved navn Münch og Roth. De var formodentlig stedfortredende kommandanter begge to. Selv om de bestrebet seg på å opprettholde en slags verdighet ved sin person, falt de så altfor ofte ut av rollen det deres sanne pøbelnatur løp av med dem. Roth kunne under appellene falle så ut av sin rolle at han sprang inn i geledene blant oss fanger og spente som en avsindig. Og som mesteren, så og hans svende. Hele vaktmannskapet ble til sine tider som avsindig, og det lot til at hvem som helst av «herrefolket» kunne tillate seg hva som helst med de norske fanger. Det var ikke måte på hva de kunne finne på å sette i verk.

Det vil ikke være smakfullt å berette om alle grusomheter som ble begått den sommeren. Straffeeksesisene, særlig om morgenen før klokken syv, den såkalte «Frühspurt» vil vel hos de fleste fangene har festet seg i bevisstheten som noe av det mest sadistiske og grusomme ved hele herrefolket. Det åpenbarer de sletteste egenskaper ved det tyske folk, egenskaper som har fått utvikle seg så altfor fritt fra Fredrik den stores tid og oppover. Dette oppskrytte om tyskernes uovervinnelighet, om Tyskland som kulturens bærende nasjon, som om tyskerne skulle være en bedre rase enn noen annen nasjon, gir seg utslag i den brutale hensynsløshet som særpreger dem. For en tysker er en avtale om å respektere et annet lands nøytralitet ikke mere verdt enn det papir avtalen er skrevet på. Slik var det med Belgia i 1914, da Tyskland krenket Belgias nøytralitet, og slik var det med Norge da vi ble overfalt. Denne ånd har gjennomsyret hele det tyske folk som lot seg lede av hvem som helst, bare denne personen var diktatorisk nok. Om han het Wilhelm eller Adolf spilte mindre rolle. Bare folket hadde en fører som de kunne skyve skylden over på, så var det villig til å gjøre hva som helst når det bare kunne gavne dem selv, egoismen i den mest rendyrkede statsmessige form. Gikk det bra så skrek folket «Deutschland, Deutschland über alles in der Welt». Og gikk det skitt, så sutret og gråt folket fordi det ble

miskjent av allverden, som ikke ville bli bundet, som en ku på en bås for å bli melket av den fine budeia: Herrefolket.

Det er vel heller ikke da å vente at utskuvet av den tyske nasjon, det tyske sikkerhetspoliti, skulle opptre bedre når de visste at de i de norske fanger hadde eliten av nordmenn som motsatte seg tyskernes hensikter. Derfor slo de, derfor sparket de, derfor sultet de oss, derfor lot de oss aldri ha fred innenfor piggtråden. De verste, de dummeste, de yngste av vaktene slo sparket og herjet for personlig fornøyelse, de eldre gjorde det samme fordi de handlet etter ordre. Og jo bedre det gikk for tyskerne ved fronten, jo verre og brutalere behandlet de oss fanger. Omvendt, hvis det var dårligere meldinger fra frontene. Det ble som bekjent også blant tyskerne temmelig mange «roere» da det gikk opp for dem at Tysklands seier kanskje ikke var så helt sikker. Men i 1942 sto jo tyskerne seierrike foran Stalingrad, derfor ble kanskje Laget Falstad som det rene helvete av fangeleirer i Norge.

Vi hadde håpet på bedre behandling da kommandanten Schoening kom tilbake fra sin ferietur til Berlin den 6. juni. Vel var han hatet nok av oss før han reiste, men da de andre overtok arbeidet hans, oppdaget vi for sent at Schoening var den rene engel mot dem som vikarierte. Schoening kom imidlertid tilbake som en slagen mann. Han hadde nok ikke lenger noe å si. Var nok avsatt, kunne vi forstå. Kanskje han var avsatt fordi han ikke var brutal nok. Vi skulle komme til å savne ham, denne narrifas [fjols] av et menneske.

Når jeg leter frem de få opptegnelser jeg har fra denne tid, finner jeg bare korte stikkord som bare jeg selv skal forstå. Den 22. juni står det anført ordet «murstein». Den dagen var det en meget stygg straffeeksesis etter kl. 9 om kvelden. En del fanger fikk ordre om å møte på appellplassen kl. 9 aften med hver sin ryggsekk og 8 murstein. Den som ikke eide en ryggsekk, hadde å låne fra de andre. Ingen ante hva de skulle gjøre med ryggsekken og mursteinene, men de fleste tippet at det gjaldt å bære murstein til kommandør Flesch's hytte som var under oppførelse i nærheten. Samtidig foreslo vi at foretakene gjaldt disse ca. 20 fanger som var oppnotert fordi de ved visitasjon ikke hadde rent lommeværk. De ble stillet på geledd i indre gårdsplass med pålesset ryggsekk. Så bar det avgårde med springmarsj rundt gårdsplassen og med de sedvanlige dyriske vræl fra tyskerne. Deretter «hinlegen» med «pumpen». Så «hüpfen» - denne aldeles forferdelige harehoppingen og nu med ryggsekk med over 25 kilo murstein i. Karene begynte å segne, den ene etter den andre. Men så ble det kommandert å stupe hodekråke eller «haukråk» som vi i Trøndelag kaller det. For hver gang stakkarne stupte over, kom ryggsekkene etter med mursteinsinnholdet og slo offeret fordervet i hodet. De som kviet seg for å fortsette stupingen, ble sparket av sted. Snart begynte den ene eller den andre å falle fra. Noen besvimte eller ble liggende ute av stand til å bevege seg. Men tyskerne ville nok ikke tillate at ofrene ga opp for tidlig, og så begynte den mest hensynsløse driving. Resultatet ble at den ene etter den andre ble båret inn på sykestuene i mer eller mindre lemlestet tilstand, noen med nyrene slått løs, andre besvimt og ikke mindre enn 4 mann hadde fått ribben sparket inn. Mursteinene åt seg gjennom ryggsekkene og inn i ryggen på de fleste, så mange ble sengeliggende.

En del karer holdt merkelig nok ut og ville ikke gi opp. Jeg erindrer at noen av disse var fra Namdalen og tatt som gisler fordi en tysk skyttergrav var raste sammen der i dalen. Uaktet det dagen etter arrestasjonen ble bevist at det var et Herrens regnvær som var skyld i utrasingen, ble dog disse Namdalsgisler holdt som fanger opptil 2 måneder og til og med drevet på en slik barbarisk måte. Til tross for at det var forbundet med stor risiko å være tilskuer til slike straffeeksesiser, kunne jeg ikke la være å se på fra et vindu i annenetasje. De som ennå var tilbake i straffetroppen, måtte som avslutning krype på bunnen av en grøft som fløt av gjørme, og

ikke nok med det, de måtte dukke under en treklopp som lå over grøften ned til gjørmen. De som vegret seg for å dukke, ble av herrefolkets representant trykket nedi av den bekjente jernbeslåtte tyske militære støvel. En kunne til slutt ikke se hva disse mine stakkars landsmenn var gjort av. Klær, lue og resten av ryggsekk fløt sammen i leirgjørmen som omsluttet de senesterke karene. De var nok fast besluttet på å ikke gi opp for dette hatede pakket. Ja, det var fantastisk hva disse unge karene holdt ut.

I mine notater har jeg anført en 23. juni ordet «apekatt». Dette for å erindre en eiendommelig form for tysk sadisme. Det kan ikke legges skjul på at de jødiske medfanger hadde det forferdelig i sitt fangenskap. Tyskerne var nok stemt for aldri å la en jøde få være i fred. Vaktene fant da også alltid på noe djevleskap for å få anledning til å plage dem. De ble i regelen snakket til på en om mulig enda banalere måte enn vi andre. En skulle jo tro at de skulle få være noenlunde i fred etter sengetid for eksempel. Men nei. En kveld under visitasjon, etter at alle var gått til sengs, fant inspiserende vaktmester en liten flis på gulvet. Dette var jo ikke som det skulle være og måtte selvfølgelig straffes. Noen av oss andre fikk da ordre om å slå 10 bøtter vann utover gulvet hos jødene. Dette vann måtte de så med en liten (altfor liten) gulvfille tørke opp. Før dette var utført fikk ingen gå til sengs. Følgen var at ingen fikk søvn før langt over midnatt.

Dagen etter hadde vaktmestrene tenkt ut en ny form for å plage jødene, og i den anledning passer ordet «apekatt». I parken utenfor bygningen på Lager Falstad var det en hel del svære bjerketrær. Under «Frühspporten» om morgen kl. 6 var jødene tatt ut som egen topp under kommando av noen av de verste sadistene. Etter de sedvanlige «oppmykninger» ved kryping og harehopping og pumping skulle så jødene klatre opp i en del av disse tykke bjerketrærne. Uaktet bjerkeleggene var tykke og høye kom da jødene seg opp til de første større grenene og derfra fikk de ordre om å entre hengende etter armene så langt ut som det greide å komme. Jødene lystret og anstrengte seg til det ytterste, men da de ikke greide å henge lenger etter armene og ville søke tilbake til tryggere sted ved bjerkeleggene, ble de nektet dette. Det var nettopp dette syn tyskerne ville ha, det å se dem henge der hjelpeløse i angst for å slå seg fordervet når de omsider av utmattelse måtte slippe taket. Så ramlet de da ned etter hvert. Noen slo seg adskillig, men tyskerne lo og frydet seg.

Da øvelsen senere ble gjentatt orket ingen jøde å klatre så høyt at han nådde grenene. De tok heller annen risiko.

Jeg kan ikke si annet enn at jeg hadde interesse av å se mest mulig av tyskernes adferd, og jeg hadde også svært god anledning til å iaktta det som foregikk ved morgeneksesisene, fordi jeg selv ikke tok del i denne «Frühspport» på grunn av en kneskade jeg hadde pådratt meg. Derimot tok jeg jobben som gulvvasker i vår stue, det såkalte malerverksted. Herfra hadde jeg utsyn til alle sider. Etter hvert som morgengymnastikken skred frem ble fangene delt i grupper for å få spesialbehandling. De verste spesialbehandlinger foregikk på slike steder at andre skulle se minst mulig av det som tyskerne foretok seg. Fra min utmerkede utkikks plass i andre etasje hadde jeg imidlertid utsyn til disse steder og mange hårreisende tildragelser ble jeg vitne til. Det verste var at selv om en kunne ville gråte høyt av fortvilelse eller en kunne skumme over av raseri over det en måtte se, så kunne en ikke foreta seg noen ting. Ve dem som løftet en hånd for å verge seg eller sine. Gjorde en det, ville en uvegerlig bli slått fordervet eller langsomt bli plaget i hjel.

La meg fortelle en episode hvor jeg personlig var tilskuer fra et vindu i andre etasje hvor jeg holdt på med mitt rengjøringsarbeide.

Jeg ble oppmerksom på noen stygge skrik og da jeg tittet ut får jeg se et par vaktmestre holde på å spesialbehandle en av mine venner - en fremstående jøde fra Trondheim. Min venn lå da nesegrus på marken og så ut som han ikke orket mer. Han var sikkert bevisstløs. Den ene vaktmesteren drev på og sparke offeret i siden mens han ropte «Willst du weiter machen». Men min venn reagerte ikke lenger. I en lokkende tone hvisket tyskerne ham i øret «Willst du weiter machen, nur ein wenig». Men forgjeves. Da fikk begge sadistene en lys idé. Sammen heiste til jøden opp etter bena så hodet hang ned cirka en halv meter over marken og så - jeg lukket øynene, jeg ante hva som nu skulle skje - de slapp ham plutselig på hodet mot det harde underlag. Et skrik fortalte at min venn igjen var kommet til bevissthet. Han kom seg på kne og med foldede hender tryglet ham om å barmhjertighet. Avsindig av smerter ropte han: «Ich bin ja auch ein Mensch». Men at en jøde også var et menneske passet nok ikke disse umennesker og de skrek: «Du ein Mensch»? Så reiste de mine stakkars venn opp og den ene av dem slo ham med knyttneven i ansiktet. Da begikk min venn den feil å verge seg mot slagene med den ene armen. Følgen var at den andre vaktmester holdt jødens armer på ryggen så hans tyske kollega fritt kunne slå. Med en rekke slag lukket de igjen øynene på min venn og skamferte ham slik at de ikke turte vise ham frem for oss andre fanger på flere dager. Han ble derfor puttet inn i en mørkecelle, et bønneskap under en trappenedgang til kjelleren. Der ble han i flere dager foret av vaktmestrene inntil han ble så vidt sterk igjen at han fikk innta sine måltider i spiserommet som også var i kjelleren. Men da alene og under bevoktning. Her var det jeg tilfeldigvis så ham første gang etter mishandlingen. Da var hans ansikt fremdeles opphovnet, men ikke verre enn at jeg i det opphovnede ansikt kunne skimte hans øyne bak den sprekk som før hadde utgjort hans øyelokk. Senere ble min jødiske venn deportert til Tyskland hvor han formodentlig endte sine dager i tyskernes gasskammer.

En måtte søke å innstille seg på en helt abnorm måte for å holde ut, gjøre seg sløv for de inntrykk som veltet over en. Som før nevnt var vi trondhjemsgisler stort sett skånet for de sedvanlige straffeesersiser. Men vi var allikevel tilskuere til all denne elendigheten. En av de fangene som hadde vært med på de fleste straffeesersiser, bemerket en dag da han sammen med meg var tilskuer til en temmelig hard mishandling: «Vet du hva, du, jeg synes det er verre å se på enn å være med selv». Han kunne vel ha noe rett i det. Den psykiske påkjenning som tilskuer kan være farlig i lengden. Jeg tror gjerne at ungdom forsøkte å se på tyskernes behandling ut fra et mere sportsmessig synspunkt når de selv var med som aktører. Ungdommen satte sin ære i å vise sine plageånder at den ikke lot seg slå ut i første omgang.

I det hele tatt ble sommeren 1942 en tung tid for faldstfangene. Tyskerne fant på å utnytte fangene til de mest ubehagelige arbeider. I løpet av den tid leiren hadde vært der ble store strekninger av skogen i nærheten snauhugget. Nu ble røttene av de veldige trær dratt opp og fraktet til fangeleiren for å hugges til ved. Det er jo en i og for seg prisverdig ting dette å rydde i skogen etter seg. Uaktet det var stubbebrytere for hånden, ble det nektet oss å bruke den slags verktøy. Nei, røttene skulle slites opp av jorden med fangenes muskler. Det eneste tillatte verktøy var øksen. Så skulle røttene bæres frem innenfor piggråden, en strekning på ca. 500 meter gjennom et myrlendt terreng, hvor en sank ned til knes om en kom utenfor tråkket. Flere vaktmestre hadde oppsyn med at det ble arbeidet intenst. «Los, los, Mensch» var det viktigste kommandoord, for bæringen skulle helst foregå i springmarsj, for ikke å snakke om returen så snart røttene var brakt frem. Da var det ikke tale om å tillate noen å gå tilbake for å hente neste bør. Gikk det for sent med å springe i blautmyra, slo vakten ned på offeret og så ble det «hinlegen» og «hinlegen» og «pumpen» i myrsørpen. Tyskernes vræl og rop hørtes kilometervis utover Eknebygda, og bygdefolket vil nok med gru tenke tilbake på den tiden da herrefolket drev seg som verst med å bryte nybrottsland på Falstad.

Det går an å arbeide hardt bare en får mat nok, men maten ble dårligere og dårligere ut på sommeren ved at vi manglet hovedsaken i middagsmaten, poteter. Det var slutt med våre frosne poteter fra vinteren. Restene råtnet når det tinet, og tyskerne hadde vanskelig for å skaffe poteter fra markedet, da den tyske Wehrmacht hadde beslaglagt den enorme potethøsten i Trøndelag som andre steder. Vi var derfor meget glade da en del av oss ble beordret ut på bygden for å sortere poteter for den tyske krigsmakt. Nu fikk vi syn for hvor det var blitt av overfloden av poteter i Trøndelag. På de forskjelligste steder var det lagret poteter. Noen av oss ble plassert på gårder i Skogn og andre i Verdal. Vi ble hver morgen kjørt til arbeidsstedet og hentet tilbake til kvelds. Flere arbeidsplasser lå helt 3 mils vei unna. Mitt arbeidslag ble plassert på gården Skjerve i Skogn. Om vi var heldige eller uheldige med arbeidsstedet sto ikke helt klart for oss, men vi har vel vanskelig for å glemme det inntrykk vi først fikk av Skjervefolket, da vi en morgen innfant oss der med tysk vaktmannskap og med en norsk tysk-lakei som tolk eller skal vi kalle ham cicerone. «Goddag, goddag, fru Skjerve. Ja, nu er vi her altså, fru Skjerve. Vi skal altså sortere potetene som er her, fru Skjerve» sa den jomfrunalske lakei, som heller hadde valgt dette nidingsarbeidet [niding=usling/kriminell] for sitt fedreland enn å stå fast sammen med sine landsmenn. Vi ble av husmoren gjort bekjent med at hun ikke hadde mat på gården, så disse karene kunne ikke få noe mat der. «Nei, fru Skjerve, disse karene skal ikke ha noe mat for de har mat nok med seg fra Falstad». Der sprakk altså våre forhåpninger om en godbit mat. Jeg har første gang tilgode å kunne si at jeg er blitt mottatt med uelskverdighet når jeg kommer til en gård i Trøndelag. Jeg henvendte meg til husmoren og fortalte henne at det er riktig, at vi har mat med oss selv, men det gikk kanskje an at vi kunne få innta vår frokost på hennes kjøkken, da jo kjelleren var mere trist å oppholde seg i under måltidene. Jo da, det skulle vi da få lov til, mente hun. Ja, så var det da det da, at vi hadde gledet oss til å komme til en gård og få smake melk, men vi forsto jo så inderlig vel at det måtte være vanskeligheter med melk på en slik gård som jo etter påbud måtte levere melken til meieriet, forklarte jeg fru. «Å nei, de leverte nok ingen melk til meieri her på gården for det var så mange som fikk melk her allikevel, så det skulle bli rom for litt melk til oss også. Hvor mye melk ville vi ha, sa hun. Så vandret vi da inn på kjøkkenet med vår mat.

Den tid var stompen [brød] som vi fikk på Falstad, grønn-muglet, ja til de grader muglet at muglet gikk tvers gjennom brødet og dannet fantastisk grønne figurer utover brødsnivåene. Vi hadde for anledningen en slags pålegg på skivene, en slags blodpølse med fleskesvorer i. Når dette var klint utover stompeskivene, dannet det i en uappetittlig blodsaus. Kort sagt – alt så motbydelig ut. Da jeg kom inn i kjøkkenet og veltet matbeholdningen på kjøkkenbordet, så jeg husmoren sette store øyne på kakeskivene, og det brast ut av henne: «Men dokk ska da vel itj eta den der maten». Jovisst, fru Skjerve, dette er nok maten vår. «Ja, men han e da itj etan», mente hun. «Å kjære Dem fru Skjerve, denne er nok bra den, De skulle sett i vinter da stompen foruten å være muglet var så hard at en ikke fikk tennene ned i den, da var det verre da. Men vi har ikke lov til å fortelle noe om hva som foregår, vi på Falstad, så vi kan ikke si mere», fortalte jeg henne. Da jeg tittet opp over bordet, oppdaget jeg til vår store sorg at Quislingbildet hang i glass og ramme over kjøkkenbordet.

Her skulle vi altså være en tid utover, og under oppsyn av tyske soldater fra Wehrmacht. Men en måtte se til å gjøre det beste ut av det. Jeg henvendte meg til fru. «Å, hør en gang, frue. Vi ville gjerne fått oss litt god mat. Vi skal betale for oss, og vi skal betale godt for oss. Vi er som De forstår folk som ikke behøver å tigge. Vil De da la den tyske soldaten som passer på oss også få så meget god mat som kan skaffes. Vi betaler også for ham». Jo, det måtte da la seg gjøre. «Da trur å vi bær denne maten De har med dokk åt grisan», mente hun. «Nei, men kjære Dem fru

Skjerve», protesterte jeg. «Å nei, så længe de e på deinner gårn ska de slipp å spis grismat», sa hun, og dermed så vi fremtiden lyst i møte.

Vi snakket ikke politikk med gårdens folk, vi lyttet ikke til radioen som de gjerne ville la oss høre, men ba helt enkelt om de ikke ville lukke døren til stuen så vi ikke forstyrret radioen deres. Vi fikk all den mat vi med rimelighet kunne ønske oss, husmoren stelte med oss helt utmerket og da det ryktes at det på Skjerve oppholdt seg falstadfanger og kjente størrelser, som politimestre, banksjefer, offiserer, grosserere og annet bra folk, begynte det å komme senderinger med mat til oss fra alle kanter. Den tyske vakten la på seg fra dag til dag og vi fikk vår middagssøvn i høyet på låven alle sammen, vaktposten også. Jeg tok meg av geværet hans av og til når han sovnet fra det eller glemte det igjen i kjelleren mens han satt oppe i kjøkkenet og drakk kaffe dagen lang. Da vi hadde gjort opp for oss på gården og takket for god pleie, sa fruen: «Det kjem te å bli langsomt etter dokk, for det var så hyggelig å ha dokk her og hør på sangen dokkers når dokker satt i kjellar'n og sortert' pottet, men så villa æ nå itj ha hatt noen ain heller ein dokker her», la hun til.

Kommentar, Geir: Glimrende oppskrift på bruk av sosial intelligens overfor folk som du forakter – og måloppnåelse uten å selge sjela og uten at det går ut over andre.

Det kan nok godt hende at det var riktig det fru Skjerve sa, for fra naboer og de øvrige i bygda kunne nok ikke disse N.S.-medlemmer vente noen hygge.

De tyske potetdepoter lå som nevnt på forskjellige gårder utover bygden. På Skjerve var det omkring 150 tonn som lå og råtnet på grunn av dårlig ettersyn. Potetgroene sto som en skog over hele kjelleren. Groene kunne være helt oppe i én meters lengde. Men vi gjorde godt arbeidet med sorteringen, og fra nu av fikk fangeleiren overlatt poteter fra den vi sorterte, så det ble noe bedre med både kvaliteten og kvantikken for de som var der. Vi som var på potetsortering hadde en relativt bra periode, men de som var igjen i leiren, hovedmassen av fanger, hadde det så dårlig som en ikke kan tenke seg uten å iaktta det på nært hold. Da vi hver kveld ble fraktet inn til leiren skrek det desto hesligere i ørene hvor idiotisk og grusomt dette tyskerregimet i Norge var. Uaktet potetarbeidet ikke sto på lengre enn 12 dager, var denne tid som den rene rekreasjonen for oss, fordi vi fikk spise oss mette og fordi vi gjennom et herlig kameratskap holdt humøret høyt. Der vi satt i potetdyrkingen dannet vi sangkor, og jeg tror nok de fleste ikke hadde anelse om hvilke storsangere det skjulte seg i vår lille flokk før vi åpenbaret oss blant de råtnende kartofler.

Den 26. juni var det kommet en ny kommandant som het Gogol. Han var noe bedre enn de foregående 2 udyrene, men hans grad eller ansiennitet, var så lav at denne mannens bedre egenskaper hadde vanskelig for å gjøre seg gjeldende. Vaktmestrene fortsatte der for å utøve sine sadistiske lyster som det passet dem.

Imidlertid ble vi Trondheimgisler og gisler fra Bodø beordret på gårdsarbeider på bygden, og fikk det dermed igjen noe friere, og hva viktigere var, vi kunne igjen ta opp vårt gamle arbeide med å smugle inn matvarer til våre hardt trengende kamerater som fremdeles var innenfor piggrådhegnet.

Noen av oss holdt på med jordbruksarbeide, andre med hagearbeide og andre igjen drev på med kjøring. Personlig ble jeg overlatt byggingen av et hønsehus på Falstad Skoleheim samtidig med at jeg hadde med stellet i fjøsmester Bakheims hage å gjøre. Der vokste det erter, tomater, blomkål, jordbær, ripsbær og solbær. Jeg kan berolige leserne med at det ble igjen noen av disse herligheter til Bakheims og fruen også. Av og til hadde vi anledning til å motta besøk av våre pårørende, men da under oppsyn inne i fangeleiren. En del av oss som oppholdt oss på

utearbeide nøyet oss jo ikke med et slikt ukoselig besøk. Nei, vi hadde vårt eget system som gjorde at vi kunne invitere vårt besøk til middag eller til dessertbord hvor vi da i ro og mak kunne utveksle våre sympatier. Et proformabesøk måtte vi selvfølgelig arrangere inne i leiren, for å avlede mistanken. I det hele tatt lærte enhver seg til å opptre som en kjeltring like ovenfor herrefolket. Og vel var det. På en uredelig måte tilvendte de seg makten og på en uredelig måte utførte vi deres ordre. Det kunne være en eller annen som ikke fikk inn i sin hjerne at sånn måtte det være. Når en slik stakkar ved sin tjenesteiver ble tildelt et mere betrodd verv, for eksempel som leder av et eller annet arbeide, kunne det hende at han glemte seg og rent gikk inn for at tyskerne skulle få oppfylt sine påbud. Han kunne i sin tjenesteiver da bli en plage for sine kamerater, i stedet for en medfange og kamerat som først og fremst hadde å våge sitt skinn for at tilværelsen skulle bli best mulig. Jeg vil ikke si at det på Falstad var mange av disse plageånder, men de fantes beklageligvis. Den moro en ville ha, måtte en sørge for selv.

Jeg må minnes vår venn Johnsens fødselsdag den 7. juni. Johnsen hadde fått en stor røkelaks sent hjemmefra i Bodø til denne dagen. Fødselsdagen skulle festligholdes. Skolebestyrer Harstads frue måtte som så mange andre ganger i aksjon og kokte mye poteter til oss alle, noen-og-tyve mann. Det ble dekket langbord på gressplen ute i hagen, og laksen servert delikat med de nykokte poteter, flatbrød og øl. Det ble holdt taler og i det hele tatt oppført seg som det bør når en slik bra kar som Johnsen har fødselsdag, og en røkelaks på sine 15-16 kilo skal bringes over til de evige gressmarker. Vi satte ut vaktposter på de strategisk viktigste punkter så ingen av vaktmestrene skulle overraske oss. Alt gikk bra, en feststund i den ellers grå tilværelsen. Men borte fra myra hørtes tyskernes herjing og skrik: Los, los, Mench.

Dagen gikk, og ny kommandant Scharsmith kom. Han hadde Sturmbandführers grad, altså nokså høyt oppe i gradene, men det gjorde ikke som vi hadde håpet noen forskjell på forholdene inne i leiren. Av erfaring visste vi at jo lavere grad kommandanten hadde, jo mer brutal var hans oppførsel. Scharsmith virket sur og utilnærmelig.

Vi gisler fortsatte med å smugle inn pakker, og det gikk bra inntil 15. august. Da ble vi gislene knepet for pakkesmugling. Tyskerne visste hvem av oss som hadde brakt matpakkene inn, så de, men vedkommende hadde å melde seg selv innen klokken kl. 8 om kvelden, hvis ikke var det slutt med gislernes gode dager ved Lager Falstad. I normale tider og for normale mennesker ville nok synderne ha meldt seg for at ens kamerater skulle skånes mest mulig for restriksjoner, men den som har en del erfaring om tyskernes mentalitet, lar være den slags utslag av edelmot, som bare gjør vondt verre. Vi spilte heller ut noen gode kort vi hadde på hånden, idet vi lot skinne igjennom at vi også visste om vaktmesternes smugling av ulovlig mat til vaktmesternes bord, og at vår smugling hang sammen med tyskernes. Det tør hende denne krigslist var skyld at det hele ordnet seg bedre enn vi kunne håpe.

Dagen etter mistet vi vårt forholdsvis bra soverom, det gamle malerverksted hvor vi hadde kunnet ordne oss med en sigarettøyk nu og da, og vi måtte nu ta til takke med leirens sletteste oppholdsrom, et forværelset til pissoaret og klosettet. I dette forværelset løp vaktmestere frem og tilbake dagen lang, og hva det betød for oss som oppholdt oss der forstår vel bare de som har opplevd det. Saken er at når en slik fyr kommer inn skal de som først oppdager han straks rope med sine lungers fulle kraft «achtung!». Ja, kan det være noe å snakke om da, vil vel den uinnvidde si. Nei, ikke for den stygge skrikingen akkurat, men for alt som følger etter skriket. Da må nemlig alle mann, hva de enn holder på med, øyeblikkelig frem på gulvet og med ansiktet vendt til stadighet mot den bråkende tysker stille seg i giv-akt stilling - med håndflatene langs låret. Og kommer den samme vaktmester tilbake igjen, kanskje bare kvart minutt etter, gjentar det samme spetaklet seg. Og er en fange så uheldig å bli grepet i disiplinærforseelse ved ikke å

iakta «achtungforskiptene» risikerer han om få seg en omgang med kryping på magen og alt det der som synes å være «kulturfolkets» mest velutviklede blomst i deres sivilisasjons urtegård.

Kommentar, Geir: Herlig uttrykksform - og utvilsomt mer effektivt for moralsk oppbygning, bevaring av vettet og øke motstandskraften i et fengsel enn å spytte, trampe og rope banneord

Vi trivdes dårlig i de nye omgivelser, hvor vi ikke hadde en eneste noenlunde fredet plett, men en stank fra toalettanlegget som til sine tider kunne være ubeskrivelig. Jeg fablet om å måtte få reise hjem igjen, for jeg kunne ikke forstå at jeg skulle være stort verre enn de fleste andre gisler fra Trondheim og som forlengst hadde fått sine frigjøringsbevis eller «Entlassen» som vi da kalte det. Så en kveld ved «appellen» ble også mitt navn ropt opp, og jeg fikk beskjed om å stille i sivilantrekk i vaktrømmet neste morgen kl. 7. Det kunne jo ikke bety stort annet enn at nu bar det av sted fra dette helvete og ut i det fri. Vår utmerkede personalsjef Jørgen Vogt kom også om kvelden og gratulerte, og i min glede kunne jeg ikke annet enn hoppe bukk over ham, ja jeg sto til og med på hendene før jeg gikk til køys. Det var umulig å kunne få sove og det kunne forresten også være det samme. Klokken 4 $\frac{3}{4}$ tørnet jeg ut av køyen for å kunne foreta morgentoalettet mer uforstyrret, men nede i vaskekjelleren traff jeg likesinnede som også hadde fått samme beskjed som jeg og som heller ikke hadde sovet noe den natten. Vi hadde på forhånd innhentet tillatelse til å stikke bort på Falstad Skoleheim for å hente noen rekvisita vi hadde liggende der, og denne tur benyttet vi da til å sende telefonbeskjed til Trondheim etter privatbil for å hente oss.

Det er underlige fornemmelser en har når en skal forlate en slik interneringsleir. De kan ikke beskrives, de må oppleves. Ens kamerater gratulerer en så hjertelig og uttrykker sine sympatier. En vil så gjerne trøste de som er tilbake, men får det ikke til for det står allikevel skrevet dypt inn i kameratens blikk skuffelsen over selv ikke å være av de heldige. Du ble stående og holde din venn i neven kortere enn du egentlig ville, men håndtaket blir allikevel for lenge, det du vil si klumper seg sammen i halsen og blir til ingenting, bare denne klumpen i halsen som føler og føles så sterkt at ditt øye dugges av smerte. Og så får du det plutselig så travelt - kameraten også, for det var noe som skulle gjøres, noe en hadde glemt. - Jo visst, er du glad. Men du synes du gjør noe galt, du svikter noe, når du forlater fangeleiren. Og når du til slutt har undertegnet den av tyskerne forelagte erklæring om at du intet skal fortelle om det som foregår innenfor en fangeleir og at du forplikter deg til ikke å foreta deg noe som kan skade tyskerne eller den tyske Wehrmacht, står du da utenfor piggråden som dette frie mennesket. Snart merker en hvor ufri en er i «friheten». Det monnet så lite at du kom ut. En tar på en måte leiren med seg ut. Nei, tyskerne må ut. Da først kan en puste fritt.

Dårlig har jeg holdt mitt taushetsløfte like overfor det tyske sikkerhetspolitiet. Hadde tyskerne trodd at de kunne knekke vår motstandsvilje eller trodd at Lager Falstad skulle være noen forbedringsanstalt for oss, så hadde de som i så meget annet tenkt og handlet feil. På Falstad som de fleste andre fangeleirer i Norge utdannet de derimot etter hvert de Nordens apostler som var med å undergrave deres planer om et Stor -Germania.

Vi vil aldri glemme de skuffelser som enhver god nordmann følte da vi oppdaget at det fantes så mange landsforrædere i Norge våren 1940 da tyskere hærtok vårt land. Hatet mot disse forrædere som var å finne i nazipartiet N.S. blusset opp. Det kan vel være at mangel på nordmenn gikk med en berettiget tvil om landet vårt overhodet noensinne skulle komme seg ut av klørne på

okkupasjonsmakten. Etter hvert som tiden gikk dannet det seg et jøssingparti, mens de øvrige har måttet nøye seg med navnet quislinger. Det skulle jo synes innlysende for oss, at når vi var i krigstilstand med Tyskland, måtte enhver som støttet den nasjonen som overfalte oss være en forræder mot sitt land. Vårt lands lovlige regjering hadde gitt oss grei beskjed i så henseende, så det skulle ikke være noe å takke en for at en holdt seg på den rette siden, jøssingsiden. Allikevel kan en si at der innen jøssingene var 2 typer mennesker, den ene vil jeg kalle for optimistene og den andre typen var pessimistene. En pessimist representerte tilsynelatende den mere forstandsmessige fordi pessimisten hadde lettere for å forutsi de begivenheter som i den nærmeste fremtid ville inntreffe. Han trodde ganske sikkert å ville tilhøre mere de intellektuelle ved å kunne spå pessimistisk for fremtiden. Optimisten derimot måtte finne seg i å spå feil, og mange en gang måtte optimisten være skyteskive for de lattersalver han ble utsatt for når Tyskland «seiret på alle fronter». La meg med engang si at jeg tilhørte den type som måtte tåle adskillige lattersalver. Men hvordan skulle en ha holdt ut disse årene uten å være optimist? Pessimisten var så visst ikke med å bære motstandsviljen oppe i okkupasjonstiden. Pessimistene skylder vi sikkert ikke noen takk for hjelpen i disse tider. De virket nærmest som sneklabb på skiene når en skulle slite seg frem i ulendet. Slik var det inne i fangeleiren og slik var det også utenfor. Men motstandsbevegelsene vokste tross pessimismen. Det hendte noe hist og her i landet, optimistene gned seg i lønndom i hendene, men pessimistene kunne da ikke forstå hva det skulle være til at disse urostifterne ertet opp tyskerne som jo allikevel hadde makten i landet. Nei, nu hadde de tapt troen på engelskmennene som ikke var kommet og befri oss.

Det kom unntagelsestilstand og tyskerne myrdet uskyldige, for at nordmennene skulle ta slik skrekk av det at de underkastet seg tyranniet. Fengslene fyltes mer og mer. Nazistene våre hjalp tyskerne så godt de kunne med å peke ut ofrene til fengslene. De trodde nok de skulle kunne isolere alle nordmenn som kunne tenkes å ville stoppe disse lettkjøpte menneskers karriere på marsj mot det etterlengtede diktatur. Det norske folk måtte ennå mere hemmeligholde sin motstandsbevegelse og det måtte ytes mer personlig innsats, og med mere personlig risiko. Det dannet seg aktive motstandsgrupper hvor selve livet ble innsats ved den økende risiko. Her var det vår sunne friske ungdom gikk foran som en taus underjordisk front, dirigert ved hemmelige kanaler fra betrodde menn i England. Jeg tror nok at tyskerne følte en gyngende grunn under seg mangen gang. Denne uroen som skaptes blant sikkert viktige stridskrefter for tyskerne i Norge og var med på å margspise tyskerveldet. Jeg skulle ikke få nyte min midlertidige frihet lengre enn til 13. desember 1943. Da gjorde det tyske S.D. vei i vellinga hos meg.

Misjonshotellet og Vollen

Selv om tidene kan være temmelig skrale, er det gammel god skikk i Norge at til jul skal det stelles slik at de fleste savn er avhjulpet. Det var jo av og til nokså vanskelig med matforsyningen allerede i 1943 og en måtte fare pent med slike saker som smør og fett om det skulle henge sammen til en nogenlunde anstendig husholdning.

Den tid jeg oppholdt meg i fangenskap på Falstad, hadde jeg stelt meg såvidt bra med de rette vedkommende på gården der, at jeg fikk kjøpt en smågris våren 1943. Vi kalte smågrisen vår Petra. Petra ble opptatt i felleshusholdninger på mitt landsted og vi delte vår mat med henne. Ja, hun la til å begynne med beslag på hele husets melkeforsyning. Men vi trøstet oss med at hun skulle gi alt tifold tilbake ved juletider i form av flesk og julemat. Denne julen skulle min familie ha det så bra som vi ikke hadde hatt noen jul før under okkupasjonstiden. Alle skulle være hjemme hos oss, ja, mine to svigersønner skulle tilbringe sin juleferie hos oss for å friske opp en

god gammel norsk jul. Petra var slaktet, smult kokt, delikat leverpostei à la madam Winsnes sto allerede ferdiglaget, og sylten gjort i stand til koking.

Min hustru og jeg arbeidet i skjønn forening med å hermetisere medisterkaker. Det sto bare igjen å ta hermetiseringsglassene ut av hermetiseringskarret klokken 01:40 om natten den 13. desember 1943. Noe trett av strevet gikk vi til sengs. Jeg hadde påtatt meg jobben med å ta ut glassene av apparatet til bestemt tid. Jeg kom så langt at jeg hadde fått glassene halvveis opp da det ringte på entréklokken. Hva for noe, på denne tiden? En svak anelse slo meg. Ringingen hørtes så brutal. Kanskje i gunstigste tilfelle en fyllik som gikk og tullet, men kanskje også Gestapo? – Jeg senket glassene med medisterkakene ned i vannet igjen, og i nattdrakt og tøfler gikk jeg for å lukke opp. Det ble ingen tid til å tenke, for så snart døren var låst opp ble den puffet inn mot meg, og 3 revolvere fra 3 sivilkledte menn ble rettet like oppunder ansiktet mitt. «Er de Hofstad»? «Ja, hva står på», spurte jeg. «Det er statspolitiet. De er arrestert».

Det hørtes jo ikke så lovende ut, og for å vinne tid bemerket jeg: «Statspolitiet? Hvordan kan jeg vite det. Dere kunne jo like gjerne være røvere for alt jeg vet. Jeg kan ikke uten videre slippe folk inn i min leilighet». De begynte å vifte med revolverne og skyte sine motbydelige fjes mere og mere faretruende frem, visstnok for å forvise seg om at jeg hadde sett deres farlige våpen. «De' e itj nå å stå å snak om de', bare bli me' de», sier den mest skumle av dem.

«Dere får i ethvert fall legitimere dere», sa jeg. Det så ut som kamphumøret var sviktet dem et øyeblikk. De minnet meg mest om en ballong som luften plutselig siger ut av. De glemte rent å true med skytevåpnene, og stakk nesene sammen til en konferanse. «Vi må vel det», hørte jeg dem si. En av dem begynte å grave i lommene sine, og fra innerlommen kom han dragende opp med et blikkskilt, rødmalt og med bokstavene «Statspoliti». Jeg rev skiltet ut av hånden på ham og sa: «La meg se». «Ja, skiltet ser da ekte nok ut. Dere får få slippe inn da».

Så var jeg altså arrestert igjen, men hvor bare det hen? «Hva er det som står på», sa jeg. «Skal det aldri bli fred i dette landet? Jeg synes jeg har gjort min plikt nok før. Nu er det på tide at noen av dere tar tårn». Jeg forsøkte meg på flere kanter for om mulig å få noe ut av karene, men de visste ikke hva det gjaldt, sa de, det var bare å bli med med en gang, det.

Så skulle jeg da få lov til å ta på meg klær. Jeg visste jo av være erfaring hva som skulle til, og pakket sammen i en skinnveske ombytte og toalettsaker til et kommende fengselsopphold igjen. La meg med en gang fortelle at de stjal alt dette fra meg så vel som alt annet jeg hadde av rørlig gods her i verden.

Vel, så var det da å se seg om og liksom si farvel til sitt hjem, til de kjente kjære tingene som en har arbeidet for gjennom et langt liv. Kanskje skulle jeg aldri se alt dette mere.

Minuttene raser med hurtigtogs fart av sted, bandittene venter, har det travelt og vifter med sine pistoler. De har makten, rampen er på seierstokt fremover, den holder på med nyordningen av det store Germania, alle andre hensyn må vike, selv den råeste handling helliger midlet. Min hustru og min sønn er tilskuere. Det er altså bare meg det gjelder. Det er da i hvert fall en trøst. Allikevel, en blir så engstelig i en slik situasjon for hvordan det skal gå dem som er igjen hjemme, og en må trøste best en kan i de få minutter enn kanskje har igjen å leve sammen i livet. Men jeg får ikke sagt stort mere til min hustru enn at hun bare må ta det med ro, for dette her er bare tull og en feiltagelse som snart retter på seg.

På vei ut ser jeg at gården og oppgangene er bevoktet med væpnede menn, jeg blir plassert i en personbil mellom 2 gestapister og kjørt til «Misjonshotellet» som er omgjort til det beryktede

hovedkvarter for Gestapo her Nordenfjelds, og hvor så mangen god nordmann er plaget og pint på det grusomste. Her ble jeg da sittende under bevoktning flere timer, før jeg ble innført i det tyske S.D.'s protokoller. Noe forhør for øvrig fikk jeg ikke, og ble så transportert til fengselet Vollan. Uaktet jeg båt om å få bære min håndveske selv, ble dette ikke tillatt, og dermed forsvant både den og inneholdende for aldri mere å vende tilbake til meg. På Vollan ble jeg kroppssvitert og fratatt alt, ja liketil en blyantstump som jeg forsøkte å lure unna. Bestyreren der het Schwänk og så tilsynelatende ganske menneskelig ut, men var nok et menneske som ikke turte la sine bedre egenskaper komme til utfoldelse, om han da hadde noen slike egenskaper. Han hadde som andre bokstavene S.D. på den ene armen, og da skal du ha takk, det er nok for meg, for disse S.D.-folk har forsvoret seg til djevelen, inkarnert i personen Hitler, og er villig til å følge dette uhyret i tykt og tynt på tross av at deres indre samvittighet vel må tilsi dem at de handler mot sannhet og rett.

Jeg ble satt i enecelle i murbygningen. Da dette rom ikke hadde noe som helst møblement, ingen seng, intet å sitte på, overhodet intet, trodde jeg til å begynne med at dette rommet bare var et foreløpig rom inntil «vertfolket» fikk ordnet med ordentlig husrom.

Å nei, det var nok i orden med cellen. Det gikk omsider opp for meg at dette stedet var tiltenkt meg. Jeg ramlet på døren, jeg måtte ha sengeklær og noe til å ligge på. Men ingen lot til å høre meg. Da oppdaget jeg en ringeknapp ved siden av døren. Jeg kunne ikke tenke meg at denne knappen fungerte, og trykket på. Jo, sannelig, det ringte en klokke etsteds i huset. Langt om lenge hører jeg en slå blir skjøvet til side utenpå døren og trynet av en tysker kommer til syne i den luken som er anbragt i døren. Jeg spør om en seng for jeg er trett og vi legge meg. «Schweinehund», er det eneste svar jeg får, og luken klapper brutalt til. Jeg får nok ta til takke med bare gulvet foreløpig, selv om min lumbago plager meg sterkt og jeg er forkjølet.

Overgangen fra min relativt bra utstyrte seng med sengeklær etter mitt ønske og nu til blanke gulvet uten noe som helst sengetøy syntes meg uforståelig brutal, men allikevel, jeg stikker hodet inn i nisje i muren så denne tjener til hodepute, for underkanten av nishen er noget høyere enn gulvet. Der ligger jeg og hviler best jeg kan og spekulerer på om ikke denne vakten har misforstått min henvendelse. Jeg ringer på igjen, og denne gangen låser han opp den tykke jerndøren så det ramler i låser og hasper og slår som fra en skrapjernforretning. Jeg sier til ham at hvis det er meningen at jeg skal ligge her så må jeg i hvert fall få en madrass og ligge på. «Ikke tillatt», freser det på tysk ut av ham, og den tykke jerndøren slås igjen med etterfølgende støy fra jernskrapet. Jeg begynner å ane og at her skal det altså bli spesialbehandling. Og tankene tar fart. Det står temmelig snart klart for meg at min sak ikke ser helt bra ut for meg, men beslutter meg til å innta den forurettedes plass og gjennomføre den. Jeg er ikke så sterkt implisert i noen sak at jeg ikke skal kunne forsvare å være en forurettet.

Kommentar, Geir: Her gir Gunnar en halv innrømmelse om at tyskerne kanskje «kan ha noe på ham», men uten at han nevner noe (se Appendix, «Fra Gunnars dagbok»).

Det som er nytt for nyankomne fanger interesserer meg ikke. Jeg kjenner deres metoder fra før. La dem bare skrike og skråle utenfor min celle. Det er det samme som går igjen her som på Falstad, hører jeg. Her ber fangene på samme måte om å få gå forbi de tyske vakter - «Häftling Hansen bittet vorbeigehen zu dürfen», om igjen og om igjen. «Lauter Mensch»! Det skrikes og ropes. De forskjellige arbeidsgjenger skal ut. «Los, los, Mensch»! Fra det bekjente «loftet» hvor det egentlig ikke var noen plass, hadde tyskerne stuert sammen omkring 150 mann. Der lå de

som sild i tønne, og der spaserte lusen fritt blant fangene. Når fangene fra loftet ble ropt ned for oppstilling, hørtes det ut som om huset skulle ramle sammen idet de rutsjet ned gjennom jerntrappene med de jernbeståtte tresko.

En russisk fange bevoktet av en tysker kom og leverte de 2 brødsriver med den smørbit som utgjorde min frokost. Ved ottetiden ble jeg spurt om hvor jeg hadde nøkkelen til min private skuff i mitt pengeskap. Her ante jeg en sjanse til å få komme tilbake til mitt hjem en tur. Ganske riktig! Jeg skulle vise den tyske gestapisten hvor nøkkelen lå. Vi kjørte til min forretningsgård og der fikk jeg da den første forståelse av hva som sto på. Butikk og kontorer samt verksted var besatt og bevoktet av Gestapo. Men jeg fant ikke nøkkelen som jeg trodde jeg hadde liggende på mitt kontor, og derfra dro vi hjem til min leilighet, hvor jeg var aldeles sikker på at nøkkelen befant seg. Til min forbauselse kom min hustru og åpnet entrédøren da vi ringte på, og ellers så alt ut til å være bare «fred og ingen fare». Vi filmet en del, jeg fortalt henne hvor jeg befant meg og at det hele var en misforståelse, selvfølgelig, og at jeg kommer snart hjem igjen. Tyskeren begynte å bli litt utålmodig, men da han fikk nøkkelen, tødde han opp og jeg tok sjansen på å gi min hustru en god klem, på tross av at det var forbudt. Jeg la mitt kinn mot hennes og dekket derved hennes ansikt for tyskeren. Så hvisket hun i mitt øre de beste ord jeg kunne få: «Hold kjeft»!

Da har vi igjen kom til mitt kontor, satt min bokholder inne på mitt kontor, men med håndjern klappet sammen over håndleddene. Det stakk meg hjertet å se denne min trofaste medarbeider sitte som om han skulle være en forbryter, og jeg kunne heller ikke tilbakeholde min forbauselse, men bemerket: «Men kjære Dem, har De håndjern på også De, hva galt er det De har gjort da»? Min kjære Rønning ristet på hodet for å bedyre sin uskyld. En skarp irettesettelse og et forbud mot å snakke til overhodet noen, var den påskjønnelse vi fikk av gestapistene. De grov gjennom alle papirer. Gud vet hva de søkte etter. De fant ganske sikkert ikke noget av det de søkte, og jeg ble kjørt tilbake til min celle på Vollan. Ut på ettermiddagen ble jeg kaldt ut til fengselets bestyrer som ba meg rekke begge hender frem. Stille og sinnrikt la han en jernlenke rundt mine håndledd og låste lenken sammen med en hengelås hvorpå jeg ble satt inn i cellen igjen. Det var ikke mere å spekulere på. Det var nok ingen feiltagelse med hverken cellen eller sengetøyet. Den nøkne sannhet om fremtidens losji lå foran meg.

Jeg prøvekjørte den første natt. Det var verre enn jeg til å begynne med trodde, dette med å ligge bundet med jernlenker på hendene. Kjettingen gnog ondt på armleddene. Det var vanskelig å vri håndleddene, men ved å bite i kjettingen fikk en flyttet den. Avtrykningsbildene sto da igjen på armleddene. For meg som har endel gikt og lumbago virker det bare tregulv fortærende som eneste underlag, og jeg følte meg øm og sliten allerede den første natten. Jeg ble nektet å ligge med hodet inn i mur-nisjen, for vaktmesteren kunne ikke «einküchen» som han sa, se meg gjennom kikkehullet i døra når jeg lå på den plassen av gulvet. Etter midnatt stengtes sentralvarmeanlegget, så, da det led ut på morgensiden, var det temmelig kaldt i cellen. Jeg kunne jo ha holdt meg varm ved å spasere på gulvet, men min kneskade - vann i kneet, - tillot meg ikke det. Denne natt ble også mine bukseseler, skolisser og briller tatt fra meg. Langsynt som jeg er, kunne jeg derfor ikke se på nært hold.

Jeg hadde begynt på en slags almanakk ved at jeg for hver dag skulle stikke et hull med en knappenål i malingen på dørkarmen, med nu, etter at brillene var tatt fra meg, kunne jeg ikke se merkene etter knappenålen. Jeg måtte derfor forsøke å holde rede på dagene som best jeg kunne med å merke meg middagsmaten, idet det jo er en alminnelig kotyme at det til søndagene er søndagsmat til middag. Det skulle vise seg at jeg nok ikke kunne stole på søndagsmaten og derfor regnet ut feil dato med den følge at jeg måtte oppleve 2 juleaftener i cellen.

Timene og dagene dro seg sakte fremover. Det verket i alle lemmer, lenkene åt seg inn i skinnet, urensligheten satte sine merker, snart bestod håndleddene av bare tyter som igjen sprakk slik at det hele fløt utover til en eksemaktig skitten sårflate. Det var vanskelig for meg å ligge på ryggen, og det ble da å ligge på siden. Til natten tok jeg av meg mine beksømsko som sammen med skinnlue min utgjorde hodepute. Blikk-koppen som vi brukte til matkopp hvelvet jeg på gulvet for å legge de lenkede hendene på. Derved strammet ikke kjettingene så svært.

Det kunne hende at en eller annen gestapist kom på visitasjon om natten. Jeg tror neppe en eneste av disse besøkende unngikk mitt spørsmål om jeg ikke nu kunne få bli forhørt for at S.D. kunne rette på feiltagelsen ved min arrestasjon. Slik lå jeg og veltet og rullet meg natten lang og gjennom de mange netter. Tankene var på stadig flukt. Jeg lå og fabrikerte lange forsvarstaler på tysk under den eller de forutsetninger. Når dagen kom var jeg trette enn om kvelden da jeg la meg for å sove.

Det eneste møbel i cellen var en sinkbøtte med lokk. I dette møbel lå hele det sanitære anlegg som var stillet til min disposisjon. Vær så god, hjelp deg nu så godt du kan med de samme hender som du bruker som spiseredskaper, og med 3 stykk klosett papir. Jo, det gikk, for det måtte gå. En lignet et ekorn der en satt på gulvet og skrellet potet eller sild med hendene og holdt føden mellom de lenkede hender eller kanskje en lignet mest et svin når en satte trynet ned i matkoppen for å slurpe i seg maten. Slik luksus som vaskevann til hender og ansikt var det ikke tale om. Det var nærmest en nådebevisning å få tilstrekkelig drikkevann.

En blir bitter når en ligger slik. En fylles med hat mot dem som setter slikt hundeliv i system for sine medmennesker. Og så maktesløs som en føler seg kan en intet utrette mot dem som en hater så inderlig. Til slutt griper en seg i å ligge og be om at en må få beholde hatet mot disse bødler - mot nazistvesenet. Gud, la meg aldri glemme dette uvesenet, la meg beholde hatet mot det, gjør meg ikke lunken mot dem som jeg vet er skyld i all denne ulykken, la meg få være med å få svineriet vekk så våre barn kan få leve i fred for disse verdensfordervere. Riktignok har jeg lært at jeg ikke skulle hate. - Elsk din neste? Denne lære måtte det da være noe galt ved. Og her lå jeg faktisk og ba om at jeg alltid måtte få beholde hatet, aldri glemme hva disse voldsmenn gjorde mot mitt kjære fedreland og mot mennesker som handlet ut etter sin egen overbevisning og samvittighet. Jeg fant mere sammenheng når jeg tolket ordet «elsk» som «opp-elsk». Opp-elsk din fiende. Ta da først den verste fiende. Hvem er det? Jo, deg selv, dine onde tilbøyeligheter, dernest hitlerveldet og hans menn, gestapistene. Og jeg grep meg selv i å be for selveste Hitler, om at han måtte få forstand og angre sine skjenselsgjerninger. Men, som sagt, jeg ba også for å beholde hatet, for at jeg alltid måtte elske det gode og rette og hate det onde og urette. Da jeg ble konfirmant lovet jeg jo å forsake djevelen og all hans gjerning. I Hitler har jeg gjennom mange år sett selveste djevelen som lys levende blant oss. En slik person var det min plikt å forsake eller retttere uttrykt: å hate.

Det er så mange tanker som velter inn over en når en blir latt alene under slike forhold. En undrer seg først og fremst på hva det neste er som vil skje med en. Hva går mistanken mot en ut på? Hva kjenner de til, disse plageåndene, og hva vet de? Er det noen som har vært uforsiktig med snakketøyet? Vil noen forsøke å banke tilfredsstillende tilståelser ut av en? Hvorfor denne brutale behandlingen? Er det skjedd noe som krever at Gestapo vil se mer blod? Går det neste ut på skyting? Jeg spør óg sjefen for fengselet, Schwenk, om det er meningen at jeg skal skytes, for det må vel være noe slikt dette går ut på, siden de behandler meg verre enn en ville gjøre med den verste forbryter eller drapsmann. Men han rister bare på hodet hver gang jeg spør, og sier at han kjenner ikke noe til hvorfor jeg er fengslet, men jeg må vel ha gjort noe galt. Jeg bedyrer å ha min uskyld, mens han ser på meg med barnslige og tilsynelatende vennlige øyne. Jeg tør ikke

feste noen tillit til hans vennlighet. For meg er alle tyskere blitt like. Jeg tror ingen av dem lenger etter alt det vonde de har ført ut over oss. Jeg måtte innta en slik holdning for ikke å la meg narre til dumheter. En kan holde seg bra oppe nokså lenge med å leve på sinne og trass også. En besettes av tanken om å ikke la disse elendige bandittene få se hvor skrøpelig det er med en, det er for godt dem å få triumfere over de plager som de har tiltenkt en.

Schwenk kunne bli stående inne i cellen hos meg lange tider og spørre hvordan det sto til og hvordan det gikk. Jeg svarte ham at det gikk bra og at alt må gå. Jeg ville så nødig at han skulle kunne rapportere til gastaposjefen Flesch at jeg var brutt noe sammen.

Vi kom til julaften, denne kveld som jo alle gleder seg til. Nå svevet tankene vilt omkring for meg. Ingen kontakt med utenverdenen, intet besøk hjemmefra, ingen hilsen! Bange anelser om at det ikke sto riktig bra til hjemme begynte å blande seg inn i tankenes karuselldans. Da jeg morgenen etter spurte vekten om det ikke var juledag nu, kunne han berette at det var julaften i dag. Jeg, som var så glad for at jeg hadde stridd meg gjennom julaften, måtte gjennom striden en gang til. Ut på dagen fikk jeg en pose med julegodt. Den kom nok fra Røde Kors og jeg visste i grunnen at den skulle komme for min kjære venn Erling Nilsen, populært kalt «fangenes venn nummer én», hadde nyss før jeg ble arrestert fortalte meg at det var lyktes ham å få tillatelse fra tyskerne til å sende til fengslene en pose til hver fange julaften. Med det kjennskap jeg hadde til den slags saker, syntes jeg å se for meg den gode giver av eplene, karamellene og hvetekakene. Lengre ute på dagen fikk jeg nok en pose av mer privat karakter. Der var det også hvetekake, men da jeg smakte på denne, kunne jeg ikke finne den smak som min kjære hustru har på sitt bakverk, og jeg stoppet brått og betenkt med tyggingen. De bange anelser ble for meg med en gang til visshet. Intet av det som var i posen, var fra mitt hjem, fra mine kjæreste her i livet. Et øyeblikk følte jeg meg helt nedfor. En antydning til en hulking rusket meg tilbake til besinnelse. Dette var den eneste gang jeg i mitt fangenskap holdt på å fortvile. Alle mine kjære hjemme var fraskåret å kunne sende meg en hilsen. Så meget forsto jeg.

Etter et av kommandørens besøk i min celle kunne jeg endelig dra en slutning som jeg kunne bygge et eventuelt forsvar på. Lenket som jeg lå der på gulvet og irritert over behandlingen spurte jeg nemlig Flesch i en noget utfordrende tone hvorfor jeg overhodet lå der. Han smilte overlegent nedlatende og sa at det kunne han ikke fortelle meg, og idet han skulle gå ut av celledøren spurte jeg ham om hvor lenge jeg skulle ligge slik. Det kunne han imidlertid heller ikke fortelle meg, sa han, og forsvant ut gjennom døren som med den sedvanlige rammel av bolter og jern ble lukket, men merkelig nok for straks igjen å bli åpnet for den djevelske representant og hans lakei oberstürmführer Nilsson. Jeg reiste meg, og kommandøren begynte, som han hadde for vane, å dra i en av knappene i min trøye i det han betrodde meg at jeg hadde en slem svigersønn. «Sie haben einen bösen Schwiegersohn», som han sa. Jeg uttrykte min forbauselse og spurte om det var noe galt ved ham. Flesch's huggormøyne forsøkte å bore seg tvers gjennom mine. Jeg tror ikke det lyktes. Han gjorde helt om og forsvant ut, etterfulgt av levenet av jernbolter og jernslåer. Men for tredje gang steg styggedommen inn i cellen, nu ikke lengre med det sarkastiske smilet, men med uvesenets sanne natur vrengt utenpå det ellers tilgjorte fjeset. Det gnistret av eiter og galle ut av huggormøynene, mens det stygge mennesker Nilssons blodunderløpne [?] øyne sto truende bak sjefen. «De kjenner det tyske sikkerhetspoliti,» freste det ut av det forrykte mennesket. Jeg forsikret ham herom med et «Jawohl». «Vi vil finne ham hvor han enn i verden oppholder seg», ropte han i en pralende tone. Jeg lot som jeg ikke forsto ham, for det var ikke til å tro det var sant det jeg hørte. Han repeterte den siste setningen og jeg likeså mitt «Jawohl». Dermed oste begge gestapistene ut. Jeg ble så glad fordi jeg hadde slik en «slem» svigersønn og at også Flesch mente det samme. De skulle kunne finne ham hvor han enn i verden måtte

oppholde seg - ! Han måtte med andre ord være unnskluppet - rømt. Han hadde kanskje under rømming måttet gjøre bruk av skytevåpen? Hadde han kanskje under arrestasjon drept noen og så rømt? Kanskje var det derfor jeg ble behandlet så brutalt? Fra nå av var det at tankenes karusell begynte å sette farten opp på meg. De lange netter gikk med til å fabrikere nye forsvarstaler på tysk. Alt måtte tenkes vel igjennom.

Men det skjedde intet. En dag kom tyskerne løpende inn med en stor klesbylt til meg. Det viste seg at det var liv inne i klesbylten. Et svart skjegg og blekt ansikt stirret på meg. Jeg oppdaget snart at ansiktet ikke hørte til en orangutang, men et menneske stedt i samme nøden som meg selv. Samme sort lenker på hendene og med hengelås som sørget for at lenkene holdt seg stramme om håndleddene. To like så skjeggete stygge ansikter ble stående og stirre på hverandre med et uforstående og tåpelig uttrykk inntil den enes orangutangfjes og den annens sjimpanseansikt åpenbarer et menneskelig bredt smil og vi sier samtidig: Nei, men kjære er det Dem? Foran meg sto min mangeårige trofaste bokholder August Rønning. «Hva er det for noe galt de har gjort da», sier jeg. Vi forsikrer begge at vi intet som helst galt har gjort. Mere snakker vi ikke om den ting, for vi la begge pekefingeren over leppen, og det betyr som bekjent at en skal holde kjeft. Vi undersøker cellen meget nøye. Det kunne jo være innfelt i veggene høyttalere [mikrofoner], for alt det vi vet. Derfor ikke et ord om noe som helst annet enn at vi intet forstår av det hele.

Med mellomrom gnager jeg om å få bli forhørt. Endelig blir min cellekamerat kaldt ut, og jeg sitter alene i cellen. Etter en kort tid kommer han tilbake og jeg kan ikke stagge min nysgjerrighet for å høre hva det gjaldt. Han var nok blitt fotografert som en annen forbryter og det ble også tatt fingeravtrykk. Så kom turen til meg. Jeg ble plassert på en benk, og fotografiapparatet stod ferdig, prosjektøren lyste glitrende i ansiktet og den sedvanlige ubeherskede ropingen fra 3 S.D.-folk og et tysk kvinnemenneske fullkommengjorde den tyske uhyggestemningen. De bladde i en del album og føk opp i raseri fordi de ikke fant det de søkte etter, inntil det svartkrusete tyske kvinnfolket med den mest skjærende stemme skrek: «Aber Geiselen sollen wir ja nicht haben», og straks etter brølte den uniformerte SS-bøddel: «Heraus»!!

Altså var jeg gissel, og en slik en skulle ikke fotograferes. Nye problemer meldte seg. Jeg, gissel? For hvem? Jeg hefter jo for mine. Jeg kunne jo ikke være gissel for min svigersønn? Da hadde de jo hans far og mor, søster eller bror som stod først for. Jeg kunne ikke komme til noen annen slutning enn at min «slemme» svigersønn måtte være rømt med sin kone, og som gissel for henne var det naturlig at jeg satt fengslet.

Det skulle vise seg at mine antagelser ikke var riktige. Etter å ha ligget lenket natt og dag fra 14. desember 1943 ble lenkene tatt av hendene våre den 20. januar 1944 og vi fikk for første gang vasket oss. Vi fikk hver vår madrass å ligge på, og et halvt ullteppe som sengeklær. Det var en herlig fornemmelse å kunne legge hendene på ryggen eller å kunne få strekke seg. Det var kanskje enda herligere derved å fatte håp om at det til slutt ville klare seg uten dette med å bli skutt. Kanskje skulle vi begge få treffe våre kjære igjen. Nå behøvde vi ikke å ligge på gulvet og spise ut av blikk-koppene som en gris. Vi kunne gå på do på forholdsvis anstendig vis. Vi behøvde ikke å kline oss opp etter veggene og snu og vri oss i det uendelige for å få buksene oppover oss igjen etter forretninger på bøtten. Jeg fikk mine briller tilbake og kunne da sjeldne mellom potetskall, fiskebein og mat nede i matkoppen. Det gikk an å leve igjen.

Vi lettet litt på vindus-stengslet og kunne se himmelen over oss. Av og til seilte en måse eller en due forbi der oppe mot himmelen. De bar likesom med seg en hilsen til oss, så vi fattet håp for fremtiden. Nu hadde jeg fått hilsen fra hjemmet mitt, i det jeg fikk tilsendt noe undertøy. Ved å

spørre fengselsbestyreren Schwenk fikk jeg høre at den som hadde brakt pakken, var min datter fra Oslo, og ikke min kone eller mine barn i Trondheim. Dette var jo noget foruroligende.

Den 24. januar om kvelden ble det stor ståhei på Vollan. Vi fikk beskjed om at vi skulle pakke sammen våre eiendeler for nu skulle vi få reise til fangeleiren Falstad. Etter den erfaring jeg hadde fra tidligere opphold på dette sted, kan jeg ikke si annet enn at jeg gruete meg til et fornyet opphold der. Schwenk forsikret meg imidlertid at det var meget bedre der enn på Vollan.

Når en transport av fanger skal foregå, er det alltid som om all helvedes onde makter er sluppet løs blant tyskerne. Slik var det også nu. Navn ropes opp, det skrikes, sparkes og slås hvor en vender seg. Skutt blir den som forsøker å rømme, skutt blir den som forsøker på å se ut gjennom dører eller vinduer, ja skutt risikerer den å bli som snakker med sin sidemann eller snur hodet. Alt skrikes på tysk, og de stakkarne som ikke forstår tysk har da ikke annet å gjøre enn å spørre sidemannen. Et klask - der sitter en tysk neve plantet i ansiktet på han som ikke forstod tysk. Eller en annen, en stor kraftig kar fra Ålesund-kanten får seg en omgang juling med sin egen hatt slått et dusin ganger om ørene fordi han vendte hodet mot den bakenfor stående kamerat i geledet. Dette udyr av en gestapist het Ratmann og var også en av de som mest plaget min datter under hennes fangenskap i Trondheim.

Med 2 rutebiler ble vi cirka 40 fanger sendt til Falstad. De mannlige fanger ble bundet på armer og ben med engelske fallskjermssnorer og med vår bagasje måtte vi da hoppe av sted. Mange orket ikke å hoppe fra fortauet inn i bussen. Et par tyske spark i baken hjalp da på så fangen seilte på trynet inn på bussgulvet. Fy for all landsens ulykke, for en behandling! Ved ett-tiden om natten kom vi frem til Falstad. Der møtte det oss nytt vaktmannskap som til å begynne med virket frastøtende ved den lystige måte de tok imot oss på. Det skulle vise seg at denne lystighet ga utslag for at det tyske sikkerhetspolitis vaktmestere så smått begynte å ane et annet sluttresultat på krigen enn forutsetningen hittil hadde vært. - De var begynt å ro. - Vi ble så ført inn i fangeleirens kartotek. Alt arbeide utføres av de norske fangene. Da skrivemaskindamen skulle føre inn mine vita, spurte hun blant annet om navnet på min hustru. «Det er hun som bor her det», forteller hun. Nei, protesterte jeg og forklarte at min hustru bodde i Trondheim. «Nei, hun bor her», påsto hun. Da jeg snakket henne til rette for sådant tøvprat, avsluttet hun diskusjonen med å påstå at hun måtte vel vite det hun, som bodde sammen med henne her i huset. Mine anelser var altså ikke ugrunnet.

Jeg gledet meg til å skulle få bo mere fritt i en brakke. Men det bar nok dessverre galt av sted. Jeg ble plassert i en celle i andre etasje hvor jeg kom til å tilbringe de neste 3,5 måneder. Cellene på cellegangen i andre etasje er ikke særlig store for 2 mann. Den ene sengen står over den andre, så er det et bord og 2 krakker. Da er det omtrent en halv kvadratmeter gulvflate igjen å snu seg på. Allikevel var disse cellene som å komme i paradiset i forhold til det rom og de forhold jeg hadde forlatt på Vollan.

Jeg kom på celle sammen med gårdbruker Jon Svinsås fra Meldalen. Det er med vemod jeg tenker tilbake på disse tider etter at Svinsås nu er død i fangenskap i Tyskland. Han hadde bodd alene på cellen en tid og opptrådte ved denne anledning som det sømmer seg for verten. «Me har det litt trångt her, som du skjer», sier han, «men du får nå vårrå velkommen. Forresten kjem du nå i godt selskap og her, for son din sett i cella ve sia ta». «Nei, gjør han det», sier jeg. «Å, du veit itj det kanskje, nei», sier Svinsås fortenkt. Jeg roper gjennom veggen til nabocellen, og får straks svar. Det hadde nok sin riktighet.

Vaktene hadde forlatt cellegangen, og praten går bortgjennom cellene og ikke minst mellom meg og Svinsås. Omsider sier han: «Ja, hu ska nå vårrå likar dåtra di å no». - «Du vil da vel ikke

fortelle meg at hun også er arrestert», verger jeg meg med. «Å, du veit itj det heller kanskje», sier min venn og ser noe fortvilt ut, antagelig fordi han synes det kanskje begynner å bli nok for meg av denslags nyhetsstoff. «Du sier at datteren min er bedre nå», sier jeg. «Kanskje du itj veit at ho har vårre dårlig heller»? «Nei», sier jeg, «jeg vet intet annet enn at alle var på frifot da jeg ble arrestert». «Du veit altså itj at svigersønnen din ble arrestert, men at han på en aldeles vidunderlige måte kom seg laus fra gestapistan og rømt. Dem sei hain ska vårrå kommi heilskinna over til Sverige. Jau, dåtra di har vært så frøkteli sjuk, men vi har haurt at no e det håp om at hu berge livet».

«Enn den andre datteren min, vet du om hun kanskje også er arrestert», sier jeg. Nei, mener Svinås, hun skulle være på frifot, «men mannen hennes som skal være en bror av denne svigersønnen din som rømte, han skal dem ha satt inn på fengslet på Grini».

Jeg syntes vi unektelig at det ble nokså meget av ensidig kost på disse sene nattetimer og ba Svinsås om å komme med resten av min familie hvis flere av dem var satt fast. Nei, han hadde ikke hørt om flere, sa han, og beklaget at han kanskje hadde ødelagt nattesøvnen for meg ved disse meddelelser. Det være seg så langt fra tilfellet. Jeg satte stor pris på det greie språk som Svinsås brukte. Hittil hadde jeg i syv uker ikke hatt noen sammenhengende søvn, idet gjennomsnittssøvnen ikke oversteg én til halvannen time per døgn. Denne natten sov jeg for første gang 4 timer på et døgn.

Problemene hadde forenklet seg, og jeg visste hvor jeg hadde folket. Noen overhengende fare var det forhåpentlig ikke for noen av oss. Krigen sto i stampe for tyskerne, men optimismen fikk føde hver dag for slike karer som oss. Det gjaldt bare om å holde ut og håpe at det ikke kom til å hende ting som satte vårt liv i for stor fare.

Det var en ganske stor kontingent fanger som kom sammen med meg til Falstad og som ble plassert på det vi kalte cellegangen. Her var mange kjenninger. Min medfange fra året 1942 Fredrik von der Lippe, brukseier Trygve Håbet og sønn, og brukseier Christian Saxevik merket jeg meg allerede på turen innover til Falstad. Mange som var ganske sprekkeferdige for å fortelle meg om arrestasjonen og min hele familie og om «dere bøsse Schweigersohns» fantastiske flukt, fra gestapistene. Han var fryktet i bare pyjamas og var sprunget til fjells. Tyskerne var i sterk alarmtilstand og ryktene om at en person var sett i nattdrakt og at fotefarene kunne sees i sneen i ville marka strømmet inn fra alle bygder. Jeg forsikret enhver om at jeg helst ikke ønsket å vite noget som helst om disse sakene. [se Appendix, «Fra Gunnars dagbok»]

Vi ble stilltiende enige om å ikke snakke om vår egen sak, da den står sterkest under forhør som intet vet. Allikevel følte vi jo etterhvert hverandre på tenderne en del.

Etter hvert som vi fikk innrettet oss følte vi på cellegangen oss som en stor familie. Vi lærte å kjenne hverandre og sette pris på hverandre. Det ble et samhold som en aldri vil glemme og som vil høre til de kjæreste minner fra denne okkupasjonstiden. Det gjaldt om å holde humøret oppe! Da gikk tiden så meget hurtigere. Om morgenen kom en del vaktmestere og låste seg inn på cellegangen. Cellene ble åpnet og inispisert. Vi kunne få vaske oss og benyttet klosettet, men bare en celle av gangen. Vi måtte ikke snakke med noen fra andre celler. De ropte de sedvanlige «los, - los», men sjelden kom skjellsordet «Mensch» slengt etter oss. Vi merket oss snart at tonen ikke var så alvorlig som den hørtes ut for. Det lot seg gjøre å sette seg utover påbudene, når en ikke oppførte seg altfor klosset.

Snart ble vi nyankomne satt inn i den private cellekultur som var nødvendig for å holde vaktmannskapet tilfreds. Noen hadde allerede innrettet vinduene i dørene slik at glasset kunne

tas ut og settes inn igjen uten at tyskerne behøvde å merke det. I regelen var et slikt vindusglass ordnet for hver celle, men da vi etter vår ankomst måtte være 2 mann på hver celle, ble det etterhvert nødvendig å ta ut 2 glass, slik at, når vakten var gått og hadde låst etter seg, kunne hver mann stikke hodet ut gjennom hvert sitt vindu. Det var de forskjelligste mekanismer som ble oppfunnet for en kvikk betjening av vinduene. Noen var jo uheldige med glasset idet det gikk i stykker under uttakingen. Vi hadde derfor på forhånd bestilt finerte plater til å sette inn i stedet for glass. Slikt treverk bestilte vi hos de som kom med maten og neste gang de kom var vår bestilling effektivt så arbeidet med utskifting kunne skride frem. Mens dette arbeidet sto på skulle jeg tro at det var rotter som holdt på å gnage, når vi arbeidet med pennekniv eller barberblader for å skjære bort overflødig sprossemateriell i vinduene.

Det viste seg at vi hadde bra materiell til å kunne starte vårt private «folkeakademi» på cellegangen. Vi gikk igang med obligatoriske foredragsaftener og annen underholdning.

Jeg glemmer aldri første aften da vi var kommet så langt at praktisk talt alle kunne henge med hodet ut gjennom vinduene og underholde seg med de øvrige cellekamerater. Det var et latterlig syn, det lignet mest kaninbur, der hver kanin strekker seg ut fra buret sitt når de skal fores. Her ble det talt både alvor og spøk, her lærte vi sannelig en hel del av hverandre. I vår venn lektor og oberstløytnant Ulmann hadde vi en eminent foredragsholder, hva enten han snakket om sitt fag naturvitenskap, eller om det militære forsvarsvesen. Eller han talte om kunst eller sport eller ga vitenskapelig en utredning om sykdommer som tuberkulose og lignende. Han sang for oss også og tok oss med på sangerferd til England, Holland, Belgia og Frankrike. Han kunne fortelle, og han kortet tiden for oss og beriket oss mangen gang. Gud velsigne hans minne. Så tapper som han var, bukket han allikevel under i fangenskap etter en operasjon i Tyskland. Han hadde bare venner. Også hans cellekamerat Chr. Thaulow satte livet til på reise til Tyskland, idet han druknet med D/S Westfalens forlis.

Det var den 7. mai den skjebnesvangre beskjed kom til omtrent 20 stykker av cellefangene at de skulle pakke sine saker for å reise til Tyskland. Syv stykker av dem skulle ikke se sitt fedreland igjen mere, dette landet som de elsket over alt. Foruten de før nevnte, døde følgende i tysk fangenskap: Svinsås, Sæther, Rygg, Osness og Hallesby. Prektige karer, hver på sitt vis, som etterlater seg de kjæreste minner om et trofast kameratskap.

Allerede den 17. mars ble min sønn Gunstein som satt i nabocellen sendt sammen med ca. 150 andre fanger fra Falstad nordover til Bardufoss. Det var først flere uker etterpå vi fikk høre at turen var gått til Bardufoss. Oppholdet der nord var nok ikke det beste, ja, til en begynnelse kan en vel si at det gikk på livet løs for fangene. Takket være Norges Røde Kors, kom det hjelp i matveien fra denne kant, og det berget ganske sikkert mange fangers liv. Men det er en annen historie.

Etter hvert kom jeg i kontakt med min hustru som satt fengslet i en celle på andre siden av bygningen. Vi var bare adskilt med en murvegg. Disse celler var helt lukkede celler som ble benyttet til difteripasienter. Der holdt altså hun til etter at hun i fengselet i Trondheim var smittet av difteri samtidig med at vår datter også ble meget syk av difteri. Der i Trondheimsfengselet pleiet først datteren sin mor, inntil hun selv ble så syk at rollene måtte byttes. Under denne tilstand ble mor og datter skilt ad idet min hustru og min sønn ble sendt til Falstad lille julaften. De ble fengslet 12 timer etter min arrestasjon. Min sønn Gunstein ble liggende i celle på Vollan, bastet og bundet med taug på armer og ben etter at Gestapo først hadde kvittet ham med undertøyet. For å plage ham ennå mere ble han vekket for hvert kvarter for ikke å få sove. Han ble

foreholdt at han tilhørte de døde. «Du bist ein Mann der Toten», skrek de ham i ørene, og en og annen gang fikk han knyttneven plantet inn i ansiktet.

Men det syntes som om stormen hadde lagt seg for vårt vedkommende og en morgen våknet jeg med beskjed om at i natt var også min datter ankommet til «hotellet». Ettersykdommene av difterien hadde foreløpig lammet store deler av kroppen så hun var sengeliggende, men i bedring.

Hilser til min kjære min kjære innen fangeren ble besørget i regelen gjennom våre medfanger som brakte maten, eller også gjennom doktor Lange som var leirens lege og fange helt fra 9. mars 1942. Det var særlig gode nyheter fra krigen jeg mangen gang fikk fra ham, likeså smuglet han inn mange matpakker til meg og mine. Den smule frihet som dr. Lange oppnådde etter lang tids anstrengende fangsttid, utnyttet han i sannhet til oss andre fangers fordel.

Cellefanger, i motsetning til de andre brakkefanger, er i tyskernes øyne en farligere sort mennesker og skal derfor ha tilsvarende annen behandling. En er jo fraskåret å spasere fritt ute i luftegården. En cellefange skal alltid være under lås og lukke eller under streng bevoktning. Det tok lang tid før jeg fikk komme ut og lufte meg. Den 18. februar har jeg notert at jeg for første gang var ute i luftegården, og den 22. fikk jeg et par strømper, et par vanter, toalettsaker, et par sko og pyjamas sendt til meg på lovlig måte. Ellers hadde jeg nok både pakketilbud, besøksforbud og brevforbud. Min kone og mine barn hadde imidlertid intet slikt forbud, så jeg var allikevel godt nok underrettet fra den datter som ennå var i frihet.

Det er underlig hvor en tilpasser seg de omstendigheter en er nødt til å leve i. Det en før i frihet syntes var store ting, reduseres under fengselsopphold til å bli så uhyre smått, mens ting som en før syntes var små og uvesentlige, blir så store og betydningsfulle. Hva interesse har en av å bekymre seg om hvor det er blitt av ens eiendeler i form av verdslig gods. Nei, la det fare, det er større ting som hender nu. Greier folket å holde seg rakrygget, og ikke falle for fristelsen fra løgnpropagandaen, greier vi å holde vår sjel ren så vi ikke selger en tøddel av vår indre overbevisning? Å, hvor vidunderlig det er å få en hilsen utenfra om at holdningen blant ens kjente er bra!

Intet sted blir en avis så vellest som i en slik celle. Ja, for vi hadde avis så å si hver dag på tross av at det på Falstad var forbudt å lese aviser. Det var nok de samme karer som kom med mat som også brakte avisen til cellefangene, og da til «differisiden». Siden ble avisen puttet tvers igjennom murveggen og inn i en av våre celler. Deretter ble så avisen overlatt til de absolutt betrodde, og da skal jeg si at den også ble lest. De siste som leste den hadde å sørge for at den forsvant sporløst. Her ble det da klosettskålen som til syvende og sist gjemte på hemmeligheten. Det ville ikke ha vært særlig bra for den eller de som ble grepet med en slik avis, og vi hadde også store betenkeligheter. Følgen var at vi til slutt nøyet oss med å skrive av på klosettpapir de viktigste nyhetene som da ble sendt fra celle til celle. Da benyttet vi oss av 2 stenger som ble bundet sammen for anledningen, og med disse stenger ble nyhetene sendt ut gjennom glassrutene til neste celle.

Men så en kveld gikk det galt.

Vi i vår celle var forlenget ferdig med lesningen, og klosettpapiret med nyhetene var sendt videre på trestengene. Vi ante fred og ingen fare, da døren til cellegangen plutselig blir revet opp og to vaktmestere med hver sin revolver i hånden kommer til syne som troll ut av en eske. I forfippelsen slipper han, som nettopp har grepet stangen med neven, hele greia i gulvet. Min celle som lå nærmest inngangsdøren hadde såvidt vunnet å sende faresignal, og de fleste av oss

hadde fått trukket hodene tilbake i rutene, da skandalen med nyhetene lå foran vaktmesternes føtter. De hadde nok ikke ventet å finne så store ting. Vi mener at hensikten med overrumplingen var å gripe oss i å konversere ut gjennom vinduene, og nu grep til oss i ting som var meget verre. Det ble forhør og stor ståhei på cellegangen. Vi konfererte oss imellom og ble enige om at en av oss hadde funnet nyhetene på WC. En kjekk kar, student Gjæver, tok på seg skylden for det hele uaktet den ikke var hans. Han fikk en sansekake på kinnet av politimesteren Hack, men jeg har aldri sett en tysker slå så lemfeldig. Hack var en bra kar som aldri gjorde oss mere fortred enn det absolutte minimum han var nødt til. Han ville ganske sikkert gitt oss alle lettelser vi ba hvis han hadde våget det for sine underordnede og overordnede. En del av oss fikk en ukes mørkecelle som straff, og pakkeforbud ble utstedt for hele leiren for denne forseelse. Allikevel tror jeg sikkert at alle fikk sine pakker, men ad omveier. Mørkecellen ble også temmelig illusorisk. For mitt vedkommende stjal jeg til meg en 40-watt lyspære, og så snart vaktene forlot cellegangen, skrudde jeg lyspæren i, og alt var som før. Riktignok var det en 75-watt lampe det vi før hadde brukt, og ved å underhandle med Hauptwachtmeisteren Fritz Foss lyktes det meg dagen etter å få benytte denne lampen under forutsetning av at jeg sørget for at ingen andre tyskere fikk vite noe om det.

En vil forstå at det har skjedd store forandringer med hensyn til tyskernes opptreden fra første gangen jeg var fange på Falstad og til nu. Straffeeksisersis forekom selvfølgelig nu også, men i langt mildere grad. En hadde nærmest inntrykk av at det bare var en og annen tosk som av og til fikk det innfall å plage sine medmennesker, dels for kanskje å oppnå en forfremmelse eller for å tilfredsstille restene av en tidligere opplært sadisme. Overvaktmester Kwant, populært kallet «Gulltanna» og «Riksbanken» var en slik tosk. Han ble da også forfremmet til Zugwachtmeister. Av og til så han ut som han trodde på det han holdt på med. Han skulle liksom få bibrakt oss den militære disiplin som måtte til for å kunne være et kulturmenneske etter hans oppfatning. Når det gikk riktig skitt for tyskerne ved frontene, hang stakkars Kwant med nebbet og så ganske tekkelig ut.

Senere ut på sommeren 1944, etter at jeg slapp ut av cellene og flyttet på brakke, ble jeg vitne til en samtale mellom Kwant og Zugwachtmeister Endelmann. Tyskerne hadde nettopp satt inn sitt nye V-1 våpen mot England. Kwant hadde lengere tid vært tekkelig og hengt med nebbet. Men nu, nu kom Tyskland endelig, nu kunne Churchill passe seg. Han tok likeså gjerne litt av seieren på forskudd og herjet med «hinlegen» så snart anledning fantes. Men Endelmann delte ikke sin kamerats oppfatning og påsto at dette med ved våpenet var bare propaganda for å narre det tyske folk til å fortsette kampen til ingen nytte.

Endelmann var den besynderligste fremtoning av vaktmannskapet på Falstad. Han hadde slike pussige innfall at en må ha rett til å tro at mannen var gal. Han virket til sine tider helt motbydelig når han fikk et av sine sadistiske raserianfall og drev på med straffeeksisersis så han rent kunne skremme vettet av folk. Til andre tider kunne han bent frem ta risiko for å yte oss fanger hjelp. Besøkende, som ble nektet å få levert pakker til fangene, kunne han hjelpe ved å overta pakken og bringe den til rette vedkommende. Da V-våpenet ikke gjorde den furore som Kwant hadde ventet, dabbet kamphumøret av og stakkars Kwant hadde ikke annet og glimre med enn sin vakre gulltann, som riktignok ikke var av gull, men av messing, etter det som vår medfange tannlege Murbeck med et ondskapsfullt smil påsto.

Stort sett anså vi alle våre fangevoktere for undermålere, og befalet som tilhørte S.D. for noe ennu verre. Disse siste var Tysklands påkledte pøbel. Det eksisterte et spent forhold mellom det tyske vaktmannskap og det tyske S.D., Sicherheitsdienst. Det kunne ikke skjules at vaktmesterne også foraktet disse sine overordnede. Vi utnyttet også dette forhold til vår fordel. Vi

simpelthen hjalp vaktmannskapet mangen gang til for eksempel å skaffe seg grønnsaker fra hagen, skoreparasjoner fra skomakerverkstedet og andre ting fra snekkerverkstedet uten at det behøvde å gå innom S.D.'s godkjennelse. Jeg tror nok at de fleste vaktmestre forsto dette og satte pris på vår forståelse, og til gjengjeld ikke la hindringer i veien for å lette vår tilværelse. Unntakelsene blant vaktmannskapet hadde nok både de og vi rede på.

En måned før jeg slapp ut av min celle hadde jeg skrevet til kommandør Flesch og fordret å bli forhørt, så at også tyske S.D. kunne forvisse seg om at de hadde fengslet en mann uten noen som helst grunn. Det hjalp, jeg ble ikke forhørt, og den 11. juni ble jeg ved fornyet besøk av Flesch gitt tillatelse til å flytte over til brakke. Jeg følte meg selvfølgelig glad, men det var med vemod jeg forlot mine prektige kamerater på cellegangen. Vi hadde delt så meget ondt sammen og vi hadde også delt godene broderlig. Vi var blitt så glad i hverandre.

Jeg hadde under mitt celleopphold fått anledning til å hilse på min kone så å si hver gang vi var ute til lufting. Da var både hun og vår datter flyttet fra cellelivet og til sykestuen, Revier, som vi kalte det. Utenfor vinduene til Revier drev vi cellefangene våre friluftsopplevelser og jeg fant da at jeg ikke bare ville nøye meg med et stjålet smil fra mine kjære. Dermed hopper jeg opp i vinduet og gir og får en god klem fra min Eline. Uten en porsjon frekkhet kommer en ingen vei, når en da ikke overdriver. Klemmen i vinduet ble en tid obligatorisk og det uten at noen av de mannlige vaktmestre tok forargelse av det. Tvert om, Hauptwachtmester Foss forsikret at han skulle gjøre likedan når han kom hjem til Tyskland. Annerledes var det med den kvinnelige tyske vaktmester Frida Partenheimer. Hun raste over at noe slikt kunne tillates. Frida var ikke bra. Jeg tror sikkert at om hennes kvinnelige fanger skulle felle en dom over henne, ville samtlige vende tommelfingeren ned. Frida ble heldigvis snart avløst av overvaktmester fru Robbe. Jeg tror at de fleste fanger, forholdene tatt i betraktning fant at fru Robbe var et relativt bra menneske.

Jeg fikk arbeide i gartneriet, senere ble jeg oppasser for kommandant Bauers kyllinger, et arbeide som jeg godt kunne ha fortsatt med om ikke kommandanten en dag påbyr at jeg skal overta posten som Kapo for elektrikerne. Kapo er nærmest et italiensk ord og betyr det samme som formann, på tysk ordet «Vorarbeiter» som bruktes andre steder som på Grini. Og nu gjaldt det bare om å snu seg for å gjøre det beste ut av tilværelsen.

Min kone var utskrevet fra sykestuen som frisk og hadde fått post som hushjelp på godset Falstad hos fru gårdsbestyrer Brotås, en barndomsvenninne av min kone. Min datter måtte dessverre kjøres til Levanger sykehus for spesialbehandling, og det gjaldt da for meg å komme i så frie omgivelser at jeg også kunne ha en del opphold på godset. Det lyktes. Det var ikke måte på hvor meget galt det ble med de elektriske anlegg nettopp der hvor min hustru holdt til huset. Her var det skolebestyrer Harstad gjorde sin innflytelse gjeldende, og takket være ham ble det til at jeg i adskillige uker kunne treffe min kone på godset, ja, spise middag sammen hos Brotås' av og til og i det hele tatt ha mange hyggelige stunder sammen. Harstad og frue sørget for middag til meg hos dem, og det som var ennu bedre, jeg kunne hver dag lytte på London. Innbygget i et bokskap sto radioapparatet, og sommeren 1944 manglet såvisst ikke aktuelt stoff. Vi forsto jo alle den risikoen Harstad tok, og satt derfor ikke desto mindre pris på hans holdning. Når en da dertil merker seg at jordbær- og bringebærhagen sto til disposisjon i hans hage, og at vår vei til og fra arbeidet gikk gjennom Lager Falstads store kjøkkenhage hvor det vokste enormt med erter, blomkål og spinat, forstår en at tilværelsen en stund var upåklagelig, ja nesten for god for en fange. Når du så kom inn til fangeleiren hver kveld, kunne vi på vårt spesielle elektrikerrom kose og stelle oss aftensmat. Hvor mangt et herlig måltid har vi ikke beredt oss der med stekt bacon og speilegg eller ikke å forglemme soppretter som jeg pretenderer å være noe av en ekspert i å lage. Det var sannelig ikke småtterier når vi serverte disse retter, garnert med stjålne tomater og

friske pill-erter. Ja, slangeagurkene skal vi ikke glemme, de brukte vi oftest til frokost, skivet opp og rystet med salt og pepper, sukker og eddik.

Tyskerne merket seg snart at jeg bar med meg sopp inn i leiren, og de ble meget interessert. De forsto seg ikke særlig bra på spiselig og ikke spiselig sopp. Jeg ble da regelmessig benyttet til å sortere deres soppfangster, og ble derfor benevnt «der grosse Pilsenexpert». Züwachtmeister så meget mistenkelig på meg da jeg hadde sortert ut de sopper som de kunne spise og påsto ved en anledning at en av soppene var giftsopp og at jeg ikke forsto meg på sopp. Soppen som det var tale om, var helt enkelt en melsopp som jo er en prima spiselig sopp. De andre vaktmestre mente at det var vel best å kaste disse melsoppene, hvorpå Edelmann triumferende kaldflirende så: «Å, De lurar nok ikke meg». Da tok jeg to av soppene og spiste de rå, mens alle så på. «Nu kan dere jo se om jeg dør først, før dere spiser noe», mente jeg. Selv Edelmann så flau ut da vaktmestrene lo ham ut og sa til ham: «Du må erindre at han er den store soppekspert».

En søndags ettermiddag mens jeg lå og hvilte middag i brakka, ble jeg tilkalt for å være med på andejakt. Tyskerne hadde fått rede på at jeg var gammel interessert jeger og nå hadde nestkommanderende Weber tenkt seg ut på andejakt. Jeg møtte på hans kontor og han forklarte da at vi skulle ut på Trondheimsfjorden for å skyte ender og skulle bruke hans motorbåt. Jeg forklarte han at det var ingen ender ute på fjorden. Det visste han bedre enn jeg. Han hadde sett masser av dem der ute, geipet gestapisten. Jeg forsto da at han hadde sett flokker av ærfugl ute på fjorden, og forklarte han at disse fugler var totalfredet og at jeg ikke ville eller kunne være med på ulovlig jakt. Jeg forklarte ham at villendene holdt til i vannene som for eksempel Bya-vannet som ligger i nærheten av Falstad. «Nei», sier han, «det finnes ikke en eneste and i det vannet», for han hadde ikke sett noen da han sist var der. Jeg forklarte ham om siv og stargress og om fuglenes evne til å gjemme seg i slik noe. Resultatet ble at vi bilte til vannet og skulle prøve jaktlykken. Han så misfornøyd utover vannet og mente at, «der ser De, det finnes ikke en fugl her». «De kan da ikke vente at endene skal komme hit opp på jordet til oss», mente jeg. Jeg fikk ham med meg ned til starret, men han kunne nok ikke bevege seg helt nedtil for ikke å smusse til sine ridestøvler. Jeg slenger en stein ut i starret, og opp fløy 2 stokkender. Han skjøt sine 2 bomber etter endene, det vil si langt til siden for dem. Nu fikk han blod på tann, og det ene «scheise, scheise» etter det andre unnslopp ham. Jeg ville ha ham til å komme nærmere standen, men han var nesten utilregnelig å snakke med. I ergrelse kastet jeg nok en stein lengre frem og utenfor i vannet. Et slumpetreff gjorde at like i nærheten av steinspruten fløy en diger stokkand-stegg til værs. Nok 2 bomber, og «scheise, scheise». Nu var han svært villig til å ville komme ned til stranden, men jeg forklarte ham at nu var det for sent. Vi gikk videre forbi en gård og over jordene til en bukt som så innbydende ut for ender. Utenfor var det masser av stargress. Det led mot kvelden og da pleier endene å søke inn til slike skjulesteder selv om de tidligere kan være støkket [skremt?]. Jeg forklarte ham dette og sa at jeg tror det vil lønne seg å sette seg i nærheten og avvente begivenhetenes gang. Han begynte å ville være hyggelig. Jeg ble budt sigar, men avsto da jeg hadde mer lyst på min egen pipetobakk. Som vi sitter der, kommer 2 ender flyvende for å komme inn i starret. «Rolig», hvisker jeg, men han kan ikke holde seg i ro. Endene var begynt å svømme inn til sivkanten, men nu blir de oppmerksom på tyskeren og snur for å ro utover. Jeg forstår jo at muligheten for skudd er gått tapt. Avstanden mellom utysket og fuglene blir lengere og lengere. «Hvis de tenker på å skyte, bør De kanskje gjøre det før avstanden blir ennu lengere», våger jeg meg til å si. To smeller igjen og «scheiser, scheise» så det kost etter.

Vi bega oss på hjemvei. Selveste kommandanten kom og hentet oss i bil. Jeg ble budt sigaretter, - og røykte. Vi satt lenge på noen trestubber i et skogholt og der forsøkte disse S.D.-karene å innlede en jovial passiar med meg. Kommandanten sier: «De hr. Hofstad, De er gissel,

ja, jeg har, som De ba meg om, undersøkt det, og De er altså gissel». «Det har jeg jo vist og sagt hele tiden», forklarte jeg ham. Saken er den at Bauer ville ikke la meg bære gisselmerke som tillot en viss frihet. Jeg fikk imidlertid påsydd spionmerke, - et kors - på mine klær og dertil også en rund hvit ring som betyr at jeg var ikke tillatt å komme utenfor piggrådsperringen. Av den grunn sprettet jeg av disse merker på mitt yttertøy for ikke å risikere å få en kule gjennom kroppen når jeg befant meg utenfor sperringene. Dette spionmerke var meg en torn i øyet og jeg klaget til kommandanten fordi jeg visste at S.D. hadde ført meg inn i sine kartotek som gissel.

Som vi satt der og røykte begynte kommandanten å smigre meg med at han visste at jeg hadde ført et rikt liv, «Sie haben ein schönes Leben geführt» og, jo han visste det, jeg var ganske sikkert et lykkelig menneske, friluftsmann og jeger og fisker og meget annet som han nevnte. Jeg takket ham for ordene og måtte uvilkårlig tenke over det han sa, men ennå mere hvorfor han snakket slik. Tro om ikke livsverdiene begynte å måles på en annen måte enn før for disse karene. Vi satt i utkanten av Falstadskogen hvor både kommandanten og jeg visste at flere hundre patrioter lå myrdet og begravet av det tyske Gestapo. Det jeg dengang ikke visste var at nettopp Bauer hadde vært med på å eksekveringen av de første fanger der i denne norske «Kathyn-skog» [lenke til Kathyn-massakeren [Katyn-massakren – Wikipedia](#)].

Vi avsluttet vår tur med at kommandanten og jeg gikk sammen i «Kathynskogen» og plukket sopp. Men han ville ikke sanke sopp på sydsiden av veien. Der var de fleste gravsteder gjemt bort i den dystre Falstadskog. Jeg visste etter beskrivelse hvor gravstedet var, men det lyktes meg ikke å få kommandanten til å søke etter sopp i det terrenget.

Men Weber fikk lyst på andejakt, og bebudet nye jakter. Dette ubehøvlede og brutale menneske var i grunnen et stort barn uten noe av den verdighet som bør kreves av folk som holder menneskeskjebner i sin hånd. Han var ikke mere enn klærne, innenfor var det nok bare tomrom.

Neste søndag meldte han seg på igjen. Nu hadde han fått fraktet sin motorbåt opp i Byavatnet. Vi skulle nok ut på storjakt. En fange ved navn Schröder hadde satt i stand motorbåten og han skulle også være med som motorekspert. Før vi reiste ble jeg tilsagt for å se over et gevær. Jeg så straks at det var et magasinegevær kaliber 12 fabrikat Nasjonal, Belgia. Weber hadde ikke kunnet finne ut hvordan dette gevær skulle behandles og heller ikke hadde vaktmestrene greie på det. De lot seg imponere av at jeg forsto og kunne behandle dette instrument.

Vi bilte av sted til Byavatnet og Schröder skulle nedtil vannet og stille med motorbåten mens Weber og jeg skulle forsøke lykken på andejakt langs Bya-elva. Da var det at Weber overlot meg geværet da han selv så litt dårlig på høyre øye(!) En and lå i stargresset foran oss der vi sto i skjul inne i et skogholt. Den fikk sin fulltreffer. Det lettet flere ender lenger borte og noen stokkender kom flyvende rett over oss. Jeg skjøt en bom, men straks etter stupte en andestegg ned for det andre skuddet. Jeg sendte et skudd til etter en tredje and, men det rakk nok ikke frem. De 4 patroner som jeg hadde lagt i magasinet var dermed brukt opp og jeg ropte til tyskeren at jeg måtte få flere patroner, og for en gangs skyld ropte også jeg: «Aber los!» Han hadde ikke flere skudd. De som var igjen var kaliber 16, og selv om Weber ville at jeg skulle prøve om det lot seg gjøre å bruke disse istedenfor kaliber 12, måtte jeg nok la andeflokken som nu returnerte over hodene våre, få seile av sted uten noen videre salutt. Det var ikke måte på hvor «scheise» alt var blitt. «Men det andre geværet da?», sier jeg, «det vi brukte forrige søndag. Har De ikke det her, for det var kaliber 16?» Han var nu så ivrig at han med engang ville springe ned til Lager for å hente dette geværet. Han lempet over til meg militærkappen, prismekikkerten og en stor eske røketobakk med anmodningen om å røyke så mye jeg lystet. «Men, Donnerwetter», skriker han,

«Schrøder er jo ikke gissel. Han har ikke lov å være utenfor piggrådhegnet uten politibevoktning». «Ta det bare med ro hr. Weber, «han skal jeg passe», sier jeg gravalvorlig. Og tyskeren legger avgårde helt ellevill. Schrøder som strevde med motorbåten, kunne berette at vi ikke kunne bruke den fordi propellakselen var bøyd skjev da båten ble satt ut i vannet.

Vi røkte og pratet og hadde det hyggelig den stunden tyskeren var hjemme etter det andre geværet. Imidlertid begynte det å regne temmelig sterkt, og før Weber kom tilbake begynte mørket å falle på. Da vi nærmet oss fangeleiren, ville Weber gå en snarvei og Schrøder og jeg foretrakk å gå bygdeveien. De som så Weber trine gjennom porten til Falstadleiren, sa at det var et syn for guder, da han kom seilende inn med nesen til værs, gevær over skulderen og med jaktutbyttet hengende på utstilling i hans ene hånd.

Da jeg dagen etter passerte vaktrommet, var det ikke måte på hvordan vaktmestrene hopet seg omkring meg for å høre hvordan det gikk for seg at Weber hadde skutt ender. Tilslutt påsto en av dem at det var meg som hadde skutt, og uten at jeg direkte erkjente det, brølte de: «Det var det vi sa, han hadde ikke skutt endene selv.»

En kan ikke si at tiden falt lang for meg. Kunne en ha det slik, sto det ikke på. Ved at jeg var leder for elektrikerarbeidet følte jeg meg ganske sikker i sadelen. Jeg kunne umulig bli sendt til Tyskland eller noe annet sted.

Til Grini eller Tyskland?

Det gikk rykter i leiren om at det skulle oppsettes et tog fra Ronglan stasjon på 17 vogner. Det skulle oppsettes som transporttog. Skulle disse 17 vognene brukes for militær transport eller - var det fangetransport. Noen følte seg sikker på fangetransport, andre ropte «hold kjeft, din toilbail». Personlig er jeg av dem som nødig tar sorger på forskudd, og er overdreven optimist. Vi snakket om det, min hustru og jeg da vi siste gang spiste middag sammen. Hun så bekymret ut, men jeg må si at jeg følte meg selv mere trygg. Men ryktene fikk næring og en kveld forsto de fleste av oss at noe stort var igjære.

Vi hadde lagt oss klokken 10 om kvelden, endel var allerede sovnet, Da - da ble det gitt signal til generalappell. Navneopprop! «Følgende stiller opp langs veggen!» Tonen var bister i kommandanten. Hva var på ferde? Hva med de som stilles opp langs veggen? Skal de transporteres bort eller er det oss som står tilbake som kanskje skal reise? «Hofstad - Gunnar!» «Jawohl!» Jeg er også kommer langs veggen. Et annet navn ropes gjentagende ganger. Det blir svart at vedkommende ligger syk på Revier og under høy feber. «Han følger med», brøler kommandanten. Vi forstår at nu er det ingen pardon, vi langs veggen skal sendes bort, selv om det er noen som er syke også. Fire polakker som har fått amputert sine føtter som ennå har materie i sine sår, skal også avgårde. Men hvor? Vi gruer for Tyskland-sending, og håper på Grini. Etterhvert stiger uhyggen. Vi som skal sendes får ikke lenger snakke med noen som skal være tilbake. Vi må levere inn de klær som hører til fangeleiren, og får utlevert våre private saker. Det skal kontrolleres og underskrives papirer, hvor vi forplikter oss til ikke å meddele noe om det som vi har opplevd i fangeleiren. Det meste av natten går med til pakking. Det er mellom 400 og 500 fanger som skal avgårde, men vi må gjette oss til alt. Under alt rotet på leketøy-verkstedet, hvor jeg blant annet pakker våre saker, kommer politimesteren Hack og hauptwachtmeisteren Foss og sier farvel til meg. Jeg spør Foss hvor det bærer av sted, og han svarer: «Enten Tyskland eller Grini». Han vet ikke mere han enn jeg, sier han. De ønsker meg begge god tur og håper at jeg må få det bra.

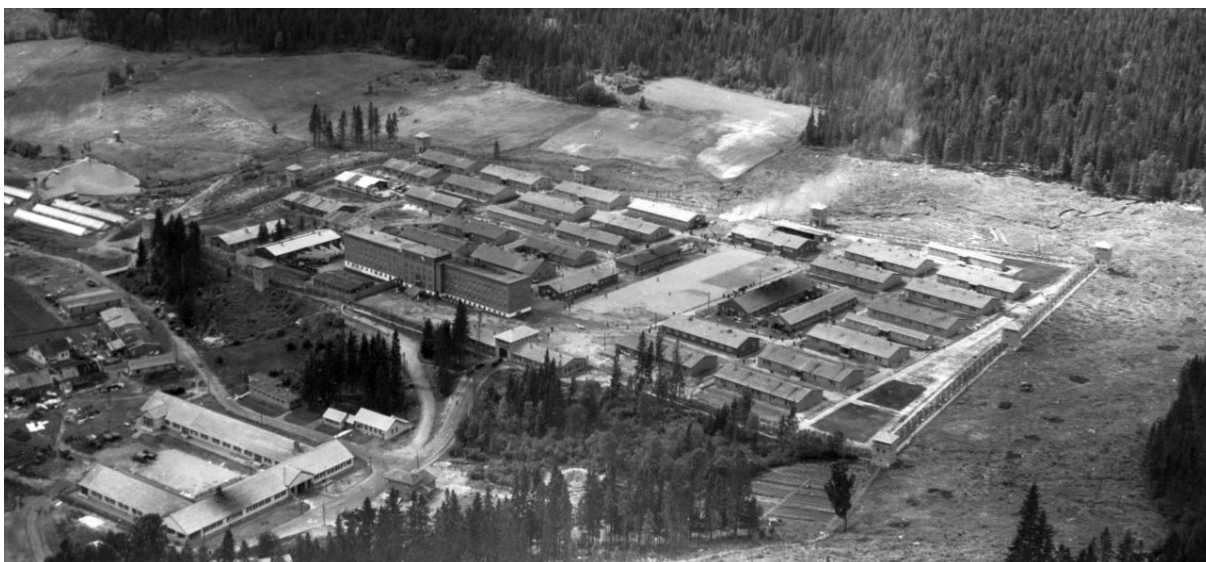
Omsider kom vi så langt at vi kunne gå til køys en time før vi måtte ut av køyene igjen kl. 5 om morgenen. En del fanger var kommet fra Vollan i løpet av natten og sluttet seg til oss som skulle sendes. Det ble sagt farvel i alle retninger og jeg fikk lov under bevoktning til å si farvel til min kone. Hvordan det enn utartet seg, lovte vi hverandre alltid å holde oss ranke og ubøyelige. De siste ukers relativt lykkelige dager ble så brått slutt.

Vi begynte å fraktes til jernbanestasjonen utpå dagen. Her ble vi mottatt av nytt vaktmannskap som så alt annet enn tekkelig ut. Imidlertid var nyheten om sending av fanger rukket ut over Ekne-bygden, og det ble sendt inn smørpakker til oss og meget annet for at vi skulle ha reisemat.

Sammen med 38 medfanger ble jeg stuert inn i en av kreaturvognene, og først ved nitiden om kvelden rullet dette bedrøvelige toget ut fra Ronglan stasjon. Jeg liker ikke å snakke om denne transporten, den var virkelig et mareritt. De 3 vaktmestre vi fikk inn i vår vogn var det mest usympatiske trekløver jeg har sett. De betinget seg midtrommet i vognen for sin egen del, vi andre 38 mann skulle værsgod å ta til takke med de 2 andre tredjedeler av gulvet.

Vi hadde en beholdning nybakte brød i vår vogn, pakket i papirsekker. Disse sekkene la de 3 representanter for herrefolket beslag på ved å benytte dem til å sitte på. De nybakte brødene ble alle flate etter denne behandlingen og egnet seg lite til smørbrød. Vi passerte Trondheim ved ettidet om natten og utpå dagen passerte vi Oppdal hvor Røde Kors var møtt opp for å få traktere oss med varm suppe. Bevertningen ble imidlertid nektet oss, så vi måtte ta til takke med det sammenklemte brødet som vi måtte skjære og smøre med bare en bordkniv, for alle knivene våre ble tatt fra oss forøvrig. Det var ikke sørget for vann til oss, og når jeg forteller at det de 2 netter og 2 dager vi oppholdt oss i kuvognen ikke ble drukket mer enn omtrent et vinglass med vann, så vil en forstå at tørsten ble en plage for oss. Intet å ligge på og knapt nok plass til ens halve bakpart når en forsøkte å innta en mer hvilende stilling. På reisen mellom Lillehammer og Hamar, neste natt ség jeg overende og sov en times tid med hodet i dørgotten [dørgløtten?] der hvor urinen fra 38 man rant ut. En og annen av oss ble syke, og da vi ikke slapp ut av vognene selv om en hadde magesyke, ble det en fryktelig stank av ekskrementer inne i kuvogna som ble benyttet både som pissoar og latrine. Vi kom da omsider frem til Oslo, arg i hul og slitne. Nu ville det vise seg om det ble Tyskland eller Grini. Våre vogner ble rangert ut til kaiområdet, og de fleste trodde nok at nu bar det avgårde til fangeleir i Tyskland. Rutebiler kom og hentet oss. V merket oss bilens nummer for å kjenne den igjen når den kom tilbake. Den ble borte omtrent en time. Altså kunne reisetiden passe til turen frem til Grini fangeleir.

Grini

Grini fangeleir. Luftfoto 1945. Fotograf ukjent. Rettighetshaver: Nasjonalbiblioteket [Grini - Norsk digitalt fangearkiv 1940-1945 - Fanger.no](#)

Våre antagelser var riktige. Det ble nok Grini, Norges største interneringsleir. Jeg merker straks at her kommer vi til langt andre forhold enn vi tidligere var vant til. Vi ble mottatt, ikke av vaktmestre, men av S.D.-folk, og det som verre var: våre egne norske landsforrædere, kledd i tyske uniformer. Det gikk kvalmebølger gjennom meg når jeg så disse unge jyplinger gasse seg i naiv maktbrynde over sine landsmenn. Og så bråkjekke de var! Det eksisterte nok ingen hemninger hos disse slimete vesener når de herjet omkring oss nyankomne og ga ørefiker og skittkjæft omkring seg. [Lenke til Gunnar Hofstad i fangearkivet: [Gunnar Hofstad - Norsk digitalt fangearkiv 1940-1945 - Fanger.no](#)]

Ellers var det Grinifangene som gjorde alt gtrovarbeidet. Noen hadde striper på armen og noen hadde flere striper, helt opp til 4 slike. Vi skulle bli visitert og måtte legge frem vår bagasje. Jeg henvender meg til en av de som jeg riktignok synes ser usympatisk ut, men som har helt 4 striper på armen. Han holder da på med å lempe ut av min bagasje noe hermetikk og tobakk som jeg har fått på Falstad og på helt lovlig måte. «Men du tenker da vel ikke å ta fra meg min rettmessige proviant», sier jeg. «Jo, for du må da innrømme at det er fan så rettferdig at du deler disse sakene til oss fangene her på Grini, du som kommer fra Falstad og har hatt det så bra», sier denne elendige spyttlikkeren med alle disse utmerkelser på armen. Senere spør jeg en mer tilforlatelig fange og med like mange striper på armen hva slags kar denne idioten var. «Jo, han er en av leirens judaser ved navn Høvre Johansen, angiver av verste

velten», opplyser han. Der strøk altså min eneste støtte i matveien og en hel pakke tobakk som min datter hadde sendt meg fra Levanger sykehus, hvor hun som fange lå syk.

Hele Dagen gikk med tramping og stilling og mas inntil vi ble låst inne i en vaskebrakke. Der ble vi stående og henge hele natten. Nu begynte det å ta på kreftene etter den lange anstrengende reisen med 4 netter nattevåk bortsett fra en halvtimes søvn første natten på Falstad og den høneblunden jeg fikk mellom Lillehammer og Hamar. Jeg begynte å høre klokkeklang overalt og forsto at nu ble det galt fatt om jeg ikke fikk bikket meg nedpå og få sove etsteds. Jeg fant da ut at de vaskebryene[?] måtte jeg kunne ligge noenlunde tørt om jeg la min sovepose under meg der. Det var ikke rare plassen å sove på. Men verden lukket seg snart for meg og jeg må ha sovet nesten en time da jeg våknet med at vannspruten sto rett i magen på meg. På tross av at der av hensyn til oss nyankomne ikke var adgang til vaskebrakken for andre, var nok en søvngjenger av en Grinifange kommet inn, og uten videre skrudd vannet på med den effekt som kommer av vanntrykket og en inntørket hjerne. Men det gjorde godt - ikke vannet, men den lille søvnen. Og det trengtes. Først kl. 4 om ettermiddagen ble jeg installert på brakke no. 12 stue 7. Da først fikk jeg den første matbiten, og den bestod av den landskjente «blomstersuppe», dette ubestemmelige produkt av utkok av halvrotne grønnsaker tilsatt endel ond smak. Hovednæringen ved en slik middag ligger i noen uskrellede kokte poteter.

Jeg skal ikke tillate meg på noen inngående beskrivelse av livet i sin alminnelighet på Grini. Det var så altfor mange der, og belegget steg etter hvert. Rundt regnet var det nok ca. 6000 fanger som til stadighet holdt til innenfor piggråden. Det er innlysende at der blant så mange fanger finnes forskjelligartede individer, noen riktige bra folk, andre mindre bra og også en del slette mennesker - kriminalister og angivere. En måtte være mere på vakt likeoverfor disse slette elementer, og denne vaktksomhet slet nok noget på det gode kameratslige humøret. I brakke 12 skulle det forsøkes å plasseres folk av en mere intellektuell kvalitet. For så vidt burde jeg jo føle meg smigret over å bli boende der. Jeg vant meg også en del nye venner der som jeg setter ordentlig stor pris på og som jeg vil komme til å minnes med forkjærlighet.

Imidlertid tålte jeg ikke kosten på Grini og hadde så godt som ingen forsterkning i matveien. Jeg hadde både pakkeforbud og besøksforbud, helt til julen 1944, da jeg fikk min første håndsrekning utenfra. Da var min fordøyelse imidlertid kommet i en slik uordnet at jeg ikke kunne tåle den tilsendte julemat. Det kan være mangt og meget å fortelle for en fange som blir syk og må gjennom den kanossagang som skulle til før fanger endelig kom så langt at han kunne få sykediett. Da jeg endelig i januar 1945 var kommet så langt, skjedde det noe som nær hadde tatt knekken på meg. En dag ble nemlig denne intellektuelle brakke 12 stillet opp, og innholdet gradert. Først ble alle professorer tatt ut, så rektorer, lektorer, ingeniører i ledende stillinger, leger, tannleger, advokater og så videre. Ingen visste hva denne uttakning gjaldt, en skulle jo tro at jo mer prominent en kunne sies å være, jo større sjanser var det for en eller annen fordelaktig tillitsplass. Det tør nok hende at en og annen av oss søkte å heve sin rang innen samfunnet ved denne anledning. Hadde den samme visst hva saken gjaldt, hadde han nok holdt seg «tro ved sin læst».

Vi ble tatt ut ca. 60 mann og delt i 2 puljer. Jeg hørte til pulje én som den 17. januar ble sendt til den beryktede Victoria Terrasse for å sitte som bombemat for det tilfellet at «disse stygge» engelskmennene og amerikanerne skulle komme igjen og ville bombe gestapistenes hovedkvarter i Norge. Ingen visste hvor det bar av sted med oss da vi sent om kvelden rullet ut fra Grini i 2 politibil. Det var sannelig et utvalg personligheter jeg hadde den ære å være sammen med. En og annen tenkte nok på skyting også, men var taktfull nok til ikke å si noe. Men som nevnt, det ble Victoria Terrasse foreløpig og der lot det til at vertskapet hadde ventet oss lenge,

for det var innrettet nye tilholdsrom under den gamle gårdsplassen, riktignok ennå bare halvferdig, men meningen hadde vel vært at dette nyanlegget skulle egne seg til å ta knekken på naziveldets motstandere i Norge. Gjennom en labyrint av ganger med dører og porter sto vi plutselig foran innkjørselen til et underjordisk rom. Her var det en ny type vaktmannskaper, kledd i noen tykk lignende uniformer, og alle utstyrt med maskinpistoler som til stadighet pekte mot en. Gjennomsnittsalderen av dette mannskapet var neppe over 19 år, de hadde usympatiske ansikter med brutale forbryterøyne. Det viste seg senere at de nok var polske og ukrainske overløpere som hadde stillet seg i tysk tjeneste og bar preg av å tilhøre bermen av sitt folk. Ingen av dem kunne hverken tysk eller norsk, bortsett fra at de forsto et og annet tysk ord. Vi skulle holde til under den gamle gårdsplassen her.

De kjellervinduer, som før hadde skaffet noe lys inn i dette skumle rom, var muret igjen. Det fantes ingen mulighet for dagslys å trenge inn her lenger. En pulje på 15 mann fikk rommene til høyre, de øvrige 15 mann ble sluppet inn på venstre side. Her ble det da også jeg kom til å tilbringe de neste 30 dager. Til en begynnelse var det ikke ordnet med sengeplasser til oss. Vi kom inn i en smal korridor, knapt en meter bred. Langs denne korridor var det anlagt mindre og større celler, men ennå var det ikke satt inn hverken dører eller dørkarmen til disse celler. Gulvet var enten jordgulv eller steingulv. Det lyktes oss ikke å bli klar over dette siste, for vi oppnådde aldri at gulvet ble så tørt at vi kunne se hva det var gjort av. Jeg vet i hvert fall at inne i den tomannscelle hvor jeg lå, var det en konstant vassdam på gulvet den tid vi holdt til der. Det dryppet vann fra vegg og tak til enhver tid. Her så det mildest talt ufyselig ut. Om en stund ble vi alle stuert sammen i et par andre kjellerrom for at snekkere skulle sette inn senger til oss. Hvor mange timer vi tilbrakte sammen i disse 2 rom husker jeg ikke, men jeg husker at jeg syntes jeg holdt på å gå av på midten for lumbago og kardialgismerter, syk som jeg var av magekatarr. En haug nye norske ulltepper lå på gulvet. De var klamme av fuktigheten, enda de ennå ikke var pakket ut. Jeg gruete meg for det som syntes å ligge foran meg. Men kanskje oppholdet her bare var av mere midlertidig karakter. Endelig syntes snekkerne å være ferdig, og vi ble sluppet inn i den smale korridor. Sengene var kommet på plass, underkøye og overkøye. Der sto de og svaie på det ujevne stein- og jordgulvet. Min venn amanuensis ved universitetet Baili Nilsen og jeg ble plassert i den smaleste cellen. Det ble til at jeg tok underkøyen, og min venn overkøyen. Alle vegger og tak «svettet» så det allerede var begynt å dryppe i sengemadrassene, og det klask i vanddammen på gulvet. Intet å henge fra seg tøyet på, og kaldt og utryvlig hvor en snudde seg. Ute i den ca. 10 meter lange smale korridoren sto 2 nyoppsatte ovner og det var båret inn en del vedkubber med sne på til å legge i ovnene, men det ble også gjort oppmerksom på at disse kubbene skulle være tilstrekkelig for 2 dager. Dørene til cellene var ikke satt inn ennå, og forresten ville det ikke være plass for dører der heller om en skulle komme frem i den smale korridor.

Vår bagasje måtte skaffes plass. Mange hadde ryggsekker, andre hadde koffert, men ikke en spiker eller en knagg fantes til å henge fra seg på. Jeg hadde ute i foregangen funnet noen få spiker, og med en av disse spikrene karret jeg murpussen ut av fugene og drev treplugger inn i fuglen slik at pluggene tjente som knagger for ryggsekker og klær. Snart var vi alle i arbeid med dette og etter hvert kom det orden i bagasjen vår. Den første natten der under gårdsplassen var nok den verste. Sengene sto og svaie så snart en av oss rørte på seg, og svaingen var verst i overkøyen. Da vi dagen etter var ute i en halv times tid i gårdsplassen til lufting, stjal vi med oss inn i vårt nye hi diverse trematerialer som lå slengt til side. Med disse materialer gikk vi i gang med å skaffe inventar. Sengene ble stivet av på mer eller mindre kunstferdig måte. På sine steder hengte vi opp trelemmer for å avlede vannet som ellers rant ned i sengene, vi laget oss små hyller til toalettssakene og gikk på visitt til hverandre for å beundre våre naboers oppfinnelse,

likesom vi også følte oss stolte når en eller annen uttrykte sin beundring for hva vi kunne prestere av oppfinnelser.

Vi manglet jo verktøy. Jeg tror at min lommekniv, som forøvrig hørte til mitt sports-spisebestikk, var det fornemste verktøy til å begynne med. Siden ble et par alminnelige bordkniver gnidd skarpe mot murveggen så lenge at de også kunne brukes som snekkerverktøy. Bord som var både 4 og 5 tommer brede ble skåret over med disse kniver istedenfor å kunne bruke sag. Til denne vår «leilighet» for 15 mann fantes intet «ytre». Langs korridoren sto et par sinkdunker og noen tredunker. Disse skulle da brukes som vannkopper, matkopper og pissedunker og som do. En viss renslighet måtte vi jo ha for øye slik at vi ikke plutselig forvekslet ren-vanndunken med for eksempel pissedunken eller at kaffedunken plutselig kunne forveksles med dokoppen vår.

En dag dro vi da med oss så vidt meget trevirke inn fra gårdsplassen at vi kunne realisere en større byggeplan. Vi laget oss en kombinert kjøkkenbenk-anretning og klosett-arrangement! Det bestod i en plate på 2,5 meter lengde og en halv meter bredde plassert ute i korridoren med enda så meget plass igjen at vi kunne smette forbi. Under platten var klosett-arrangementet med dertil hørende dunker, og på platten sto da suppe og kaffedunken samt vaskevann og drikkevann. Det var ingen av oss som var så sløve at det heretter gikk an å bruke feil dunk. Avtrekk hadde vi gjennom nøkkelhullet i døren, ellers fantes det ikke en eneste åpning ut til det fri som kunne bringe frisk luft inn. To lyspærer ute på korridoren utgjorde det lysanlegget som vi hadde å ta til takke med.

Imidlertid måtte vi gjøre det beste ut av tilværelsen. Hadde maten vært skral på Grini, så var den ikke bedre her, og magen min slo seg helt vrang. Jeg skulle ha diet, men her nede var det umulig å få diet brakt inn. Takket være hjelp fra mine kamerater, og da kanskje spesielt professor Eilif Skar, hanglet jeg meg gjennom tiden. Han overlot meg en del havregryn som han hadde. Uten at jeg hadde kokt havregrøt av disse gryn, vet jeg sannelig ikke hvordan det skulle gått.

Det var en samling reale karer jeg holdt tilhuse med som huleboer på Victoria Terrasse. Det var for eksempel professor Marstrander som alltid hadde et godt ord å si og som ved sitt sjarmerende vesen vant alles hjerter. Likeså professor Arnholm som var lett å få med på en «selbubridge» når humøret skulle til værds eller han kunne underholde med et foredrag i sitt fag jussen, eller han deklamerte svære diktverk ut fra sin fenomenale klisterhjerne. Vi hadde som før nevnt Eilif Skar som jo ikke kunne la være å erobre alles hjerter og vennskap. Han tok oss med på tankenes vinger tilbake i oldtidens historie, ned til Hellas og Egyptens kultursentra. Riksarkivar Steinnes underholdt oss flere kvelder med foredrag om våre arkiver, og vi fikk vite mange ting av viktighet for landets fremtidige arkivvesen. Det manglet så visst ikke på underholdning selv om vi levet under forhold som er simplere enn hva en tør by dyr. Alle hjalp hverandre. Det har vært fristende å nevne ved navn alle disse strålende mennesker som jeg hadde den glede å få være sammen med, men kanskje det får være nok å forsikre at de alle er prentet fast i erindringen. Og en ting til: vi var ikke gudløse der nede i den mørke kjelleren, og der hvor Gud slipper til, der er også kjærligheten - nestekjærlighet.

Fuktigheten og usunnheten ville ganske sikkert tatt livet av hvilket som helst menneske om det skulle oppholde seg under slike forhold i lengre tid. Alt vi hadde av bagasje og lignende mugnet og tok skade. Koffertene som fra fødselen av var mørkebrune, ble i løpet av ganske kort tid helt grønne av mugg. Hertil kom stanken fra toalettetdunkene som vi aldri fikk vasket rene, men bare tømt. Vi som levet opp i det, kjente nok ikke stanken så utpreget. Det var etter lufteturene ute i gårdsplassen vi kjente denne stanken verst.

Allerede første dagen ble det fra en av Gestapos ledere fremholdt for oss at «dette, mine herrer, er altså ikke noen straff». Vi skulle få skrive og motta brev, sa han, og vi skulle få motta besøk og pakker. Det hørtes jo bra ut, men det gikk 14 dager før vi hørte noe mere. Omsider kom vi i kontakt med Gestapo igjen og minnet om hva sjefen deres hadde lovet. Da først fikk vi anledning til å tegne oss på en liste hvor vi måtte gi opp hvem vi ønsket besøk av. Følgen var at jeg for min del fikk besøk av min datter dagen før jeg ble sendt tilbake til Grini.

Jeg ville så gjerne holdt ut inntil vi ble avløst av nye fanger selv om smertene i magen til sine tider holdt på å knekke meg, men så fikk jeg plutselig noen alvorlige blødninger fra strupen og mine trofaste venner doktorene Marvel og Søyland tilrådet meg å øyeblikkelig bli sendt til sykehuset på Grini. Ved deres hjelp ble det da ordnet med at jeg kom tilbake til Grini 2 dager før mine øvrige kamerater vendte tilbake.

Jeg var igjen en opplevelse rikere, men jeg tror nok den opplevelsen kostet meg noget av helsen. Flere av oss kom snart etter på sykehuset på Grini. Det var nok ikke bare meg det hadde røynet for sterkt på.

Sykehusopphold på Grini og brakkeliv

Det var ingen mangel på leger på Grini fangeleir, så frykten for å mangle legehjelp i tilfelle sykdom, den hadde vi ikke. Ved sykehuset hadde vi røntgenavdeling, operasjonsstue og andre rom hvor en kunne få behandling av spesialister. Tyske leger fantes ikke her idet vi vel kan se bort fra sjefen for tyskernes legevesen på Grini - en offiser ved navn Ritz. Han kunne ganske sikkert ikke være stort mere enn den staffasjefigur han ga inntrykk av å være. Stort sett holdt tyskerne seg da også mest mulig vekk fra sykehuset når de ikke selv trengte legebehandling. Slikt noe som høyfjellssol, som jo i første rekke skulle brukes til de syke, var det vanskelig å komme til for oss alminnelig dødelige. Her var det tyskerne klinte seg inn på sykehuset vårt på en slik måte at høyfjellssolen så å si utelukkende sto til herrefolkets tjeneste. Sykehusets saler var som regel fullt belagt med syke. Jeg fikk sengeplass på sykehuset straks jeg vendte tilbake fra Terrassen. Her ble jeg undersøkt på «kryss og tvers», gjennomlyst og stukket med nåler både hist og her og behandlet i halsen på beste måte.

Det ville være fristende å nevne de leger som møtte oss på den mest hjertelige måte, men jeg skal innskrenke meg til bare å nevne et navn, nemlig doktor Aas. Han arbeidet fra morgen til langt på kveld ved å hjelpe oss syke på beste måte, og var det som vi kaller utpreget «popp». Som nyankommet til sykehuset, og en som nettopp hadde hatt besøk med derav følgende pakke, var jeg velkommen til sykestuen. Det hersket, etter som jeg kunne forstå, en skjærende tobakksmangel akkurat da blant pasientene. Kanskje min usprettede tobakksbeholdning gjorde sitt til at jeg skaffet meg mange venner der med en gang. Røkning var jo forbudt, men nettopp derfor smakte en røyk så godt, og det WC som tilhørte stua, var som laget for at vi skulle tyvrøke der. Et vifteanlegg blåste nemlig all røk og lukt ut fra WC så sykesalen ble aldri sjenert av våre slette tilbøyeligheter. Det ble av den grunn nokså meget unødige do-gåing, og etter hvert som jeg rettet på meg ble det til at vi kunne være både 2 og 3 stykker samtidig på «røykesalongen».

På sykehuset lå vi virkelig i ordentlige senger og fikk pleie og oppvartning av våre egne, og doktorene gjorde sitt beste for oss. Etter 3 ukers opphold ble jeg utskrevet fra sykehuset som noenlunde bra igjen.

Jeg ble tilbudt å komme over i en stue på brakke 7 hvor belegget hadde det vi kaller felleshusholdning. Jeg slo til og flyttet dit. Hemmeligheten med å lage felleshusholdning består i

grunnen i at enhver innser fordelene ved at matpakker og alt som forøvrig kommer inn til stua overlates til den betrodde «innemann», denne mannen som stua velger til å ivareta stuestellet og matstellet. Innemannen fordeler matrasjonene blant sine medfanger i stua. I de stuer hvor det ikke kunne lykkes å få opprettet felleshusholdning, ble det da til at hver enkelt av oss rotet til maten på best mulige måte. Noen ville for eksempel steke fiskepuddingstykket sitt, mens andre ville koke det. Noen hadde kanskje fått sendt til seg en pakke med fleisk eller annet fett. Slike ville da gjerne steke litt fleisk til puddingen. Og den som hadde hverken fleisk eller smør, måtte spise puddingen som den var. Det ble da til at en slik stakkar bare la noen uskrellede poteter på ovnen for at det skulle varmes eller kanskje få en brun flekk på en side. En kan selv tenke seg hvordan det så ut omkring den stakkars lille kokeovnen som det skulle kokes og stekes på med så mange kar. Halvparten av belegget fikk så noenlunde laget til maten sin, mens de andre ikke gadd ta opp kampen om plass på ovnen.

Jeg har hørt at moskusoksen forsvarer seg og sine ved å stille seg i klump med hoder og horn vendt ut mot fienden. De lignet ikke så lite på en slik karet [?], disse mine kamerater som drev på med matlagingen, bare med den forskjell at de stilte bakparten ut mot de som ville våge å nærme seg kok-ovnen.

Der hvor felleshusholdning var innført forekom det ikke at andre enn innemannen og hans hjelpere besørget koking og steking. Vi andre hadde bare å sitte ned og vente inntil maten var servert. Derfor ble det ro og hvile i middagstiden, og alle fikk maten så god og varm som det var mulig å skaffe den.

Alle matpakker gikk som sagt inn i en felleskasse som disponertes av innemannen. En kan kanskje si at det var smertefullt å måtte levere fra seg smørklumpen og fiskebitene og småkakene også uten å få spise noe selv, men slike følelser oppveies av de goder som følger etter, når innemannen får sortert sakene og sørget for at de blir servert delikat og spist ved de best passende anledninger. Der satt vi alle sammen og praktiserte faktisk et kollektivt samfunn. Men så var vi også bare en sort mennesker: Kamerater. Der lå frokosten din avmålt, like stor til alle og med samme slags pålegg til alle.

Det ble laget utrolig godt og rart pålegg. Jeg vil ikke si at jeg akkurat lenges etter det nu, men den gangen var det en fest å få klinet på brødiskiven sin en komposisjon bestående av for eksempel: Sildemelke og silderogn kokt sammen med tran og restene av middagens suppe. Det var sannelig noe som hadde mersmak den gang. For å kvikke på appetitten og skaffe en viss illusjon ble ofte hvert smørbrød pyntet med et salatblad som noen fra gartneriet hadde «orget». «Orge» er et finere ord for tyveri. Egentlig er det tyskerne som har innført uttrykket idet de i stedet for å stjele organiserer tingene, eller enda kortere uttrykt, orger.

Vi kunne også lage stivpisket krem til dessert, riktignok ikke laget av kremfløte og sukker, men som krisekrem. Det ble laget uante mengder av slik krem på Grini. Oppskriften er omtrent slik: Til en bøtte krisekrem tar eller orger man 10-12 kokte poteter og restene etter middagens melsøtsuppe, og utleverer råproduktene til 2 sterke og utholdende Grini-fanger. Potetene knuses, og suppa has oppi og den ene fangen tar til å vispe, eller rettere sagt banke blandingen uoppholdelig på et kjølig sted, mens den andre fangen står parat til å fortsette bankingen når førstemann gir opp på grunn av overanstrengelse. Man setter til noen tabletter sukkererstatning og kanskje noen mandeldråper. Det vil da om en tid vise seg om en får til krisekrem. Lykkes det, sendes ilbud inn i brakka om å gjøre seg klar til å ta imot. Alle mann klar med sine dype tallerkner! Så benker vi oss rundt bordene, og innemannen øser virkelig krem på tallerkenene og

strør kanskje en ekstra klype med ordentlig sukker oppå, og litt «Ovomaltin» som får en til å tenke på krokanis.

Ikke en kjeft snakket nedsettende på en slik dessert. Den var nydelig! Det var den dom den fikk. Og så ble en så mett, så vomfull, og så rapet en så vidunderlig etterpåk.

Men næring måles jo i kalorier. Jeg tror, at om en målte kaloriene av det en spiste av krisekrem, så ville en finne at disse kalorier ikke veiet opp med de kalorier som skal til for å vispe krisekremen. Skulle en stakkar leve bare av den krisekrem han greide vispe, måtte han uvegerlig lide sultedøden. Men godt var det for oss som ikke banket krisekrem, men bare spiste. Den måtte spises med en gang, for sto den en stund for seg selv, datt den sammen og degradertes til en udelikat slibrig masse. Som oftest var det ved en eller annen anledning at et slikt dessertbord ble servert. Vi kunne ha et eller annet foredrag, eller det kunne være mere kunstnerisk underholdning.

Vi var så heldige å ha så utmerkede aktører i kunst som fiolinisten Gunnar Knudsen og «altmuligkunstneren» Otto Nilsen på vår stue. Otto måtte så mang en gang synge sine utmerkede viser, og Gunnar Knudsen spilte så vidunderlig på fela. Kanskje mest gripende var hans musikk når han spilte oss i søvn om kvelden etter at alt lys var slukket og lemmene var slått for vinduene. Da drømte vi oss ut utenfor piggråden, vekk fra all elendigheten. Slike kvelder leverte han oss mer enn musikk, mere enn konsert, ikke bare fordi vi var mer enn alminnelig mottagelig, men også fordi omgivelsene også virket på kunstneren, som tolket de lengsler som også han delte med oss. Vi pleide å si at tyskerne kunne da ikke ha gjort noe stort mer dumt enn å arrestere denne eminente fiolinist.

Når det ble gitt tillatelse til å skaffe til veie musikkinstrumenter, var det meningen at det skulle innøves og spilles først og fremst for tyskerne for å skaffe glans over deres tilværelse. Det ble holdt sensur med hvilke stykker som spiltes. Det var rent utrolig hvor hurtig det vokste opp både et symfoniorkester og janitsjarorkester og hvor flinke disse ble til å spille. Det var jo ikke lov til å spille uten særskilt tillatelse fra herrefolket. Allikevel hørtes toner fra fiolin, trekkspill, fløyte og andre musikkinstrumenter både her og der bortigjennom brakkene. Og det gikk bra, for det ville i regelen gå bra. Otto Nilsen dro på turne mellom brakkene med sitt lille sangkor, hvor hans ypperlige viser om alt aktuelt ble foreviget på en slik måte at neppe noen har frydet seg mer enn vi gjorde.

Det lakker mot vår og frihet

Tiden gikk fortere og lettere fordi optimisten etterhvert begynte å bli enerådende, solen steg høyere og høyere og det lakket mot vår som Otto sang i visen sin hvor det blant annet heter at «når Tchukow og Montgomery snart hinannen når, da er det vår, ja da er det vår».

Disiplinen som var det primære for tyskerne gikk i glemmeboken og forsvant suksessivt de siste ukene. Vi fulgte godt med i nyhetene fra London, og vi tegnet inn på krigskart med en presisjon som en generalissimus ville ha misunt oss. Nederlaget lå i luften, tyskerne drakk seg fulle og det ble tillatt for oss å motta en pakke per måned. Det måtte snart være slutt! Men på hvilken måte ville det slutte? Hva med oss innenfor piggråden? Ingen trodde vel at slutten skulle avvikles så flott som den gjorde. Vi kjente jo til tyskernes mani til å skyve gisler foran seg når det ble for hett for dem, og vi trodde helst de ville ty til denne brutalitet i de siste krampetrekninger.

Den 17. april fikk jeg brev fra min datter om at min hustru var sluppet fri fra Falstad fangeleir den 15. april. Jeg ble gladere enn jeg hadde vært på flere år. Vi som var betrodd å få nyhetene fra

London flere ganger for dagen forsto at slutten var nær. Vi nærmet oss den siste appell. Så kom den. Jeg kan bare fortelle om den slik som den artet seg for min brakke:

Sirenene blåste til generalappell. Vi ante at det var den siste. Så sto vi oppstilt brakkevis over 5000 mann på den steinete appellplassen, mens kommandanten Zeidler og endel andre gestapister sto oppstilt foran og på balustraden. Vi så en sivilperson også der fremme. En fra vår brakke som hadde vært ærende frem, hadde måttet passere kommandanten og hadde som vanlig gjort «die Mützen ab» og på foreskreven måte gått forbi med luen i hånden. Da han kom tilbake, kunne han fortelle at den mystiske sivilkledde person hadde snakket til ham på svensk og sagt at han behøvde ikke å hilse mere på tyskerne. Vi forsto ingenting.

Til slutt sto kommandanten fulgt av den sivilkledde svenske oppe på balustraden sammen med vår avholdte personalsjef Gowart Olsen. Geleddene ble rettet inn, ikke med de tyske kommandoordene «Achtung», «Richt auch» og «Rührt euch», men på norsk: «Givakt! Rett. Retning høyre! På stedet hvil!» For første gang fikk tyskerne se og høre at også vi kunne, når vi ville. Denne gang subbet vi ikke med foten som ellers når det ble kommandert «Rührt euch». Nei, 5000 mann satte en norske venstrefot frem så det lød som et klask. Så forklarte den sivilkledde at tyskerne hadde «kapitulert på alle fronter, ni är fri, ni behöver inte mera hälsa på en tysker». Jeg så kommandanten forsvinne bak en søyle og stikke av som en hund med halen mellom bena. Et brus av takknemlig begeistring ga seg utslag fra oss alle og jeg husker ikke stort mer enn at vi ble tilholdt å holde oss i ro og vise selvdisciplin. Jeg trykket en hel masse never og så tåkete figurer foran meg. Øynene sto fulle av tårer og de jeg snakket med var like fåmælte som meg selv. Hvem kunne se og hvem kunne snakke? I de store høytidstunder bruker en hverken syn eller stemme. De er for grov organer til å uttrykke de følelser som sjelen og hjertet strømmer over med.

Jeg skammer meg ikke for å tilstå at gledestårene blindet meg og at takknemligheten nektet meg talens bruk. Det kom så for hurtig at det skulle være slutt, og uten at det skulle koste mere blod. Med et sto det klart for meg at Gud hadde hørt våre bønner, også mine. Det er så sørgelig at det ikke går an å skildre den høytid vi fanger hadde da vi senere sto oppstilt på appellplassen igjen og vi som frie nordmenn igjen sang vår kjære «Ja, vi elsker» og «Signe vårt dyre fedreland» med siste verset «Nu er det i Noreg atter dag med vårsol og sang i skogen».

Da så vårt norske flagg ble heist opp på taket av den store fengselsbygningen på Grini og vi sto der med blottede hoder, følte vi vel alle at intet offer hadde vært for stort for friheten og det land vi elsket mest av alt i verden.

G.H.

Kommentar, Geir: Etter dette fangenskapet og med det hat-forholdet Gunnar hadde fått til Tyskland og tyskere, er det overraskende at han 4-5 år senere reiser til Tyskland for å besøke en britisk jaktkamerat og involverer seg som en nysgjerrig person i diskusjoner om Tysklands ansvar og tysk tenkning. Dagboknotatene fra denne turen er verdifull lesning. Notatene gir innblikk i mye vi kan forvente oss når det en gang skal ryddes opp etter fysiske og psykiske skade og holdninger etter krigene i Ukraina og Gaza (se «Dagboknotater fra Gunnars besøk i Tyskland 1950» under «Appendix»).

Appendix

Resymé om fangenskapet i Gunnars dagbok

29/9 1946

Det har vært en lang stopp med mine dagbokføringer. Denne bok har vært hermetisk nedlagt i et Norgesglass og nedgravet under huset vårt, Moheim, Leinstrand, da mangt og meget ikke burde leses av våre egne landsforrædere, nazistene, og tyskerne. Da jeg ble arrestert av det forhatte Gestapo den 9. mars 1942 og fengslet på Falstad fangeleir, tok min sønn vare på min dagbok og grov den ned som foran fortalt.

Jeg satt sammen med andre 50 trondhjennere som gissel for Trondhjems by, angivelig for at en elektrisk kabel skulle være ødelagt på Trondhjems jernbanestasjon. Dette var selvfølgelig noe sludder. Å fortelle om mitt opphold innen fengslene som i alt for mitt vedkommende varte til sammenlagt 23 ½ måned, fører for vidt; men jeg har på annet hold skrevet herom og vil vel kunne leses, for de som skulle ha interesse av det. Jeg vil bare summarisk notere noen data:

Den 19. august 1942 ble jeg løslatt etter å ha vært gissel i 5 ½ måned i Falstad fangeleir eller som tyskerne benevnte det: Lager Falstad. Falstad var under 1942 et fryktelig sted å være på hvor tyskerne slapp sine sletteste egenskaper løs med sadistisk terror og sulteforing. Som gissel ble vi noget bedre behandlet enn de alminnelige fanger, men vi var jo vitner til den mest opprørende terror, hvor mine landsmenn pintes og plagdes så det gikk på livet løs. To dager før jeg ble løslatt brente vårt uthus på Moheim ned til grunnen, men i løpet av sommeren 1943 bygget jeg opp nytt uthus med bl.a. størhus [enkel bygning – ett rom med ildsted – eldhus, bryggerhus] og badstubad med dusjrom. Det skulle vise seg senere i 1944 at tyskerne rekvirerte husene og stjal alt innbo og ødela mangt og meget på husene, blant annet alt sanitæranlegg med elektrisk varmtvannsanlegg.

Vi levde i krigstiden sammen på Moheim til midten av november og flyttet til byen, mens Mysk og Svein fortsatte å bo på Moheim til den ulykksalige katastrofe hendte at vi den 13. desember 1943 ble arrestert av Gestapo. Kl 0150 om natten til 14. desember ble jeg arrestert og ført til Misjonshotellet og samme natt satt inn på Vollen hvor jeg satt i enecelle til 24. januar 1944 med armene lenket og låst dag og natt uten seng eller overhodet sengeklær. Samtidig ble Svein arrestert i bare pyjamas, og bastet og bundet på armer og bein under bevoktning av Rinnanbanden ført bl.a. til Kvål hvor det lyktes ham å kvitte seg av med båndene og tross bevoktning av to mann, sjåfør Næss og banditten Harry Hofstad, rømte ut av bilen i nærheten av Peder Stokkes gård i Kvål. Han løp for livet og kom seg etter at tyskerne og «statspolitiet» hadde tømt sine pistoler og maskinpistoler etter ham, over Gaula. Han løp ca. 3 ½ mil barfot og uten andre klær enn pyjamas, over Vassfjellet og kom til Andreas Tanum i Klæbu som hjalp ham og holdt ham skjult i høyet på låven inntil han fikk sendt beskjed til vår prektige venn Arne Bjørneboe, som kom med klær og forbindelsessaker, da Sveins ben var frosset. Her var doktor Ove Maske og apoteker Berge Nilsen også gode hjelpemenn. Etter 4 dagers opphold syklet så Bjørneboe og Svein til Trondhjem en natt og Svein lå i dekning hos professor Mørk en natt (sønn til prof. Mørk ble senere arrestert, og jeg satt sammen med ham på Falstad og Grini til krigens slutt). Senere forandret Svein dekningssted og flyttet til overingeniør Aaens villa, hvor bl.a. datteren Berthe Aaen var en storartet hjelp for ham. Etter noen dagers forløp flyttet han igjen dekningssted til fru Byes pensjonat, hvor Bjørneboe har sin hybel, og bodde der på loftet til julaften kl. 18 da Bjørneboe og han med bil dro ut fra byen og kjørte til Steinkjær i bil. Deretter tok de seg begge fram på ski opp Ogndalen og etter en dramatisk flukt kom de omsider til siste fjellgården på svensk grunn. Her oppholdt de seg etpar dager for å rekreativere Sveins frosne føtter, og ble så kjørt med hest videre til den svenske grenden, hvor svensk hestekyss var møtt frem. Etter en måneds rekreasjonstid i Sverige, dro

både Bjørneboe og Svein per fly til England hvor Bjørneboe gjorde videre krigsinnsats i medisinalforsyningen mens Svein som tidligere var fly-løytnant, gjorde sin krigsinnsats i flyvåpenet RNA og var med under befrielsen av Frankrike, Holland og Belgia. Senere tjenestegjorde Svein i det norske flyvåpenets generalstab i London og senere i Oslo som kaptein.

Men hvordan gikk det med oss andre? Jo, Mysk, Mor og Gunstein ble arrestert den 14. desember av Rinnanbanden (statspoliti!!) kl. 16 og Mor og Mysk anbragt i fengslet i Munkegaten hvor de straks ble smittet av difteri, og lå der uten legetilsyn i meget dårlig forfatning. Da Mysk var på det dårligste, ble hennes mor lille-julaften ført til Vollan og samme kveld transportert til Falstad fangeleir sammen med vår sønn Gunstein som i 10 dager hadde ligget i enecelle bundet på armer og ben dag og natt med fallskjermssnorer. Gunstein ble satt på lukket enecelle og satt der da jeg kom etter den 24. januar 1944.

Mysk, som var dødssyk, ble omsider sendt til sykehuset i Trondhjem, hvor legene reddet henne ved innsprøytninger, men ettersykdommene holdt senere på å ta livet av henne idet hun ble lam og en tid også blind. Senere, den 18. april, ble Mysk sendt til Falstad, hvor hun lå syk, men kom seg etter hvert og fikk førligheten tilbake. Imidlertid ble hun ført til Levanger sykehus den 24. juni, da hun fikk tarmslyng, eller noe liknende. Her kom hun under pleie, og kom seg etter hvert. Overlege Chr. Johannessen var her en mann som gjorde meget godt; og ære være ham for det! Mysk ble igjen ført tilbake til Falstad fangeleir først i januar 1945 og drev der på med å vaske fangetøy i kjelleren inntil kapitulasjonen.

Gunstein ble sittende i celle på Falstad til 17. mars 1944, da han ble sendt til Bardufoss sammen med 150 andre fanger. På Bardufoss var det forferdelig - i den første tid med herjinger av tyskerne som drev nordmennene som slaver, og matforsyningene var aldeles utilstrekkelige, og fangene led meget av frost og kulde.

Hadde ikke Røde Kors kommet til med sin hjelp, er det usagt hvordan det ville sett ut med fangene. Gunstein holdt på å knekke ryggen, men kom seg etter at to av hans ryggvirvler var trykket sammen over 2 cm.

Når jeg nå tilslutt nevner at jeg ble sittende på celle på Falstad til 11. mai 1944 og at jeg deretter bodde i Brakke værelse E til 20. september og ble sendt til Grini hvor jeg satt til kapitulasjonen, er det ikke mer å berette idet jeg som sagt har gjort mine opptegnelser på annen måte som kanskje kan utgis i bokform.

Kommentar, Geir: Han hadde altså planer om å publisere, men jeg kan ikke huske at det var noe snakk om det. Kanskje han ombestemte seg? Andre fanger ønsket bare «å glemme alt».

Jeg må nesten betegne det som et under at vi alle er kommet fra det med livet. Eli var den eneste som var fri! Hun gjorde et stort arbeide med å formidle nyheter og matpakker der hvor disse kunne få innpass til oss som satt innenfor piggråden.

Da jeg oppholdt meg i 30 dager, fra 17/1-45 til 17/2-45, under en gårds plass på Gestapos hovedkvarter Victoria Terrasse, hadde dette oppholdet nesten tatt knekken på min helse. Jeg hadde da sterk mavekatarr og fikk en ondartet halsblødning som satte meg langt tilbake, men så ble jeg lagt inn på sykehuset på Grini i 3 uker og der kom jeg meg bra igjen.

Min kjære Eline som var fange Falstad, fikk en ondartet galdeblære-betennelse og ble innlagt på Levanger sykehus hvor hun var fra først i oktober 1944 til 15/4 1945, da hun ble løslatt av Gestapo. Hun hadde senere et par tilbakefall og lå en kortere tid på Røde Kors klinikk her i Trondheim, men er nu så bra igjen som en kan ønske det.

Alle våre eiendeler, gården, forretningen og møblene både i Hans Hagerups gt.6 og på Moheim ble ranet, og da vi ble fri 9/5 1945, kapitulasjonsdagen, fra de forhatte tyskerne som hadde plaget vårt land og folk gjennom disse fryktelige krigsårene.

Mitt fangenummer på Falstad var i 1944 no. 1628 og på Grini hadde jeg no. 14561. Jeg bodde fra 22/9 1944 til omkring 20/5 1945 på Brakke 12, stue no. 7 på Grini og flyttet deretter til Brakke 9 stue 8. De tap som ble påført meg ved tyskernes rekvirering og beslaglegging utgjør ifølge de oppgjør som jeg har sendt inn til erstatning ca. 105.000 kroner. Det er ikke sannsynlig at meget av dette beløp blir erstattet meg, men en del får jeg nok tilbake.

Min elektriske forretning var utryddet og mitt varelager overtatt av det nazistiske nye firma a/s Nordisk Elektro, Trondheim. Det kostet meg over kr. 20.000 å bringe mine forretningslokaler i brukbar stand. Moheim var rekvirert og brukt av tyskernes organisasjon Todt, og stedet var i den grad ødelagt at jeg ikke har kunnet bo der i 1945. I år har jeg kunnet gjøre istand stedet slik at Mysk og Svein kan bo der i vinter. Ellers har Eline og jeg bodd i uthuset der i sommer og har hatt det bra.

Dagboknotater fra Gunnars besøk i Tyskland 1950

Kommentar, Geir: Gunnar var på en 2 ukers tur til Tyskland hvor han besøkte sin jaktkamerat Eric Grimley som var tilknyttet den britiske garnisonen der. Det var blandede følelser i familien til denne turen, men han dro. Han kom i kontakt med mange tyskere og allierte og ble involvert i mange heftige diskusjoner. Dagboknotatene hans ga et viktig innblikk i tyskernes tenkning rundt eget ansvar for krigen, manglende innsikt og propagandaens makt. Her er utdrag fra dagboken hans:

17.01.1950.

Tok en rundtur til fots ut i byen Neustadt. Befolkningen syntes å leve vinskabelig, barna nokså gufsne og de voksne også. Skolebarna får suppe på skolen hver dag, en gave fra forskjellige Røde Kors. De jeg hittil har snakket med av tyskere, synes å hylle demokratiet og tar avstand fra nazist partiet, men kommer vi inn på temaet om hvem som har provosert til krigen og bebreider tyskerne for det, stiller de seg ganske uforståelig og er snare til å forsikre at de ikke har visst om at det var så galt fatt i konsentrasjonsleirene hverken i Tyskland eller for eksempel i Norge. Gad vite om det ikke sitter igjen en brodd hos dem som bebreider at de tapte krigen. Imidlertid legger de skylden på nazistene for alt det gale.

Over alt blir en møtt med tysk elskverdighet som nesten er for meget når en tenker på hvordan de var under sin storhetstid som «Herrefolk».

Om kvelden klokken 19.00 kom en ung pike som var rømt fra russisk østsonen og beklaget seg hos British Resident fordi hun på jernbanestasjonen var blitt lurt på engelske penger (sterling) da hun vekslet vestmark ved kjøp av jernbanebillett. Hun ba Grimley om hjelp da hun jo ikke kunne få omsatt pund til bruk og skulle nu bo i en flyktningeleir i nærheten. Hun erklærte at hun var lykkelig over å være kommet vekk fra østsonen, og syntes hun nu hadde det godt. Hun var født i østsonen og arbeidet der, men en kunne ikke klare seg der for alt var så urimelig dyrt. Og hvis en søkte seg annet arbeid, ble hun forvist til et skrekkelig sted oppi fjellene hvor det var utholdelig å arbeide. Hun hadde fått skrappt sammen så mange penger at hun hadde kjøpt seg et par sko (som kostet en månedsgasje). Da rømte hun vekk. Slik kommer det stadig flyktninger hver natt fra østsonen, og det er selvfølgelig et problem for engelskmennene hvordan det skal sørges for disse stakkars menneskene. Tyskerne selv bryr seg ikke så meget om dem, men overlater slike ting til englenderne først og fremst.

Et eksempel: Ved juletider siste år oppfordret Grimley i avisene tyskerne til å ta seg av disse stakkars hjemløse flyktningene ved å ta hjem til seg en flyktning hver så de kunne få være en julaften eller en annen juledag hos sin egne og føle litt av jul. Resultatet ble at bare én eneste flyktning ble buden til en slik juletilstelling og det var den unge flyktningen som Grimley hadde det tatt på seg. Ingen annen! En kan tenke hva en vil, men noen nestekjærlighet, selv for sine egne, finnes det, når en skal dømme etter dette, ikke.

20.01.1950

I går kveld hadde vi besøk av en tysker, hr. Sambala og hans frue, som også var flyktet vekk fra østsonen etterlatende det eneste av sitt bo der. Deres datter, fru Sachweh, Som er gift med en jurist hr. Sachweh er Grimley's privatsekretær og arbeider på Grimley's offisielle kontor sammen med en tysker som også er tolk. Dessuten var en annen datter, frøken Barbara Sambala, med. Det er denne siste som har lært Grimley tysk slik at han besto sin tyske eksamen så bra. Familien ba meg om å besøke dem en senere dag.

Kjørte en tur til Hannover. Byen er meget sterkt bombet. Gjennom byens hovedgate så jeg masser av store bygninger ligge i grus. Busker og planter vokste i ruiner hvor disse lå urørte, og de inneholdt fremdeles likene av de mennesker som ble begravd her ved sammenstyrtingen. Adskillige hus var etter reparasjon tatt i foreløpig bruk. Alle gater var ryddet

Kommentar, Geir: Control Commission Germany (CCG) spilte en viktig rolle i den tidlige gjenoppbygningen av Tyskland. Grimley arbeidet ved CCG. [Home | Control Commission Germany 1945-49 \(ccgermany.org.uk\)](http://www.ccgermany.org.uk)

Besøkte C.C.G.'s administrasjonsbygning i Hannover. Her administreres den engelske sone fra. En veldig bygning med flere hundre kontorer og bilpark i gårdsplassen. Det var lager av fornødenhetsartikler for de engelske, og et sted var det utsalg for varer som var laget av «displaced persons». Tok noen få bilder av ruinene. Den tekniske høyskolen, som også var bombet, var provisorisk reparert for en del, slik at den nå skulle være i drift igjen, men det sto meget tilbake ennå med gjenoppbyggingen der.

Da vi kom tilbake til Neustadt, var en engelsk offiser, Mr. Tedd, kommet på besøk. Han var sjef for det engelske sikkerhetspoliti i engelsk sone og bodde i Hannover. Etter en kopp te dro vi i skumringen ut på andejakt cirka 3/4 time, dog uten jaktutbytte. Været var kaldt og kulden virket sterkere, synes jeg, enn i Norge.

Om aftenen hadde vi besøk av en tysker, gårdbruker Lübert, som inviterte meg på jakt, både dådyrjakt, kaninjakt eller om jeg ønsket, villsvinjakt.

Utpå kvelden ble vi sittende å diskutere flyktningeproblemet og politikk. Lübert sa at han selv hadde tilhørt nazistpartiet uten å ha deltatt i politikk, men han fant at den politikken skaffet ham best betaling for hans landsmannsprodukter og hans inntekter steg. Derfor trodde han på systemet, idet han jo ikke hadde anelse om det stygge som foregikk i konsentrasjonsleirene hverken Tyskland eller i de av tyskerne okkuperte land. Jeg fortalte ham at selv i Norge visste vi bedre og at jeg personlig hadde erfaring fra konsentrasjonsleire i Norge. Han hadde vanskelig for

å tro at det var så galt, men måtte til slutt erkjenne at denne «uvitenhet» skrev seg fra at man ikke våget å komme med innsigelser mot Hitlers styre av frykt for represalier. Han mente at selv Hitler ikke visste om de grusomhetene og redsler som foregikk bak piggråden. Vi betvilte at han hadde en slik oppriktig mening, og han forsøkte lenge å forsvare denne sin mening selv om han jo hadde hørt om disse redselsforhold gjennom radio fra fiendens kringkastere. Han hadde trodd at de allierte selvfølgelig også førte falsk propaganda liksom tyskerne gjennom Göring og Goebbels. Han forsøkte å forsvare sitt syn slik at han ikke var delaktig i skylden for krigen.

Jeg framholdt at vi mennesker har så vanskelig for å erkjenne våre egne feil, å komme til selverkjennelse, og at dette i høy grad måtte være framtreddende ved den tyske nasjon selv i dag. Imidlertid måtte dette nu til for at andre nasjoner kunne fatte tiltro til tyskernes gode vilje før et samarbeide mellom nasjonene kunne bringe gode frukter.

Lübert bebreidet vestmaktene at de nu ikke frigjorde det tyske folk fra russernes velde slik at mere floresante tider kunne komme for tyskerne. Jeg fremholdt at det tyske folk måtte være mer tålmodig og ikke fordre at alt skulle rette på seg så hurtig, og at han måtte erindre at det tyske folk hadde meget å betale etter det ødeleggende regimet som det hadde utøvet under Hitler-veldet, og at det nok ville ta tid før en slik skyldpost var betalt. Vi i Norge hadde også det samme å stri med, da tyskernes krigsinnbrudd hadde påført vår lille nasjon på 3 millioner mennesker et tap på ca. 15 milliarder kroner på vår nasjonalformue. Han lot til å være uforstående over et så stort tap og spurte om jeg ikke mente 15 millioner kroner! Jeg fremholdt at en slik sum ikke ville strekke langt for blant annet oppbygging av de byer som tyskerne bombet og svidde av allerede i 1940. At tyskerne hadde svidd av hele Finnmarka visste han ikke, men mente at det var da vel russerne som hadde gjort det. Imidlertid skålte vi til kaffen og ønsket hverandre «auf wiedersehen».

Kommentar Geir: De neste samtalene Gunnar hadde med tyskere og diskusjoner om at «de visste ikke det var så galt» er ganske nyttige med tanke på vårt framtidige forhold til russere og belarussere. Dette er kjempeviktig. Det forsvaret hele reiseprosjektet, syns jeg – og veldig bra at han har skrevet det ned.

21.01.1950

Ute i byen på innkjøp, og om ettermiddagen på andejakt. Skjøt 3 ender og 2 vannhøner. Disig vær, null grader. Om aftenen kom gjester hit, Mrs. Anderson fru til sjefen for flyplassen Wunstorf, ca 5 kilometer herfra. Hennes mann kunne ikke komme fordi han skulle spille «racket squash». British Residents i nabadistriktet Nienburg, Col. [oberst] Bruce var her også, og han inviterte oss til middag.

Senere kom flere gjester: Generalløytnant Siewert med frue og de 2 tyske damene frøken Barbara Sambala og hennes søster fru Sachweh. Generalen hadde vært i engelsk krigsfangenskap etter krigen og hans frue var da rømt ut fra den russiske sone. Hun syntes litt bitter fordi det tyske folk ikke tok opp hennes mann igjen i det offentlige arbeide. Som general hadde han bare gjort sin plikt og ikke befattet seg med usømmeligheter i sitt yrke som offiser. Under sin iver for å komme nazismen til livs hadde da tyskerne satt generalen utenfor, da de mente at også høyerestående offiserer var av samme slaget.

24.01.1950

Sur kald vind. Grimley, major Steward og jeg overvar «Kreis Tag», noe i likhet med vårt fylkesting. Nannenberg var «Landesrat» for «Gebet Neustadt» og skulle nå igjen velges. Han hører til bondepartiet (Deutsche Partei) som er det største og Sosialdemokratene er i mindretall. Det var ingen representanter i KreisTag for kommunistene. Nannenberg ble gjenvalgt med en 26 mot 8 stemmer og holdt en vakker takketale hvor han lovte å stille hele sin arbeidsevne og kraft til forføyning. Når alle beflittet seg til fra sitt innerste hjerte å gjøre sitt beste for samarbeide, håpet han at Kreis Neustadt i slutten av dette år vil stå bedre enn i dag. Nestformannen Lisker (Stellvertreter) ble også gjenvalgt uten noen mot-kandidater, selv om en katolsk prest ba om at denne plass måtte bli besatt av en representant for flyktningene som nå utgjorde 45% av befolkningen. Det utspilte seg en hissig debatt da det skulle velges ny nemnd for forretningsmessig drift og tiltak. Det ble besluttet 10 minutter pause for at velgerne skulle få tid til å konferere sammen.

«KruisTagen» var preget av demokratisk ånd; men det syntes som om den frie demokratiske ytringsfrihet ble en del misforstått av en del av medlemmene i det de demonstrerte sitt demokrati ved til dels å bruke uparlamentariske uttrykk mot hverandre og føk opp i sinne. Imidlertid var det vel alles mening å gjøre det beste ut av det til fordel for kretsen. Ved 2-tiden bilte vi til Lichtenhotsten, et sted som ligger lengst borte i Gebit Neustadt. Turen gikk gjennom flatt og morene landskap (Moor) som i krigstiden var drenert av russiske krigsfanger. Derved var tusenvis av mål preparert for kultivering i stedet for å ligge brakk. I disse egne hadde en ulv herjet blant buskapen og drept masser av sau. Til slutt var denne ulv blitt skutt, men man var i sterk tvil om udyret var virkelig ulv eller en stor hund. Nå stod skjelettet av dyret i museet i Hannover og etter 4 måneders studium var man kommet til at det var en ulv. Grimley hadde sin tolk med til et møte med burgemeisteren og en del andre betrodde menn. Borgermesteren er vel nærmest som en lensmann eller ordfører for dette distrikt. Tyskerne her var alminnelige bønder med sterke egne næringsinteresser. Vi samtalte om landbruk og forskjellen på norsk og tysk drift. Systemet «subsidiar» var for tyskerne et ukjent fenomen. I dette distrikt var det oppdaget oljekilder på cirka 2000 meters dybde og det var anlagt mange pumpestasjoner utover som pumpet oljen opp fra jorden. Oljen ble imidlertid dyrere enn den som kjøptes, så driften var ulønnsom.

25.01.1950

Doktor Richter heter en mann som har vært skolelærer og som på grunn av nazistiske tendenser har mistet sin lærerstilling. Nå har han i likhet med Hitler holdt en tale i en kjeller og snakket om at Tyskland igjen må bli «Ein Reich», et stort Tyskland. Dette forsøket på en slags nazist-oppløstring skaffer visse betenkeligheter for okkupasjonsmaktene.

Grimley hadde visse betenkeligheter ved at frigjøringen i Tyskland gikk for hurtig, og det var ikke bare engelskmennene, men også en del tyskere som mente at det kunne være farlig for landet at ikke de allierte gjennomførte strengere og langvarig kontroll i Tyskland. De nazistiske elementer kunne en vakker dag stikke hodet fram igjen. Ved ½ 11 tiden besøkte vi et statsdrevet institutt for oppdrett av dyr og vitenskapelig forskning med hensyn til foring og forplantning. Instituttet lå cirka 20 kilometer fra Mariansee. Professoren viste oss om, og det var interessant å se hestene, kuene, grisene, kaniner, gjess og annen oppdrett. Det ble demonstrert for oss kunstig befruktning av kuer. Vår tyske venn gårdbruker Lübert var også til stede og bad oss på jakt klokken 3 ettermiddag. En ku som var sendt til instituttet fra russisk østsone hvor russerne hadde herjet, sto der som eksperiment objekt. Kua var på grunn av underernæring helt forkrøblet, muskulaturen var borte og dyret var blitt ufruktbart. Krysset var helt deformert og

dyret kunne ikke stå på bena da det ankom til instituttet. Kua ble behandlet med hormoner, og muskulaturen begynte igjen å komme tilbake. Nu sto den ganske normalt på bena, men kryssset var fremdeles sterkt nedsunken. Dyret var igjen blitt fruktbart. Ut fra dette eksperiment var det allerede lyktes å helbrede 2000 kuer fra samme situasjon slik at dyrene igjen var brukbare melkekuer.

I siste øyeblikk sendte Lübert atterbud om at han ble forhindret fra å delta i jaktturen, og Steward og jeg tok istedet ut på andejakt hos en annen gårdbruker, Heusmann. Heusmann var en real type og elskverdig. Hans frue, som var av samme reale støpning, hadde dekket aftensbord til oss, men vi måtte avstå å spise til aftens, da vi hadde annen avtale. Imidlertid ble vi traktert med snaps, noe som kaltes «Kirsch», et tysk brennevin laget av kirsebær, temmelig sterkt (45%). Jeg syntes det var godt.

Om kvelden besøk av frk. Barbara, og det ble diskusjon om Tyskland som okkupert nasjon og skyldspørsmål i den anledning. Det synes som om selverkjennelsen er det tyngste for tyskerne. De har nok begått feil, men det har da vel andre nasjoner også gjort, så mangt eller det meste kan vel gå opp i opp, for eksempel som med engelskmenn og amerikanere. De må da vel også ha gjort falsk propaganda, mener tyskerne. Russerne synes å være den eneste fare for fremtiden, de andre mener tyskerne å kunne komme overens med. Ja, en kan høre at det interesserer ikke hvordan det går, bare tyskerne kan få bli seg selv igjen.

Så lettvtint tror en del tyskere at tidens vanskelige spørsmål lar seg løse. I øyeblikket har de ingen herskertrang og kan liksom ikke forstå at det da skulle være nogen hinder for at de får stelle seg som de selv ønsker. Under diskusjonen nevnte jeg at tyskerne måtte jo erindre at de nu har kastet verden ut i to verdenskriger. Da ble det for meget for frøken Barbara. Hun tok sin kåpe og gikk demonstrativt hjem. Formodentlig gråt hun.

Kommentar Geir: Sånt kan vi utvilsomt vente oss i framtidige diskusjoner med russere og belarussere også.

26.01.1950. Torsdag

Var invitert til «nabo-kreisen» Nienburg cirka 25 kilometer herfra til oberst Bruce (en skotte) og så på en ørretfarm, hvor en bonde drev denne privat. Regnbueørret ble oppdrettet av rogn fra ørreten som sto i dammene. Foret med lever og kjøttmat samt fisk. Leveren ble finmalt i rå tilstand for småfisker og grovere malt til den store. Ørreten solgtes til hoteller og ble godt betalt, like opp til 20 mark per kilo.

Nienburg er større by enn Neustadt og er uskadet og med pen bebyggelse og renslige gater.

Om aftenen spilte Grimley mot kommandøren for Fliegerhorst Mr. Anderson «Squash Racket» og etterpå var vi Andersons gjester til middag. Fliegerhorst som ligger i Wünsdorf, er en av de flygeplasser som opprettholder luftbroen til Berlin (cirka 1000 tonn gods per dag). Kommandør Andersson er født Nero-Seelander, har dansk mor, og deltok i Nord-Afrika ekspedisjonen. Han sa at Rommel var den største generalen som Tyskland noen gang hadde frembragt og han mente at mangelen på drivstoff og ammunisjon var den eneste grunnen til at Rommel ikke inntok Alexandria. Anderssons frue bodde i St. Johannesburg under krigen hvor hun fødte ham sin sønn,

mens han selv var i krigen. Deres hjem var i England og de håpet en gang å komme dit. Ellers flakket de og de andre offiserer omkring uten noe egentlig hjem. Det var nok et savn og Grimley fant av og til å måtte poengtere dette, idet han da sa at han misunte meg.

27.01.1950. Fredag

Besøkte flyktningeleiren i Wünsdorf cirka 4 kilometer fra Neustadt. Det er mange flyktningeleirer i gebit Neustadt som denne. Denne holdt til i en skolebygning, og en tid var hele skolen beslaglagt til dette, nu var det antagelig ikke mere enn cirka 100 flyktninger fra østsonen, og skolerommene var for det meste anvendt til skole som var noe i likhet med gymnasium. Bygningen var en del ødelagt og skitten etter bruken, men man manglet penger, sa de, til å pusse opp. Noen av flyktningene hadde bodd der på skolen i 1 ½ år. På en sal bodde 22 mennesker og i et klasseværelse 10 stykker, gamle og unge mennesker, gifte og ugifte. En liten ovn var alt de hadde å koke sin mat på.

Det så svart og trist ut hele utstyret for disse stakkars menneskene. Grimley, som hadde sin tyske tolk med, tilbød skolens bestyrer at elevene skulle få se en engelsk kulturfilm, men jeg hadde inntrykk av at bestyreren gjorde mange krumspring for å unngå denne filmen i det skolens pensum var så stort at noe utenom dette var vanskelig å få med, eller det var ingen lokaler for dette bruk, og da Grimley anviste lokaler store nok til at de andre skoler også fikk se filmen, mente bestyreren at det kostet penger og det hadde de ikke. Når så Grimley anviste en utvei også der, ble det da til at bestyreren skulle arbeide med saken videre, etter at tolken hadde forklart at det var absolutt ingen tvang, men at det var meningen bare å vise skolen en elskverdighet som han visste at også elevene hadde godt av.

Deretter besøkte vi flyktningeleiren i «Pappenhagen», et gammelt gods som er innrettet for ungdom flyktet fra østsonen. Her holder pikene til i hovedbygningen, hvor de blir legeundersøkt og hvor deres vita blir anført best mulig. Mange av disse kjenner knapt sitt eget navn eller far og mor. Alderen er mellom 12 og 22 år for de som kommer til denne leir. Pikene må holde til her i 2-3 uker før de er ferdige med undersøkelser og kan sendes videre. De undersøkes blant annet for graviditet, og det er grunnen til at pikene må oppholde seg så lenge. Guttene derimot, sendes videre så snart legeundersøkelsene er slutt. I regelen etter 1-2 dager. Hver enkelt får da med seg et «schein» påført navn og så vidt mulig fødselsdag og beskrivelse over hendelsesforløpet hittil og med stasjonens bemerkninger. Dette bevis blir da noget av en fødselsattest for resten av livet. Noen blir sendt til sykehus og andre fordelt på flyktningeleire som skal hjelpe dem til beskjeftigelse. Guttene bodde i provisoriske jernskur som var foret innvendig. Der var det også innrettet kinolokale.

Imidlertid er det meget vanskelig å få beskjeftigelse for disse samfunnets uheldige. Det er mangel på arbeide. Det var felles kjøkken, og vi smakte på middagsmaten som var både god og nærende. Guttene hadde glupende appetitt da de kom fra distrikter hvor det var hungersnød, og spesielt var ungdom som kom fra distriktet for uranium uthungret, da de ikke på langt nær fikk nok mat til det strenge arbeidet som russerne satte dem til, både gutter og piker. En pike fortalte at hun hadde arbeidet i disse uraniumgruvene i 1 ½ år «under dagen» hvor hun altså ikke hadde hatt anledning til å være ute i sollys. Hun så gusten ut. Alle syntes nu å være glad over å ha sluppet ut av østsonen.

Driften fikk sine midler fra de forskjellige Røde Kors og også fra det offentlige. Bestyreren var meget ivrig med å vise meg alt mulig. Det gjaldt å få disse tilbake til samfunnet som nyttige borgere.

På hjemturen var vi innom et lite hus i 2 etasjer for å inspisere. Der bodde i andre etasje syv mennesker på 2 små rom (3 x 4 og 2 x 4 meter) og mannen var på sykehus. Hustruen bodde med sine 2 døtre der. Den ene datteren hadde 2 barn uten å være gift. Dessuten bodde sønnen der. Primitivt og fattig på alle måter. En ynkelig representasjon for det en gang så oppblåste «Herrefolket».

Om ettermiddagen tok Mr. Steward og jeg ut på kaninjakt sammen med gårdbruker Lübert. En tysker ved navn Dr. Max Ellerlage hadde jaktretten der og han var en elskverdig herre av egen type, rolig og behersket med ingen av de mer vanlige tyske fakter. Han hadde med seg 2 bønder som skulle være drivere. De var noe tilbakeholdende, kanskje ikke helt vennlig innstilt til å begynne med. Det lå kanskje noe og ulmet bakom fordi deres skytevåpen var fratatt dem da de allierte stormet frem og tilintetgjorde den tyske krigsmakt. De hadde nok ventet å få sine jaktvåpen tilbake nu. Det var kanskje lettere sagt enn gjort fordi en stor mengde våpen var konfiskert og ble uten videre lagt på jorden og tilintetgjort ved at tanks kjørte geværene sønder og sammen uten at de ga seg tid til å registrere beholdningen. Det er ikke sikkert at tyskerne har rede på dette. Imidlertid hadde en del jegere i Kreits Neustadt nu får utlånt en del geværer, og i den anledning sto det i stedets avis en smigrende artikkel om at oberst Grimley, som selv var en pasjonert jeger, hadde forstått, som en av de første, å glede tyske jegere med å løsne på jaktforbudet.

Etter 2-3 timers jakt bilte vi hjem til Neustadt og både Dr. Ellerlage og Lübert var hos oss til te og et glass konjakk. Under samtalen bemerket Grimleys tolk om at han ikke husket hvor mistenksom alle tyskerne var til å begynne med når Grimley kom med et forslag. Det ser ut som det suksessivt har gått opp for tyskerne at engelskmennene mener det ærlig når de ber tyskerne styre seg selv og tenke det beste uten at de skal ha en «Führer» som kommanderer dem. Tyskerne har en skrekk for russerveldet, og jeg ble av tyskerne fortalt at det nu i østsonen foregikk en likeså falsk propaganda fra kommunistenes side som det i sin tid ble ført falsk propaganda for deres egne nazister i Tyskland.

Ingen tysker i vestsonen trodde noe av den kommunistiske propagandaen og flyktninger som kom fra østfronten kunne berette at ikke engang 10% av den tyske befolkning trodde på denne løgnpropagandaen. Ingen ønsket å bo i østsonen under russernes tyranni hvor det hersket underkuelse og tvang. De mente at det nazistiske regime nu var erstattet med det samme kommunistiske regime - bare med den forskjell at det siste var enda verre.

Dette høres jo bra ut på selverkjennelses vei, men forstår de som tyskere at de alle sammen er skyld i de lidelser som det tyske folk må gjennom, og vil de formå å holde nazisme-mentaliteten nede hos seg selv for fremtiden?

Det tyske folk synes å lete med lys og lykte etter syndebukker. Og om tyskerne ikke finner en slik syndebukk, vil de da erkjenne seg selv som denne?

Alt nytt som fødes skal fødes med smerte. Når denne smertelige fødsel er over for tyskerne, er det mulig at et nytt Tyskland skrider frem, et land skikket til fredens bevarelse, uten forherligelse av krigsbegivenheter med dissers «Denkmaler» på gater og hjørner, men heller med Korset som symbol for sannhetens forkjempere? Men jeg er bange for at det tar lang tid før dette skjer.

28.01.1950 Lørdag

Grimley, Steward og jeg kjørte til Hannover. Vi kjøpte lotterisedler for gjenoppbygning av et hus og jeg vant gevinst G2442, en bitteliten blomsterpote med en bitte liten kaktusplante. På andejakt om eftermiddagen.

29.01.1950. Søndag

Etter aftens lørdag buden til Sachweh sammen med svigerforeldrene Sabala og deres datter Barbara, som er forlovet med engelsk major Steward. Hjertelig mottatt på tysk manér og traktert med gin & water, kaker, kaffe, samt skårne smørbrød. Gikk ikke hjem før klokken ½ 2 natt. Den unge advokaten Sachweh ville gjerne snakke om tidens tilstand. Han mente at rent forretningsmessig var det bedre om Tyskland var en samlet enhet og ikke som nå oppstykket med regjeringsministre både her og der med sine offentlige tjenestemenn strødd omkring seg. Det ble jo så altfor dyrt og det gikk så sent før gjenreisningen begynte å monne. Jeg bemerket at tyskerne kunne ikke vente at alt skulle gå så glatt og hurtig og burde være mer tålmodig. En slik feil som Tyskland hadde gjort, kunne ikke slik med en gang slås en strek over. Skylden for at landet nu var delt i øst og vest var tyskernes egen. Vi i Norge hadde jo også mange besværligheter å komme igjennom. Han ville se til å få solgt varer til utlandet fra den tyske industri for landet var så nedfor i pengeveien. Tyskland levde nå på USA-gaver, og det kunne jo ikke gå i lengden, for den ville opphøre snart.

Denne bolignøden var jo også så fryktelig. Da jeg fortalte ham at også vi i Norge hadde og har fremdeles restriksjoner med hensyn til husplass og måtte ta inn vilt fremmede folk i våre leiligheter, kunne han ikke forklare seg hvorfor, etter at jo tyskerne hadde forlatt landet. Da jeg forklarte ham at vi først og fremst hadde å gjenreise de byer som var bombet og brent av tyskerne under deres invasjon i Norge og likeså hele Finnmarka som den tyske Wehrmacht hadde svidd helt av under sin retrett, ble han ennu mer forbauset, for han hadde alltid hørt at tyskerne likte seg så godt i Norge og sto på så god fot med det norske folk. Han fikk høre sannheten av meg at vi selvfølgelig hatet tyskerne under hele okkupasjonstiden og at den nordmann som ikke gjorde det, ble betraktet som en landssviker. Ja, men det var vel bare Gestapo og S.S. som vi hadde imot, mente han - og ikke Wehrmacht. Jeg sa ham at all torturen og maktsyken som ble utøvet både fra Gestapo og Wehrmacht gjorde at ingen trodde på tyskerne med all deres falske propaganda. Når tyskere får ordre om å gjøre noe, gjorde de det uten noen selvkritikk og la alltid skylden for det gale på dem som sto over dem. Det viste alle rettssaker som ble behandlet etter kapitulasjonen. Vi i Norge var imidlertid klar over at det nu måtte bli bedre samarbeide mellom nasjonene, og vi hadde også behov for å selge våre varer til andre land, også Tyskland, for å få kjøpt de varer vi trenger, også fra Tyskland.

Jeg tror hr. Sachweh mente det han sa og at han personlig hadde latt seg føre bak lyset av den falske propagandaen. Fru Sabala syntes å være et intelligent menneske og syntes likeså uskyldig og uvitende. Hun så oppriktig forbauset ut da jeg fortalte om tyskernes innbrudd i Norge og oppførsel. Hennes mann hadde sittet i russisk krigsfangenskap i 3 år og familien er senere rømt ut fra østsonen hvor de hadde sitt hjem. De var reist fra alt sammen der. Alle syntes å høre til de bedre og rettskafne mennesker.

I formiddag var vi på kaninjakt, Grimley og jeg, 3 andre engelske offiserer, Dr. Ellerlage og gårdbruker tyskeren Freitag og dessuten 4 tyskere som drivere. Vi var 4 biler og dessuten 9-10 hunder. Det var bitende kaldt, cirka 9 grader Celsius, med en gjennomtrengende vind, så en lett kunne forfryse seg. Partiet delte seg i 2, en på hver side av skogholtene, og ved signalhorn satte et parti seg i gang med alle hundene og drev kaninene mot det andre partiet som posterte i utkanten av skogholtet. Hundene tok stand for kaniner som trykket, og det ble skutt og skrålet inne fra skogen. Rett som det var suste en kanin ut fra skogsnaret på vei over mot et neste skogholt. Det lyktes meg å skyte en dubbe. Det var nesten livsfarlig. En kunne jo lett i forfjamselsen sende et skudd likeså gjerne i et hundehode som den kanin som hunden jaget av gårde med. Grimley og jeg fikk lyst til å avslutte, mens leken ennå var god, og kjørte hjem mens resten fortsatte jakten.

31/1 1950. Tirsdag

I går holdt vi oss for det meste inne og hjemme. Om aftenen kom det gjester som Grimley hadde bedt til seg: Mr. & Mrs. Anderson, Mr. Bruce og enda en engelsk offiser med frue. Disse spiste middag. Senere kom Frk. Barbara Sambala og hennes kusine Frk. Krista.

I dag tirsdag er det disig og kaldt. Vi var ute i skumringen på ande-trekk og Grimley skjøt en and. I dag er siste dag for andejakten. Borgermesteren i Wünsdorf var her til konferanse med Grimley. Vi pratet om pengemangelen, husmangelen og arbeidsledigheten. Det skal være omtrent 2 millioner arbeidsledige i Vest-Tyskland nu. Borgermesteren hadde vært kontra nazipartiet hele tiden, og av den grunn ble forretningen hans inndratt. Han hadde vært håndverker før og hadde deltatt i første verdenskrig som soldat. Etter denne krig sluttet de hjemvendte kamerater seg sammen i forbund for å opprettholde sine militære idealer. Han derimot var mot denne militarismen som hadde ført landet ut i ulykker, på tross av at hans far var ivrig militarist. Han mente at en mann som Dr. Richter var en farlig mann som gikk fra det ene politiske partiet til det andre, for å oppnå en lederstilling i politikken. Nu sist hadde han slått seg på den tyske ungdom, og det var farlig, for ungdommen var lettest å narre på gale veier. Han erklærte tydelig, og ba om å bli trodd, at han ikke hadde anelse om at nazistregimet var så rått og barbarisk som han senere har fått erfare. Dette med gasskammer og jødene hadde han en gang hørt om, men den gang trodde han ikke på det for det var for rått til at han kunne tiltenke sitt eget folk å gjøre noe slikt.

Det er vanskelig for oss å tro at tyskerne var så godtroende, men jeg har hørt det fra så mange steder at jeg begynner å tro at de ikke visste om råskapen. Eller kanskje de var så naive å tro at de som mente noe annet, var redskaper for anti-propaganda. Det tar nok lang tid før tyskerne erkjenner seg skyld i sine mistak for denne krigen. At de også er skyld i den første verdenskrigen ligger det helt utenfor deres fatteevne å måtte erkjenne. At Tysklands storhet på en slik måte skal pulveriseres, tåler de nok ikke å fordøye. «Det er lettere for en kamel å komme gjennom et nåløye enn for en rik mann». «Fallitten» er for såvidt ikke fullstendig, og derfor blir det desto vanskeligere for Tyskland å begynne forfra på et sannferdig grunnlag.

Jeg synes å forstå at den alminnelige tysker går og venter at deres seierherrer nå skal rake kastanjene ut av ilden for dem, så de selv må slippe dette ubehagelige arbeidet. Forholdet er at det visstnok er engelskmennene som hos tyskerne står som den okkupasjonsmakt som har opptrådt mest striks, mens de mener at amerikanerne har vært mer lemfeldige. Nu synes forholdet å forandre seg noe idet engelskmennene så smått har slakket av på kontrollen og innskrenket administrasjonen, idet tyskerne selv overtar. Det er nu forslag oppe om å slå flere

kretser sammen med en felles administrasjon for at okkupasjonsutgiftene skal bli mindre for tyskerne. Amerikanerne derimot utvider sin administrasjon i Tyskland i dag for å føre strengere kontroll. Det er neppe forsvarlig å overlate for meget til tyskerne slik stillingen er idag. De tyske funksjonærer tror jeg heller ville ha mer diktatorisk opptreden fra engelskmennenes side, men det stemmer så lite med englendernes politikk som heller ser tyskerne manøvrere alene, men på en sunn demokratisk basis.

Grimleys sekretær, fru Sachweh, fungerer av og til som tolk. Hun virker avbalansert og hylder gjerne demokratiet. Da borgermesteren mente at all denne militarismen hadde kostet Tyskland dets velstand og at Friedrich der Grosse var begynnelsen til dette militærvesenet, kunne jeg så skjønt være enig i. Jeg sa det også til fru Sachweh og mente at en slik konge hadde vært en ulykke for Tyskland. Som svar fikk jeg bare. «Ich liebe Friedrich der Grosse»! Hvor dypt stikker så den nye demokratiske ånd?

02.02.1950. Torsdag

Om kvelden ringte jeg rundt til våre venner Dr. Ellerlage, Lübert og Heusmann for å takke for samværet og vennligheten. Så kom advokat Sachweh på visitt for å by adjø da jeg skulle reise fra Neustadt klokken ½ 5 om morgenen.

Kommentar Geir: Ikke dårlig at Sachweh oppsøker Gunnar slik – etter de heftige diskusjonene de har hatt!

Det utspant seg igjen en diskusjon om forholdene. Han medga Tysklands forbrytelse om å være skyld i den siste krigen, men da man antydte at Tyskland også begynte den første verdenskrig, ble han temmelig hissig og forsikret at enhver tysker var overbevist om at det var England og dets allierte som måtte ha skylden for den. Skulle det tyske folket også ha skylden for den, da ville det tyske folk aldri få tiltro til de makter som nu holdt det nede. Temaet vekslet med innlegg fra Grimley, meg og Steward, men den tyske hjerne kunne ikke reagere på selv kjensgjerninger som Tysklands krenkelse av Belgias nøytralitet ved å overfalle dette landet på tross av nøytralitetserklæringer, og heller ikke reagerte han da Grimley gjendrev at England ikke hadde tropper til å kunne føre en krig mens at tyskerne var rustet til tennene. Sachweh mente at tyskerne ikke var politikere, men at mentaliteten var slik at en tysker måtte ha noe om begeistres for, da arbeidet det tyske folk godt og kunne gå, om det så var, i døden for en slik sak. Han var for en allianse med alle Europas Vestmakter og mente at da ville Tyskland fylle sin plass til forsvar mot eventuelt innbrudd fra øst. Grimley syntes at tyskerne burde forsøke å tenke på hvordan tyskerne ville ha oppført seg like overfor de beseirede om Tyskland hadde vunnet krigen. De ville nok da komme til at en mere lemfeldig okkupasjonsmakt enn England ville de aldri i historien ha hørt tale om. Sachweh mente også at der hadde Grimley rett. Da Grimley ba ham om å stå opp i en forsamling blant sine landsmenn og si dette, snakket han det bort og mente det hadde ingen svekk.

Kommentar Geir: Smart innlegg fra Grimley – å oppfordre til å si sin innrømmelse i en forsamling blant sine tyske venner.

Grimley mente at tyskerne var for feige til å turde si sine meninger til sine egne. Det manglet manns mot i det demokratiske Tyskland. Det ble sent før jeg gikk til sengs, men den hissigste debatt gjorde at jeg heller renonserte på nattesøvnen og sov halvannen time.

03.02.1950. Fredag

Reiste fra Neustadt klokken 04.30 om morgenen. Sjøføren bilte meg til Hannover hvor jeg gikk inn på kontinentalekspressen klokken 05.25. Delte kupé med en forretningsmann fra Canada som skulle til Hamburg. Hans mor var tysker, men selv var han født i Canada og snakket flytende tysk, engelsk og fransk. Han mente at det var noe som manglet tyskerne i hodet, de var ikke helt riktige, sa han, og det ville ta lang tid før de lærte å tenke logisk. De var dyktige, men selvopptatte og lot seg lede av begeistring og som sådan var det farlige. Individet var godt i seg selv, men som nasjon var de dumme. Keiser Wilhelm begynte med denne ødeleggende mentaliteten, trangen til førerskap, som drev dem ut i annen verdenskrig som de selv var ene skyld i. Det hadde eksistert som en økonomisk krig mellom Tyskland og England, men han nektet å tro at England noensinne ville gå til krigshandlinger for å oppnå økonomiske fordeler. Denne krigsmentaliteten var gått tyskerne i blodet og den måtte vekk, sa han. «Hva tror De», sa han «Tyskland ville ha vært i dag om de hadde utnyttet sin arbeidsevne på fredelig vis»?

Hamburg har måttet tåle meget bombing og det så stygt ut fra toget etter dette. Men allikevel syntes ødeleggelsene i Hannover mere enn i Hamburg for det er gjenreist og ryddet mere i Hamburg. Passerte Kielerkanalen klokken 10.00. Rekkehus oppsatt. Passerte Schleswig klokka 10.30. Litt mer kupert. Viborg Fyen klokken 15.30. Spiste lunsj på toget sammen med en uteksaminert arkitekt fra Technische Hochschule i Lübeck. Der var 15 stykker norske uteksaminert nu som ingeniører og arkitekter. Hadde vært sammen med tyske studenter der også, og de virket innpåslitne når man ble venner med dem. De liksom tråkket en ned. Mentaliteten var slik: Enten vrang og avvisende overmodig eller så altfor vennlige.

Det var surt vær over hele Jylland med is og litt sne. Ankom Skjelland klokken 17.15. Toget København - Oslo går klokken 20.55.

Håndarbeid fra Falstad

Kommentar, Geir: Denne treskjeen (27,5 cm lang) og trebollen er laget av fanger på Falstad. Ifølge min mor Mysk (Gunnars datter som også var fange på Falstad) lagde Gunnar bollen med lommekniven sin. Treskjeen er antakelig en gave til Gunnar eller hans kone Eline.

Historien gjentar seg

Kunstig intelligens i krig

v/Geir Hoff, publisert i Telemarksavisa (TA) 12.04.2024

Ante jeg det ikke – minst én av dagens krigførende nasjoner (Israel og/eller Russland) støtter seg til kunstig intelligens (KI) for å definere målgrupper i krigen. Når 2/3 av de drepte er kvinner og barn, kan en jo lure på hva som er læringsgrunnlaget – hvilken «skole» har KI-maskinen gått i – hva slags kunnskapsgrunnlag er den foret med? Kanskje «undervisningsmateriale» fra en eller annen radikal ideologi eller religion? KI-tanker er kanskje at gevinsten ved å «ta ut» kvinner og barn som ikke tilhører «vår ideologi», lønner seg på sikt – altså at det er mest kostnadseffektivt? KI-beistet framstår verre enn dyr – blottet for human tenkning og nestekjærlighet.

Jeg er nettopp ferdig med å tolke og digitalisere bestefar Gunnar Hofstads fem dagbøker. I den som ble skrevet på 1940-tallet nevner han et manus om livet som krigsfange. Det manuset har nå dukket opp. Veldig sterk lesning om sadisme satt i system, men også en veiledning i kunsten å overleve i konsentrasjonsleire uten å overgi

seg til «the dark side». Teksten er som et supplement til Roberto Benigni's film «La vita è bella» fra 1997.

Jeg brukte talegjenkjenning i digitaliseringsprosessen, men det ble mye grøtet stemme, uklart syn og gråtkvalte pauser. Dette helvete hadde bestefar aldri snakket om. Han var frimurer og jeg tror han fikk dekket mye av behovet for bearbeiding av opplevelsene der. Nesten hele resten av slekta ble også buret inne. Alle overlevde! Neste generasjon (inkludert meg selv) opplevde behovene for bearbeiding av krigsopplevelsene blant foreldrene våre og nå prøver jeg å unngå krigslitteratur.

De som nå vokser opp i Ukraina og Gaza vil bli svært motiverte motstandkjempere mot Russland og Israel – uansett hva som blir det umiddelbare utfallet av en slags fred engang. Jeg ville nok ha blitt blind av raseri - eller kanskje en utspekulert og kynisk geriljakriger. Ikke bra. Det virker som Putin- og Netanyahu-typer ikke tenker på hva de skaper av vold etter sin tid. Ikke helt ulikt tenkningen bak uttalelsen «Etter oss kommer syndfloden» på Ludvig 15.'s tid i Frankrike. Bare at syndfloden pleier å komme tidligere enn beregnet – nå som den gang.

Stakkars Guterres som leder et maktesløst sikkerhetsråd og som nå er svært bekymret for Israels bruk av KI i krigføringen – og stakkars Biden som kjemper for videre støtte til Ukraina – og stakkars Ukraina – og stakkars verden.